

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ORTA ASYA ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

KIRGIZİSTAN TOKMAK-BURANA'DAKİ TAŞ BALBALLAR

Hazırlayan
İsrafil MUTLU

Danışman
Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU

(Yüksek Lisans Tezi)

Ocak 2015
KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ORTA ASYA ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

KIRGIZİSTAN TOKMAK-BURANA'DAKİ TAŞ BALBALLAR
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
İsrafil MUTLU

Danışman
Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri
kapsamında proje kodu: SYL-2014-4867 desteklenmiştir.

OCAK 2015
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: İsrail MUTLU

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Kırgızistan Tokmak Burana’daki Taş Balballar ” adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi ’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

İsrafil MUTLU

Danışman

Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU

Avrasya Araştırmaları ABD

Orta Asya Araştırmaları Bilim dalı Başkanı

Ad Soyad İmza

Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU danışmanlığında İsrail MUTLU tarafından “Kırgızistan Tokmak-Buranadaki Taş Balballar” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

15/01/2015

JÜRİ:

Danışman: Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU

Üye : Doç. Dr. Mehmet EKİZ

Üye : Doç. Dr. Celil ARSLAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 16/01/2015 tarih ve...01..... sayılı kararı ile onaylanmıştır

ÖNSÖZ

Balballar Türk milletinin geçmişini yazılı kaynaklardan önce bizlere somut olarak gösteren anıtlardır. Türkler bu taşlara gelenek, görenek , kültürlerini ve yaşam biçimlerini yansıtmışlardır. Türklerde ölü kültürünü ve ölü kültürünün nasıl yapıldığı, ölünün nerelere gömüldüğünü balballar sayesinde anlayabiliriz. Türklerin örf ve adetlerinin taşa yansması bu olsak gerek. Kahramanlar bu anıtlara, toplumdaki statüsünü, kahramanlıklarını ve hayatta başaramadığı hayallerini balballar vasıtasıyla topluma göstermeye çalışmışlardır. Bu nedenle konumuz olan balballar Türklerin tarihi açısından bir belge niteliği taşır.

Yazarın dokunulmazlığı olan bu bölümde sevdiğim ve saygı duyduğum herkese birer birer teşekkür etmek istiyorum. Kırgızistan Tokmak-Burana'daki Balballar adlı çalışmamızı hazırlarken, bana bir seher yeli edasıyla esen ve çıkmazlara girdiğim zaman beni güler yüzüyle teselli eden adeta sabır taşı aşındırdığım, elindeki bilgileri benimle samimiyetle paylaşp her konuda yardımcı olan değerli ve danışman hocam Doç.Dr. Sultan Murat TOPÇU'ya, bilgileriyle her konuda bana yol gösteren değerli hocam Doç.Dr. Celil ARSLAN'a, benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd.Doç.Dr. Remzi AYDIN'a teşekkür ediyorum.

Ayrıca bu çalışmayı yaparken her zaman yanımda olan canım aileme, çalışmam boyunca benimle beraber olan ve beni motive eden kardeşim Eyup POLAT'a, Kırgızistanda birlikte olduğum gerek saha çalışmam gerekse fotoğraf çekiminde yardımlarını esirgemeyen Halil DOĞAN'a, ve burada adını sayamadığım herkese sonsuz teşekkür ederim.

KIRGIZİSTAN TOKMAK-BURANADAKİ TAŞ BALBALLAR

İsrafil MUTLU

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2015

Avrasya Araştırmaları ABD

Danışman: Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU

ÖZET

Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesi Balbalları konu olarak seçilmiştir. Balbalların dikiliş amacı , anlamı ve neleri düşündürdükleri konusu üzerinde durulmuştur. Balballar üzerine birçok araştırma yapılmasına rağmen, Burana açık hava müzesindeki balballar toplu şekilde ele alınmamıştır. Bu çalışmada ilk defa Burana Açık Hava Müzesindeki balballar yerinde görülerek toplu bir şekilde envanterlenmiş, fotoğrafları alınmış ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın meydana getirilmesinde iki aşama izlenmiştir. Bunlardan birincisi kaynakların tespit edilmesi ve kaynaklarda geçen balbalların belirlenmesi aşamasıdır.

Dünyanın en eski milletlerinden biri olan Türk kavmi, zaman içerisinde kendine has bir kültür meydana getirmiş ve bu kültürü sayesinde yeryüzündeki diğer toplumlardan ayrılmıştır. Bugün özellikle Orta Asya'da Türklerin yaşamış olduğu bütün coğrafyada, taştan yapılmış ve Türk yurdunu sembolize eder nitelikte sanat abideleriyle, yani taş heykel ve balballarla karşılaşmak mümkündür. Nasılki, Mısır dendiği zaman akla ilk olarak ve büyük bir tarihi sanat abidesi olan piramitler geliyorsa, Türk yurdu dendiği zaman da akla ilk gelen, coğrafyasının her yerine yerleştirdiği, taştan işlenmiş sanat abideleri, taş heykeller ve balballardır.

Çalışmamız 5 bölümden oluşmaktadır:

1. Bölümde balbalların tanımı tarihi ve nerelerde görüldüğü saptanmıştır. Bu bölümde Kırgızistan Tokmak-Burana'nın tarihi hakkında bilgi verilmiş ve kaynaklar tanıtılmıştır.
- 2.Bölümde ölüm gömme adeti, balbal dikme geleneği, kurganlar, cenaze merasimleri açıklanmıştır.

3.Bölümde balbalların tanımlamaları yapılmış, tipolojisi tespit edilmiş, süsleme ve figürleri açıklanmıştır. Taşların hangi teknikle yapıldığı hakkında bilgiler verilmiş olup fotoğraflarla gösterilmiştir.

4.Bölüm ise değerlendirme kısmından oluşmaktadır. Genel olarak balbalların tipolojisi 2 ana başlık olarak verilmiştir. Bu tipoloji figürlü balballar, figürsüz balballar ve figürlü balballar; erkek figürlü ve kadın figürlü olarak değerlendirilmiştir.

5.Bölüm sonuç kısmından oluşmaktadır. İncelediğimiz balballar Türk kültürünün yansıması sonucu ortaya çıkmıştır. Balballar üzerinde işlenen figürler güç ve kahramanlığın sembolüdür. Çalışmamız boyunca elde edilen bilgiler toplu bir şekilde burada açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kırgıziskan, Tokmak-Burana,Taş balbal.

STONE BALBALE TOKMAK-BURANA IN KYRGYZSTAN

İsrafil MUTLU

Erciyes University, Institute of Social Sciences

Master Thesis, January 2015

Department of Eurasian Studies

Supervisor: Assort Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU

ABSTRACT

Kyrgyzstan Tokmak –Burana Outdoor Museum Balbals have been chosen as the title to work. The goal of construction, meaning and bringings of Balbals have been studied. In spite of the fact that there have been made many researchs about Balbals, Balbals in Burana Outdoor Museum have not been handled in a collective way. At this work, for the first time these Balbals in Burana Outdoor Museum will have been evaluated seeing and inventoring them on their original natural surface. During formation of this work, it has been followed two sections. One is to spot the resources and other is to determine the Balbals taking place in resources.

Turkish nation who has been one of the oldest of earth constituted a peculiar culture and as a result of this It separated from other cultures. Today, especially in middle – asia geography where Turks had lived, to come across Stone art Works-that are- Balbals and Stone sculptures that symbolizes Turkish state. While one talks about Egypt, it associates with great art work Pyramids, and if one talks about Turkish state, It must associate with Balbals and Stone Sculptures spread over Turkish state geography

Our work consists of five sections:

In first section, It has been made the definition of Balbals, spotted where they have been seen and given the historical background of Balbals. It has been given information related with Kirghizistan Tokmak – Burana History.

In second section, It has been explained funeral rituals, Balbal constructing tradition and funeral burial traditions.

In third section, Definitions of Balbals have been made, spotted typology and described their adorments and figures. It has been given information about by which technic stones constructed and they have been exhibited by photos.

In fourth section, It has been given the evluation part. Generaly, typology of Balbals have been given under two main titles. These Balbals with typology figures have been evaluated as Balbals with figures, without figures, with male figures and with felame figures.

In fifth section, There has been given the conclusion part. Balbals that had been examined have emerged as reflection of Turkish Culture. The figures processed on the surface of these Balbals are the symbols of potency and bravery. Informations gathered throughout our study have been explained collectively here.

Key Words: Kyrgyzstan, Tokmak, Balbal

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI	ii
ONAY:.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	ix
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xi
ÇİZİMLER LİSTESİ	xv
1.GİRİŞ	1
1.1.Konunun Tanımı ve Önemi	4
1.2.Yöntem	4
1.3.Konuyla İlgili Kaynaklar:.....	4
1.3.2. Günümüz Yayınları	5
1.4. Kırgızistan Bölgesi ve Tokmak Burana'nın Tarihi Önemi	7
2. TÜRKLER DE ÖLÜ GÖMME ADETLERİ VE BALBALLAR.....	9
3.KATALOG.....	14
4.DEĞERLENDİRME.....	155
4.1.Tipoloji	159
4.1.1.Figürlü Balballar	159
4.1.1.1.Erkek Figürlü Balballar	159
4.1.1.1.1.Baş ve Gövde Kısmından Oluşan Erkek Figürlü Balballar	159
4.1.1.1.2.Sadece Baş Kısmından Oluşan Erkek Figürlü Balballar	159
4.1.1.1.3.Sağ Elinde Kase Tutan Erkek Figürlü Balballar	160
4.1.1.1.4.Sağ Elinde Kadeh Sol Elinde Kılıç Tutan Erkek Figürlü Balballar	160
4.1.1.1.5. İki Eliyle Kase Tutan Erkek Figürlü Balballar	160
4.1.1.1.6. Oturmuş Olarak Yapılmış Erkek Figürlü Balballar	160
4.1.1.1.7. Oturmuş Olarak Yapılmış Elleri arkada Olan Erkek Figürlü Balballar	160
4.1.2.Kadın Figürlü Balballar	160
4.1.2.1.Umay Ana Balbalları.....	160
4.1.2.1.2. Başında Üç Boynuzlu Tacı Bulunan Umay Ana Balbalları	161
4.1.2.1.3. Sağ Elinde Kadeh Tutan Umay Ana Balbalları	161
4.1.2.1.4. İki Eliyle Kadeh Tutan Umay Ana Balbalları.....	161

4.1.2.1.5. Baş ve Gövde Kismından Oluşan Umay Ana Balbalları.....	161
4.1.2.1.6. Sadece Baş Kismından Oluşan Umay Ana Balbalları.....	161
4.1.2.1.7. Gerdanlığı Bulunan Umay Ana Balbaları.....	161
4.1.2.1.8. Arkadan Saçı Olan Umay Ana Balbalı.....	162
4.2.Figürsüz Balballar	162
5.SONUÇ	163
KAYNAKLAR	166
EKLER.....	169
ÖZGEÇMİŞ	170

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto:1 Önden Görünüş.....	16
Foto:2 Arkadan Görünüş.....	16
Foto:3 Önden Görünüş.....	18
Foto:4 Arkadan Görünüş.....	18
Foto:5 Önden Görünüş.....	20
Foto:6 Önden detay Görünüş.....	20
Foto:7 Önden Görünüş.....	22
Foto:8 Baş Kısmından Görünüş	23
Foto:9 Arkadan Görünüş.....	23
Foto:10 Önden Görünüş.....	25
Foto:11 Önden Görünüş	27
Foto:12 Yandan Görünüş	27
Foto:13 Önden Görünüş.....	29
Foto:14 Önden Görünüş.....	31
Foto:15 Önden Görünüş.....	33
Foto:16 Yandan Görünüş	33
Foto:17 Önden Görünüş.....	35
Foto:18 Önden Görünüş.....	37
Foto:19 Arkadan Görünüş.....	37
Foto:20 Önden Görünüş.....	39
Foto:21 Önden Görünüş.....	41
Foto:22 Önden Görünüş.....	43
Foto:23 Önden Görünüş.....	45
Foto:24 Önden Görünüş.....	47
Foto:25 Önden Görünüş.....	49
Foto:26 Önden Görünüş.....	51
Foto:27 Yan taraftan görünüş.....	51
Foto:28 Önden Görünüş.....	53
Foto:29 Önden Görünüş.....	55
Foto:30 Önden Görünüş.....	57
Foto:31 Önden Görünüş.....	59
Foto:32 Arkadan Görünüş.....	59

Foto:33 Önden Görünüş.....	61
Foto:34 Yan taraftan Görünüş.....	61
Foto:35 Önden Görünüş.....	63
Foto:36 Önden Görünüş.....	65
Foto:37 Önden Görünüş.....	67
Foto:38 Önden Görünüş.....	69
Foto:39 Önden Görünüş.....	71
Foto:40 Önden Görünüş.....	73
Foto:41 Önden Görünüş.....	75
Foto:42 Arkadan Görünüş.....	75
Foto:43 Önden Görünüş.....	77
Foto:44 Önden Görünüş.....	79
Foto:45 Önden Görünüş.....	81
Foto:46 Önden Görünüş	83
Foto:47 Arkadan Görünüş.....	83
Foto:48 Yandan Görünüş	83
Foto: 49 Önden Görünüş.....	85
Foto:50 Önden Görünüş.....	87
Foto:51 Arkadan Görünüş.....	87
Foto:52 Önden Görünüş.....	89
Foto:53 Arkadan Görünüş.....	89
Foto:54 Önden Görünüş.....	91
Foto:55 Arkadan Görünüş.....	91
Foto:56 Önden Görünüş.....	93
Foto:57 Arkadan Görünüş.....	93
Foto:58 Önden Görünüş.....	95
Foto:59 Arkadan Görünüş.....	95
Foto: 60 Önden Görünüş.....	97
Foto:61 Yandan Görünüş	97
Foto:62 Önden Görünüş.....	99
Foto:63 Arkadan Görünüş.....	99
Foto:64 Önden Görünüş.....	101
Foto:65 Önden Görünüş.....	101

Foto:66 Arkadan Görünüş	103
Foto:67Önden Görünüş	103
Foto:68 Arkadan Görünüş.....	105
Foto:69 Önden Görünüş.....	105
Foto:70 Arkadan Görünüş.....	107
Foto:71Önden Görünüş.....	107
Foto:72 Yandan Görünüş	109
Foto:73 Önden Görünüş.....	109
Foto:74 Arkadan Görünüş	111
Foto:75 Önden Görünüş.....	111
Foto:76 Arkadan Görünüş.....	113
Foto:77 Önden Görünüş.....	115
Foto:78 Önden Görünüş	117
Foto:79 Arkadan Görünüş.....	117
Foto:80 Önden Görünüş.....	119
Foto:81 Arkadan Görünüş.....	119
Foto:82 Önden Görünüş	121
Foto:83 Arkadan Görünüş.....	121
Foto:84 Önden Görünüş	123
Foto:85 Arkadan Görünüş.....	123
Foto:86 Önden Görünüş.....	125
Foto:87 Önden Görünüş.....	127
Foto:88 Arkadan Görünüş.....	127
Foto:89 Önden Görünüş.....	129
Foto:90 Arkadan Görünüş.....	129
Foto:91Önden Görünüş	131
Foto:92 Arkadan Görünüş.....	131
Foto:93 Önden Görünüş	133
Foto:94 Arkadan Görünüş.....	133
Foto:95 Önden Görünüş	135
Foto:96 Arkadan Görünüş.....	135
Foto:97 Önden Görünüş	137
Foto:98 Arkadan Görünüş.....	137

Foto:99 Önden Görünüş.....	139
Foto:100 Arkadan Görünüş.....	139
Foto:101 Önden Görünüş.....	141
Foto:102 Arkadan Görünüş.....	141
Foto:103 Önden Görünüş.....	143
Foto:104 Arkadan Görünüş.....	143
Foto:105 Önden Görünüş.....	145
Foto:106 Arkadan Görünüş.....	145
Foto:107 Önden Görünüş.....	147
Foto:108 Arkadan Görünüş.....	147
Foto:109 Önden Görünüş.....	149
Foto:110 Arkadan Görünüş.....	149
Foto:111Önden Görünüş.....	151
Foto:112 Arkadan Görünüş.....	151
Foto:113 Önden Görünüş.....	153
Foto:114 Arkadan Görünüş.....	153
Foto:115 Önden Görünüş.....	155

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim:1 Önden Görünüş.....	16
Çizim:2 Önden Görünüş.....	18
Çizim:3 Önden Görünüş.....	20
Çizim:4 Önden Görünüş.....	23
Çizim:5 Önden Görünüş.....	25
Çizim:6 Önden Görünüş.....	27
Çizim:7 Önden Görünüş.....	29
Çizim:8 Önden Görünüş.....	31
Çizim:9 Önden Görünüş.....	33
Çizim:10 Önden Görünüş.....	35
Çizim:11 Önden Görünüş.....	37
Çizim:12 Önden Görünüş.....	39
Çizim:13 Önden Görünüş.....	41
Çizim:14 Önden Görünüş.....	43
Çizim:15 Önden Görünüş.....	45
Çizim:16 Önden Görünüş.....	47
Çizim:17 Önden Görünüş.....	49
Çizim:18 Önden Görünüş.....	51
Çizim:19 Önden Görünüş.....	53
Çizim:20 Önden Görünüş.....	55
Çizim:21 Önden Görünüş.....	57
Çizim:22 Önden Görünüş.....	59
Çizim:23 Önden Görünüş.....	61
Çizim:24 Önden Görünüş.....	63
Çizim:25 Önden Görünüş.....	65
Çizim:26 Önden Görünüş.....	67
Çizim:27 Önden Görünüş.....	69
Çizim:28 Önden Görünüş.....	71
Çizim:29 Önden Görünüş.....	73
Çizim:30 Önden Görünüş.....	75
Çizim:31 Önden Görünüş.....	77

Çizim:32 Önden Görünüş.....	79
Çizim:33 Önden Görünüş.....	81
Çizim:34 Önden Görünüş.....	83
Çizim:35 Önden Görünüş.....	85
Çizim:36 Önden Görünüş.....	87
Çizim:37 Önden Görünüş.....	89
Çizim:38 Önden Görünüş.....	91
Çizim:39 Önden Görünüş.....	93
Çizim:40 Önden Görünüş.....	95
Çizim:41 Önden Görünüş.....	97
Çizim:42 Önden Görünüş.....	99
Çizim:43 Önden Görünüş.....	101
Çizim:44 Önden Görünüş.....	103
Çizim:45 Önden Görünüş.....	105
Çizim:46 Önden Görünüş.....	107
Çizim:47 Önden Görünüş.....	109
Çizim:48 Önden Görünüş.....	111
Çizim:49 Önden Görünüş.....	113
Çizim:50 Önden Görünüş.....	115
Çizim:51 Önden Görünüş.....	117
Çizim:52 Önden Görünüş.....	119
Çizim:53 Önden Görünüş.....	121
Çizim:54 Önden Görünüş.....	123
Çizim:55 Önden Görünüş.....	125
Çizim:56 Önden Görünüş.....	127
Çizim:57 Önden Görünüş.....	129
Çizim:58 Önden Görünüş.....	131
Çizim:59 Önden Görünüş.....	133
Çizim:60 Önden Görünüş.....	135
Çizim:61 Önden Görünüş.....	137
Çizim:62 Önden Görünüş.....	139
Çizim:63 Önden Görünüş.....	141
Çizim:64 Önden Görünüş.....	143

Çizim:65 Önden Görünüş.....	145
Çizim:66 Önden Görünüş.....	147
Çizim:67 Önden Görünüş.....	149
Çizim:68 Önden Görünüş.....	151
Çizim:69 Önden Görünüş.....	153
Çizim:70 Önden Görünüş.....	155

KISALTMALAR

A.g.e. :	Adı Geçen Eser
A.g.m. :	Adı Geçen Makale
A.g.b. :	Adı Geçen Belgesel
AKDTY :	Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
C :	Cilt
Cm :	Santimetre
Çev. :	Çeviren
M. :	Miladi
MÖ. :	Milattan önce
MS. :	Milattan sonra
No. :	Numara
Prof. Dr. :	Profesör Doktor
S. :	Sayı
s. :	Sayfa
T.C. :	Türkiye Cumhuriyeti
TDK :	Türk Dil Kurumu
TTK :	Türk Tarih Kurumu
Vb. :	Ve başkası ve başkaları ve benzeri ve benzerleri
Vs. :	Vesaire
Yay. :	Yayını, yayınları
Yy. :	Yüzyıl

1.GİRİŞ

Kimi kaynaklarda Orta doğu kökenli, kimi kaynaklarda Orta Asya avcı-toplayıcı topluluklara, kökeni dayandırılan balbal geleneği, Türklerde ahiret hayatının yansıması sonucu oluşmuştur. Balballar ,“Taş baba”, “taş nene”, “bengü taş”, “bediz” gibi adlarla anılan taşlarla karıştırılmamalıdır¹. Çünkü, bunlar heykel olarak kullanılmaktadır. Balbal ise; kahramanlığın bir göstergesidir. Sümerlerden günümüze bu gelenek çeşitli formlarla mevcudiyetini devam ettirmektedir. Çünkü bu geleneğin ilk örneklerini bu coğrafyada görüyoruz. Nitekim kimi kaynaklar; balbal geleneğini, geyikli taşların Türkistan coğrafyasında Türk kültürü bağlamında şekil değiştirmesine dayandırmaktadırlar². Balbal’ın ilk örneği milattan önce 1500-1000 yıllarına ait olup Doğu Anadolu’da 1998’de Hakkaride keşfedilmiştir³. Ayrıca balbalların ilk örnekleri tarih öncesi çağlardan beri Avrasya’da uygulana gelen ve süre gelen bir gelenek olan, Erken Dönem Göçerleri’nin menhirlerinde aranabilir⁴. Hun Devri’nde de görülen “geyikli taşlar” olarak anılan, kısmen heykel niteliğindeki dikili anıtlar, Göktürk coğrafyasında da karşımıza çıkmaktadır⁵.

Öldürülen düşmanın taşa dönüştürülerek bir yontu halinde mezarın çevresine dikilmesi, aynı zamanda mezar sahibinin kahramanlığını da göstermektedir. Türklerde cenaze merasimi sonrasında kişinin öldürdüğü düşmanları temsilen balbalları mezarın etrafına dikilirdi. Balbalların sayısı mezardaki ölünün, hayatta iken öldürdüğü düşmanlarının sayısına göre değişmektedir⁶. Örnek olarak; Kültigin Mezar Külliyesinin girişinden itibaren, doğuya doğru uzanan alan üzerinde yer alan balbalların 169 adet olduğu tespit edilmiştir. Bunlar ölen kişinin sağlığında öldürdüğü düşmanlarını temsil ediyordu⁷.

¹ Feridun Celilov, **Daşbaba Türkün Daş Yaddaşı**, Bakü, 2013,s.55.

² Feridun Celilov, **a.g.e.**,s.57.

³ Mark A. Riddle, “**Turkic ‘Balbal’ in Japan**” Sino-Platonic Papers, 210, April, 2011.s.3.

⁴ Lo Muzio Ciro, (Çeviren: Bülent Keneş), “**Erken Dönem Türklerinde Defin İşlemleri**”, **Türkler C.III**, Ankara, 2002, s. 126.

⁵ Yaşar Çoruhlu, “**Göktürk Sanatı**”, **Türkler IV**, Ankara 2002, s. 97.

⁶ Oktay Belli, “**Türklerde Taş Heykel ve Balballar**”, Editör: **Türkler, C. III**, Ankara 2002, s. 912.

⁷ Yaşar Çoruhlu, “**Göktürk Sanatı**”, s. 93.

Eğer öldürülen düşman çok önemli bir kişiye, balbal taşına onun adı da yazılmaktadır. Örneğin; Ongon yazıtı yanında yer alan kahraman bir savaşçıya ait olan kurganın çevresindeki balbaların biri üzerinde, şu yazıt okunmaktadır;” iş bara tarkan balbalı”.⁸ Ayrıca; ölen kişi kahraman ve önemli kişiye; balbal üzerindeki tasvirler özenli ve gösterişli olmaktadır. Motifler arasında yer alan kemer ve kılıçlardan bu durum anlaşılmaktadır. Bu da orta çağ Türklerinin kemer bağlama geleneğine dayanmaktadır.⁹ Balballar ise sadece öldürülen düşmanın ruhunu temsil eden, yontulmuş taşlardır¹⁰. Taş balballara değişik zamanlarda değişik adlar verilmiştir. Özellikle Orta Asyadaki halklarda her millet kendi bölgesine göre isimlendirmiştir. Güney Altayda kişi taş, Tuvalılar kici kocee(saçlı kişi), Moğollar ise çuluun hun(taş kişi) olarak isimlendirmiştir¹¹. Eski Türkler ise taş baba, taş ata, kalmak taş, ve balbal taşları olarak söylüyorlardı¹². Orhon yazıtlarında da balbal olarak anılmaktadır¹³. Orhun Yazıtlarında “*Babam Kağan öldüğünde, heykelin diktik*” cümlesi, mezar sahibi için heykelin yapılmış olduğunu ispat etmektedir. Balbal için ise, şu cümle geçmektedir: “*Kırgız Kağanı’nı öldürdüm, balbalını yaptırdım*”¹⁴. A. N. Berniştam’a göre de; “*balbalların dikilmesindeki ilk amaç; öldürdüğü güçlü düşmanı sembol etmesidir. Fakat balballar sadece düşman için değil ölüyü temsilen de dikilirdi*”¹⁵. Sonuç olarak; balbal öldürülen düşmanın taşa dönüşmesi, öteki dünyada kahraman savaşçıya hizmet etmesi, onu koruması ve kollaması için dikilen taş yontudur.

Taş heykel ve balballar, Türklerin kutsal olarak kabul ettikleri kurgan ve kült merkezlerinde yer almaktadır. Taş heykel ve balbalların nasıl dikildikleri konusunda Çin kaynaklarının yanı sıra, Orhun Yazıtları da çok değerli bilgiler mevcuttur. Örneğin 552-556 yıllarına tarihlenen Pien-Yi-Ti-en şunları söylemektedir: “*Ceset gömüldükten sonra, gömüt yerinin yakınına taşlar konmaktadır... Bu taşların sayısı, ölen kişinin hayattayken öldürdüğü kişi sayısı ile orantılıdır... Eğer bir erkek öldürdüyse, bir taş dikilmekte. Kendisi için yüz ve bin taş dikilen erkekler vardır...*” Çinli tarihçi Tan Chu ise, Türklerin cenaze töreni ve dikilen heykel konusunda şu önemli bilgiyi vermektedir:

⁸ Oktay Belli, **Kırgızistan da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeolji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s.37.

⁹ Kubatbek Tabaldiev, **Balbal Taşlarının Açıklaması**, Zamandaş no 6, sayı:7, eylül 2009, Bişkek, s.37.

¹⁰ Alım Karamürsel, “**Türklerde Mezar Geleneği**”, Türkler III, Ankara, 2002. s. 78.

¹¹ Çetin Cumagulov, **Balballar Cönünde Söz**, Çaş Leninçil, No:2, 1973,s.33.

¹² Çetin Cumagulov, **Balballar Cönünde Söz**..s.33

¹³ Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, Ankara 1987, s. 37.

¹⁴ Oktay Belli, “**Türklerde Taş Heykel ve Balballar**”, s. 912.

¹⁵ YU. S. Hudakov, Kubatbek Tabaldiev, **Drevniye Turki na Tyan-Şane**, Hovosibirsk 2009, s. 63.

“...Mezarı yaptıktan sonra, ölenin görünümünde ve yaşarken yaptığı kahramanlıkları anlatan bir heykel dikerler...¹⁶”.

Bilindiği gibi Orhun Türkleri dünyanın dört yanını tayin ederken doğuya bakarlardı; böylece sağ yanı güney, sol yön de kuzey olmaktaydı¹⁷. Moğolistan, Tuva, Altay da balbalların yüzleri doğuya bakıyordu. Tanrı dağlarında ise; yüzleri batıya çevrilmiştir¹⁸.

Ön Asya’dan, Mogolistan’a kadar 6-13. yy.’lar arasında yapılmış olan Türk balbal taşları, bozkır kültürü ve yaşayış biçiminin taşa yansımalarıdır.¹⁹ Günümüzde bile Türk toplulukları taştan yapılan heykelleri kutsal kabul etmekte ve bunlara saygı göstermektedir. Balbalara şiir ve destanlar yazılmakta bu şiir ve destanlar dilden dile dolaşmaktadır.²⁰ Eski inancı sürdüren Türk toplulukları insan biçiminde taş heykel ve balballara dualar etmekte, adaklar adamakta, taşları kucaklamakta, isteklerinin olumlu yönde sonuçlanması için bezler bağlamaktadırlar²¹. Kırgızistanda üç memeli arazide dikilen balballara el sürülerek tapınılıyor ve dua ediliyordu.²² Orta Asya Türk topluluklarında İslamiyet’in yayılması ve köklü bir şekilde bölgeye yerleşmesinden sonra, taş heykel ve balbal yapma geleneği yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır²³.

Balballardan elde edeceğimiz bir başka bilgide dikildiği tarihlerdeki, dönemin kültürü ve giyimleri, Balbalların üzerinde bulunan figür, motif ve formlardan anlayabiliriz. Kurganlara ait kazılardan elde edilen döneme ait olan kemerler, özellikle balballar üzerinde bulunan kemerlerin özelliklerini yansıtmaktadır²⁴.

Görüldüğü gibi Türk milleti, sadece savaş yapıp, coğrafya değiştirmekle hayatını geçirmiş göçebe bir halk değildir. Dünyanın en eski milletlerinden biri olan Türk kavmi, zaman içerisinde kendine has bir kültür meydana getirmiş ve bu kültürü sayesinde yeryüzündeki diğer toplumlardan ayrılmıştır. Bugün özellikle Orta Asya’da Türklerin yaşamış olduğu bütün coğrafyada, taştan yapılmış ve Türk yurdunu sembolize eder

¹⁶ Oktay Belli, “**Türklerde Taş Heykel ve Balballar**”, s. 912.

¹⁷ Oktay Belli, “**Türklerde Taş Heykel ve Balballar**”, s. 911.

¹⁸ Yaşar Çoruhlu ile yapmış olduğumuz görüşme sırasında bu durumu şu şekilde; “*Doğuya çevrili olmasının sebebi güneş kültünün etkisidir. Batya dönük olanların ise; batının karanlığı, ahireti ve ölümü temsil etmiş olmasıdır*” izah etmiştir

¹⁹ Oktay Belli, **Kırgızistan**, s.36.

²⁰ Kubatbek Tabaldiev, **Balbal Taşlarının Açıklaması**, s.37.

²¹ Çetin Cumagulov, Kırgızistan Bışkekte ,Kendisiyle 10-08- 2014 tarihinde yapmış olduğumuz mülakat sırasında bu beyanı vermiştir.

²² Kubatbek Tabaldiev, **Balbal Taşlarının Açıklaması**, s.36.

²³ Oktay Belli, “**Türklerde Taş Heykel ve Balballar**”, Türkler III, Ankara 2002, s. 910.

²⁴ Kubatbek Tabaldiev, **Burana Balbal Taşları** ,Tokmak-Burana Müzesi Tanıtım Kitapçığı, Tarih Yok, Bışkek, s.13.

nitelikte sanat abideleriyle, yani taş heykel ve balballarla karşılaşmak mümkündür. Nasılsa, Mısır dendiği zaman akla ilk olarak ve büyük bir tarihi sanat abidesi olan piramitler geliyorsa, Türk yurdu dendiği zaman da akla ilk gelen, coğrafyasının her yerine yerleştirdiği, taştan işlenmiş sanat abideleri, taş heykeller ve balballar gelmelidir.

1.1.Konunun Tanımı ve Önemi

"Tokmak Burana'daki Taş Balballar" adlı bu çalışmada Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek'in 70 km doğusunda bulunan Tokmak ilinin 12 km uzaklıkta Burana bölgesinde yer alan Balballar konu olarak seçilmiştir. Balballar üzerine birçok araştırma yapılmasına rağmen, Burana açık hava müzesindeki balballar toplu şekilde ele alınmamıştır. Bu çalışmada ilk defa Burana Açık Hava Müzesindeki balballar yerinde görülerek toplu bir şekilde envanterlenmiş, fotoğrafları alınmış ve değerlendirilmiş olacaktır.

1.2.Yöntem

Çalışmanın meydana getirilmesinde iki aşama izlenmiştir. Bunlardan birincisi kaynakların tespit edilmesi ve kaynaklarda geçen balbalların belirlenmesidir. Mevcut yayınlardan tespit edilen balballar hakkında Milli kütüphane, Yök Tez Arama Merkezi ve Kırgızistan Bişkek'teki Bilimler Akademisi, Uluttuk Kütüphanesi, Burana Müzesi, Ulusal Tarih Müzesi ve Manas Üniversitesinin kütüphanelerinde araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca bölgeyle ilgili çalışmalar yapan bilim adamlarıyla mülakat yapılarak bölge hakkında bilgiler toplanmıştır.

İkinci aşamada ise; yapılan arazi çalışmaları esnasında balbalların ölçüleri alınmış, detaylı fotoğrafları çekilmiştir. Bu aşamada elde edilen veriler sanat tarihinin kendine has metodları ile değerlendirmeye alınmıştır.

1.3.Konuyla İlgili Kaynaklar:

Tokmak- Burana'da bulunan balbal taşları hakkında doğrudan yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Rus, Kırgız, Türk ve İngiliz bilim adamlarınca Orta Asya'da görülen balballar üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Ayrıca; bu kaynaklar günümüz ve Ortaçağ kaynakları olarak da yer almaktadır.

1.3.2. Günümüz Yayınları

Balballar günümüzde bir çok araştırmacı tarafından konu olarak seçilmiş ve çalışılmıştır.²⁵ Biçimsel özellikleri ile Kırgızistan'da bulunan diğer balballardan oldukça farklı olan Tokmak-Burana balballarının değerlendirmesine geçmeden önce öneminin daha iyi anlaşılması adına Karadeniz'in kuzeyinden Sibiry'a ve Kırgızistandaki balballara ilişkin günümüze kadar yapılan bilimsel çalışmalara kısaca değinmek yerinde olacaktır. Taş işlemeciliğinin en güzel örneklerinden birisi olan balbalların Kırgızistan'daki örneklerine ilişkin ilk bilgilere XIX. yüzyıl eserlerinde rastlamak mümkündür. Kırgızistan balballarına ilişkin ilk bilgileri 1854-1857 yıllarında Isık-Göl'e gelen P. P. Semenov Tiyan-Şanski ve yine aynı bölgeye birkaç kez (1857-1859, 1864) seyahat etmiş olan C. C. Valihanov vermektedir. Semenov Tiyan-Şanskiy ve Valihanov kaleme aldıkları seyahatnamelerinde *anıt mezarlara* (kült alanlarına) yerleştirilen balballardan da bahsetmektedirler. 1896 yılında Kırgızistan'ın Talas bölgesinde arkeolojik çalışmalarda bulunan V. A. Kallaur bir taraftan balbalları incelerken diğer taraftan runik yazılarını ve kaya resimlerini araştırmıştır. 1891 yılında Kırgızistan'ın Koçkor (At-Başı) bölgesinde arkeolojik kazı çalışmaları yapmış olan A. İ. Fetisov bölgedeki balballar hakkında da bilgiler vermektedir.²⁶ 1893-1894 yıllarında Kırgızistan'a gelen V. V. Barthold, Eski ve Ortaçağ eserlerini araştırmış balbalların ortaya çıkışı, dönemleri ve etnik özelliklerine ilişkin bilgiler vermiştir. Diğer bir önemli çalışma balbalların Türklere ait olduğu fikrini ilk ortaya atanlardan V. A. Mustafin'in, Yedi-Su bölgesindeki balbalları konu olan eseridir²⁷.

1938-1950 yılları arasında ünlü arkeolog A. N. Bernştam, yürüttüğü arkeolojik çalışmalar ve yayınladığı eserlerle dikkatlerin Kırgızistan'a çekilmesini sağlamıştır. Tüm bu çalışmaları yanı sıra Bernştam, yerel arkeologların yetişmesine de katkıda bulunmuştur. Bernştam'ın yetiştirdiği arkeologlar arasında özellikle D. F. Vinnik'in Kırgızistan'daki balbalların araştırılmasında ve koruma altına alınmasında büyük emeği geçmiştir. Vinnik'in verdiği bilgilere göre Kırgızistan'daki balbalların sayısı ilk tespitlere göre altı yüze ulaşmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu kuzey Kırgızistan'ın

²⁵ Bu çalışmalar için bakınız: Valihanov, C. C. ,**Dinivnik Poyezdki Na Issık-Köl' Sabranie Sacineniy** ,Cilt. I, Almata, 1984, S.306; Hudyakov,Y.S.,**Drevnetyurkskiye Pominalniye Pamyatniki Na Territorii Mongolii Drevniye Kulturi Mongolii**, (Ed. R. S. Vasilievkiy), Novosibirsk, 1985, s.28. Kallaur, V. A. , **Kamenniye Babı V Aulicatinskom Uyezd'**, Ptkla, Taşkent, 1897,s. 117.

²⁶Fetisov, A. M. , ,**Ekskursiya V Za Narınskiye Gori V 1878'**, Turkestanskiye Vedomosti, 1881, s.27.

²⁷ Lunin, B. V. , **İz İstorii Ruskogo Vostokovedeniya İ Arheologii V Turkistane**, Taşkent, 1958, s.97.

Isık-Göl, Çüy ve Narın vilayetlerinde tespit edilmiştir. Güney Kırgızistan'daki Alay, Özgön, Ketmen-Töbö ve Ala-Buka bölgelerinden ise sekiz balbal tespit edilmiştir²⁸.

Konumuzla ilgili olarak yararlanacağımız genel kaynaklar arasında V.V. Barthold'un "*Moğol İstilasına Kadar Türkistan*"²⁹ adlı eseri mevcuttur. Bu kaynaktan genel olarak, dönem hakkında mevcut siyasi yapılar ve meydana gelen olaylar hakkındaki vermiş olduğu bilgilerden istifade ettik.

Kültür tarihi alanında araştırmaları bulunan, Bahaeedin Ögel tarafından yazılan *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*³⁰ adlı eseri ve *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*³¹ adlı eseri zikredilmesi gereken diğer önemli bir çalışmadır.

Kırgızistandaki balballarla ilgili çalışmalar yapmış olan Oktay Belli', "*Kırgızistan'daki Taş balbalları*" tanımlamakda, kökenine dair bilgiler vermektedir. Ayrıca, 59 tane Taş Balbalın tipolojisini verip, özelliklerini anlatmıştır. Çalışmamız boyunca bu eserden faydalanacağız.

Türkiye'den konu ile ilgili çalışmaları olan başka bir bilim adamı da Yaşar Çoruhlu'dur. Bu amaçla ele almış olduğu, "*Göktürk Sanatında Dini Nitelikli Heykeller ve Tasvirler*" adlı makalesi, "*Türk Mitolojisinin Anahatları, Türk Mitolojisinin Abc si*"³², "*Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*"³³, "*Erken Devir Türk Sanatı'nın ABC' si*"³⁴ adlı eserleri mevcuttur. Çalışmamız boyunca bu eserlerden faydalanacağız.

Balballarla ilgili çalışma yapan diğer bir isim ise Kırgızistanda Manas Üniversitesinden Kubatbek Tabaldiev'dir. Hoca ile konuyla alakalı sadece kitaplarından değil aynı zamanda kendisiyle yapılan mülakatlar da çalışmamızda kullanılmıştır³⁵.

Diğer bir Kırgız bilimi insanı ise; Çetin Cumagulov'dur. Cumagulov'un kırgızca olarak yazılmış olan "*Kırgızistan'daki Nasturi Türk Yazı Eserleri*"³⁶, "*Balballar Cönünde*

²⁸ Alparslan Aşık, "**Yeni Bir Arkeolojik Buluntu: Tuura Suu Balbalı**", Gazi Türkiyat, Bahar 2013/12, s.157.

²⁹ V.V. Barthold, **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, (Haz: Hakkı Dursun Yıldız), T.T.K., Ankara, 1990.

³⁰ Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, T.D.A.V., İstanbul, 2001.

³¹ Bahaeddin Ögel, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, TTK. İkinci Baskı , Ankara, 1984.

³² Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin ABC' si**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1998.

³³ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Kömen Yayınları, İstanbul, 2014.

³⁴ Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatının ABC'si**, Kabalcı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1998.

³⁵ Bu kaynaklar için bakınız: K.Ş Tabaldiev **Drevnie pamyatniki Tyan-Şanya**, Bışkek,2011, **Kurgan Srednevekovih Koçevih Plemen Tyan-Şanya**, Bışkek,1996.

³⁶ Çetin Cumagulov, **Kırgızistan'daki Nasturi Türk Yazı Eserleri**, 13-14. Yy., Avrasya yayınları, Bışkek, 2014.

Söz³⁷”, “*Kırgız Eski yazılları 1*³⁸”, “*Taş Babalar Emne Deşet?*”³⁹”adlı eserleri bulunmaktadır.

1.4. Kırgızistan Bölgesi ve Tokmak Burana’nın Tarihi Önemi

Tokmak, Kırgızistan’ın kuzeyinde yaklaşık 75,000 (2005) nüfusa sahip bir şehirdir. Ülkenin başkenti Bişkek’in doğusundadır. Deniz seviyesinden 816 metre yüksekliktedir. 2004’ten 19 Nisan 2006’ya kadar Çuy İli’nin idare merkezidir. Şehrin tarihi M.Ö. IV. yüzyıla kadar dayanmaktadır⁴⁰. Soğd’lu tüccarların 5. ve 6. yüzyıllar arasında İpek Yolu boyunca kurdukları ticari koloni ve yerleşim yerlerindendir⁴¹. Tokmak, Tong Yabgu Kağan’nın hüküm sürdüğü, batı Türk Kağanlığının en önemli merkeziydi⁴². 738 yılında, Tokmak Kara Türgeş Kağanlığına başkentlik yapmıştır. 760 yılında Karluklar ve 787 yılında Çin Ordusu burayı tekrar ele geçirdikten sonra bölgede dört tane Garnizon kurulur⁴³. 9. ve 10. yüzyılları arasında tekrar yerel Türk Hanedanlığının (Karahanlılar) eline geçmiştir.

Bölge 6. – 11. yüzyıllar arasında İpek Yolu’nun ana merkezi olmuştur. Burana adı verilen tarihi ve kültürel yerleşkede, günümüzde 26 metre yüksekliğinde kule, üç adet eski mezarlık, çeşitli dönemlerde farklı bölgelerden getirilen balballar ve Orta Çağ’a ait hamam kalıntıları bulunmaktadır. Tarihte, 25 kilometre alana sahip Balasagun antik kentinin ortasında 960 yılında kurulan 46 metrelik Burana kulesi, 15. yüzyılda meydana gelen şiddetli depremde üst bölümü yıkılmıştır⁴⁴. Müze alan girişinin sağ tarafında yer almaktadır. Balasagun kent kalıntıları ortasında yer alan kulenin, minare ve karakolun gözetleme kulesi olarak kullanıldığı anımsatılırken, kulenin 1923’de Sovyet iktidarı tarafından koruma altına alındığı, 1927-1928 yılı arasında üzerinde düzenleme çalışması ve 1970-1974 yılları arasında restorasyon yapıldığı kaydediliyor.⁴⁵ Kalıntılarının kalmadığı mescidin yanında inşa edilen kule girişinin 5 metre yüksekliğinde, yarısı yer altında olan temelinin 6 metre yüksekliğinde olduğu ifade ediliyor. Eski Burana

³⁷ Çetin Cumagulov, *Balballar Cönünde Söz*, Çaş Leninçil, No:2 ,1973.

³⁸ Çetin Cumagulov, *Kırgız Eski Yazılları 1*, Kırgız Bilim Akademisi, Fruze, 1963.

³⁹ Çetin Cumagulov, *Taş Babalar Emne Deşet?*, Alo-Too, No:4,Aprel, 1967.

⁴⁰ Emel Esin, “*Orduğ (Başlangıçtan Selçuklular Kadar Türk Hakan Şehri)*”, *Türkler* (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c. III, s. 135.

⁴¹ V.V.Barthold, *İlk Müslüman Türkler*, İstanbul, 2008, s. 127.

⁴² V.V.Barthold, *İlk Müslüman Türkler*, s. 127.

⁴³ Esenkul Terekanov, *Devlet Arkeoloji Mimarlık Müze Kompleksi Burana Kulesi*, Kırgızistan-Fruze, 1989, s.7.

⁴⁴ Esenkul Terekanov, *a.g.e*, s.4.

⁴⁵ Esenkul Terekanov, *a.g.e*, s.3.

kalıntıları içinde yer alan başka bölgelerden getirilen balbalların üzerindeki, Arapça yazılar, geyikli taşlar, kişi resimleri, yaşamlarını ve savaşlarını simgeleyen sahneler, hayvanlar, kadın resimleri ve milli kıyafetli kişilerin taş resimleri dikkati çekmektedir. Burana kalıntılarında ayrıca, arkeolojik çalışmalar sonucu bulunan taş değirmenleri, tarım işletme taş aletleri de bulunuyor⁴⁶.

Tokmak-Burana'da bulunan balballar toplam 77 adettir. Bunlardan 7 adeti 18.'yy lar da yapılmıştır. Bu balbal taşları Burana açık hava müzesine Çuy, Issık göl, Narın bölgelerinden getirilip oraya dikilmiştirler. Tokmak-Burana'daki balbalların taşlarının cinsleri; giranit, bazalt, mermer ve kumtaşından yapılmıştır. Ayrıca tahtadan yapılan balballardan bahsedilmekte olup, dayanıklı olmadığı için günümüze ulaşamamıştır⁴⁷. Karahanlılar döneminde yapılan burana minaresi çevresine balballar dikilmiştir. Burası şu anda açık hava müzesi ve içerisinde küçük bir müze vardır. Karahanlılar döneminden günümüze ulaşamamış metruh halde üç adet mezar bulunmaktadır. Mezarların malzemesi tuğladır.

⁴⁶ Esenkul Terekanov, **a.g.e**,s.7.

⁴⁷ Feridun Celilov, **a.g.e**,s.57.

2. TÜRKLER DE ÖLÜ GÖMME ADETLERİ VE BALBALLAR

Örf ve adetler, inanışlar, gelenek ve görenekler bütün toplumlar da olduğu gibi Türk toplumunda da sosyal hayatı belirleyen en önemli etkenlerden biri ve toplum hayatında önemli unsurlardır. Bunlar; evlenme, doğum, ölüm, asker uğurlama vb. dir. Örf ve adetler kurumsallaşmış davranış biçimleridir.⁴⁸ Türklerde ölüme ilişkin merasimler atalar kültü, şamanizm inancı, örf ve adetlerle örülmüştür. Türk kültür hayatında ölümle ilgili örf ve adetler önemli bir yer tutmaktadır. Ölüm hem kültürel hem de sosyo-psikolojik bir olgudur. Bu sebeple herhangi bir toplumda ölüme ilişkin seromoni ve ritüeller sosyo-psikolojik analizle ele alınmalıdır. Bu sebeple; Türkler de ahiret hayatının bir yansıması olarak düşündüğümüz balballar, Türk kültür ve dini hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü; balballar üzerinde bulunan motifler Türk kozmolojisini ve Türk dini hayatını tasvir etmektedir.

Ölüm, çağlar boyunca insanları etkilemiş bir gerçekliktir. İnsanoğlunun yoğun ilgi tecrübe ve düşüncelerine konu olmuş olan ölüm⁴⁹ insanların tutum ve davranışlarını etkileyen sosyal bir gerçekliktir. Ölüm Göktürklerde “uç barmak” yani uçarak gitme sözü ile söylenir. Onlar ruhun uçup Tanrı katına gittiğine inanırlardı. Bir de Tanrının takdiri vardı. Bu anlayışta “kergeke boldu” yani gerekli oldu sözü ile karşılanıyordu⁵⁰. Kişi oğlu hep ölümlü türemiş idi. Bundan dolayı Tanrı yaşar insan ölürdü. Ölüm yazıtlarında ölen insanlar kimlerden ayrıldıklarını birer birer sayarak yazarlardı.⁵¹ Her toplumda olduğu gibi Türklerde de cenaze merasimi sırasında bir takım ritüeller uygulanmaktadır. Bunların başında “yuğ” törenleri gelmektedir. Ayrıca defin merasimi sırasında bir takım sembolik ve milletin içtimai hayatını yansıtan dinamik, fazlasıyla yer

⁴⁸ Mustafa Talas, “ Mehmet Eröz’de Ölüm Âdetleri Üzerine Bir Araştırma”, **Zeitschrift Für Die Welt Der Türken**, Vol. 1, No. 2 (2009), s.58.

⁴⁹ Hayati Hökelekli, “Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3, Cilt: 3, Yıl: 3, 1991, s. 151.

⁵⁰ Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültür Tarihi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.758.

⁵¹ Bahaeddin Ögel, **a.g.e.**, s.758.

almaktadır. Bu ritüeller geleneksel Türk dini içerisindeki bir takım kült ve inanışlar sonucunda meydana gelmişlerdir.

Çin kaynaklarından alınan bilgiye göre, eski Türklerin defin törenleri ilgili adetleri, yuğ töreni, ölüyü gömmek, ölüyü yakmak, birden fazla ölü gömmek, cesetleri mumyalamak, eşyaları ve yiyecekleri ile gömmek, mezarlarının bir köşesine at gömmek, mezarının başına kendi heykelini dikmek, ölüyü tabuta koyup ağaca asmak şeklinde sıralayabiliriz⁵².

Büyük biri öldüğünde cenaze çadıra konulur, dokuz kez çadırın etrafında atla dönülür ve ağlanıp yakarılırdı. Cenaze törenine yabancı halklarda çağrılırdı. Bahaeddin Ögel'e göre; bu dönüşlerin manası "ölüyü göğe çıkarmaktır"⁵³. Misafirler çok uzaktan geldiği için cenaze bekletilirdi.⁵⁴ Bu esnada cenaze bozulmaması için mumyalanırdı.

Türkler, hakanlarını ipekli kumaşa sararak gömerlerdi. Bazen de bu kumaşlar yoksullara dağıtılırdı. Yabancı devletlerden özel olarak "ağlayıcılar" gelirdi⁵⁵. Ağlayıcı kitlesi ölünün önemine göre değişirdi.

Mezar üzerine ölünün balbalını koyma yada resmini koyma geleneği uygulanmıştır. Mezar kapatılınca ölünün balbalı mezar üzerine konur ve öldürdüğü düşman sayısı kadar da mezar üzerine taş dikilirdi. Mezar üzerine dikilen taşlara balbal adı verilirdi⁵⁶.

Cenaze töreninde at yarışları yapılırdı. Cenaze ilk önce çadıra konulur bundan sonra at, sığır, koyunlardan kurban verilirdi. Daha sonra çadırın etrafında 9 defa dönülür çünkü gök 9 kat idi. Sonrasında ise at koşturmaya töreni yapılırdı⁵⁷. At koşturmaya bitince ölünün bütün eşyaları atı ile birlikte yakılır geriye kalan kemikleri toplanırdı. Bahaeddin Ögel'e göre; asıl kurban ölünün kemikleri mezara konduğu zaman yapılırdı. Bundan sonra yine at yarışları yapılırdı.

Türklerde genel olarak defin törenleri şu şekilde gerçekleşmekteydi: Ölüyü çadıra koyarlar ve ardından oğulları, torunları, erkek-kadın, başka akrabaları, atlar ve koyunlar keserler ve kesilen bu at ve koyunları çadırın önüne sererlerdi. Kapının önünde yüzlerini bıçakla kesip ağlarlardı. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akardı. Bu tören yedi

⁵² Alım Karamürsel, **Türklerde Mezar Geleneği** Türkler Ansiklopedisi, s.279.

⁵³ Bahaeddin Ögel, **a.g.e.**, s.761.

⁵⁴ Jean-Paul Roux, **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, Kabalcı Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul, 2006, s.63.

⁵⁵ Bahaeddin Ögel, **a.g.e.**, s.760.

⁵⁶ Bahaeddin Ögel, **a.g.e.**, s.760-761.

⁵⁷ Bahaeddin Ögel, **a.g.e.**, s.760.

defa tekrar edilirdi sonra muayyen bir günde mezara gömülürdü. İlbahar da ölenleri sonbaharda otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri ise ilk baharda çiçekler açıldığı zaman gömerlerdi. Defin gününde ölünün akrabası tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi at üzerinde gezer, yüzleri keser ve ağlardı. Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşları resm ederlerdi. Bu ölü ömründe bir adam öldürmüş ise üzerine bir taş koyarlardı bazı ölülerin mezarında bu taşlar 100'e hatta 1000'e kadar çıkmaktaydı. Atlar ve koyunlar kurban ettikten sonra kafalarını kazıklar üzerine koyarlardı⁵⁸.

Türkler de ölüler kurgan denilen mezar yapılarına gömülmekeydiler. Ölüler genellikle kurgan denilen toprak altında birbirine geçirilen ahşap tomruklerle inşa edilmiş oda yada odalardan ibaret, üstüne toprak ya da ağaçların yığıldığı tümülüs görünüşlü mezarlara gömülüyordu⁵⁹. Türk mezar geleneğinde ölünün yeri belli olsun ve kurganın kaybolmaması için mezar odası üzerine daire biçiminde taş veya toprak yığılarak bir tepe oluşturuluyordu. Kurganların yüksek ve büyüklüğü kişinin önemine göre değişiyordu. Bu kurganlar ve çadırlar islam sonrasında Türk mezar mimarisinin temelini oluşturmuşlardır⁶⁰. Anadolu'daki mezarlar da tümülüs tarzında yapılması bu geleneğin devamıdır. Türklerde kurganlar yerleşim yerlerinden uzakte yapılırdı ve kutsal sayılırdı. Kurganlar genellikle dağ geçitleri, ırmak havzaları ve ormanlarda devlet yöneticileri için yapılmışlardır. Kurgana ceset elbiseleriyle ve değerli eşyalarıyla gömülür ve cesetlerin başı doğuya doğrudur. Ceset odasının üzeri tahtayla kaplanır.

Geleneksel Türk dini içerisinde, dini bir pratikin yansıması ile oluşmuş Balbal geleneği, Türk toplum yapısı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Türk ölü gömme adetleri, Türk inanç yapısı sonucunda meydana gelmiştir. Bu gelenek, İslamiyet sonrasında zamanla terkedilmiştir. Günümüzde bu gelenek Türk devletlerinde uygulanmamaktadır. Ancak; bu eserlere saygı duyulmaktadır. Bunlar günümüzde, dini bir ziyaret olarak da değerlendirilebilir.

Tersine bir kanıt bulunamadığı sürece tarihsel çağdaki Altay toplumlarının cenaze töreni geleneklerinin Orta Asya'nın tarih öncesi (Paleo-Asya, Altay veya Hint Avrupa) geleneklerinin bir devamı olduğunu söyleyebiliriz⁶¹.

⁵⁸ Alım Karamürsel, **Türklerde Mezar Geleneği**, Türkler Ansiklopedisi, s.123.

⁵⁹ Yaşar Çoruhlu, **Türk mitolojisinin anahatları...** s.125.

⁶⁰ Yaşar Çoruhlu, **Türk mitolojisinin anahatları...** s.125.

⁶¹ Jean Paul Roux, **Altay Türklerinde ölüm**, s.219.

Yas âdeti dünyada bilinen bütün kültürlerin genel ritüellerinden biridir. Büyük âfetler, yenilgiler, ölümler sonucu insanlar davranışlarıyla, sözleriyle üzüntülerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu ritüellerin bazıları zaman içinde toplumda uyulması gereken bir kural haline gelmiştir. Türk kültüründe de Şamanizmin etkisiyle yas âdetinde yıllar içinde insanların uyması gereken birçok inançların ortaya çıktığını görüyoruz. Bu âdetler Sultanların hakimiyet alâmeti bile olmuştur. Sultan tahta çıktığında ölen babası için siyah giyer, atının kuyruğunu keser, saç (ulufe) dağıtırdı. Eğer bu ritüeller yapılmazsa Sultanın hâkimiyeti eksik kalırdı. Baş açmak, elbiseyi ters giymek, kara ve gök elbise giyilmesi v.s. gibi yas ritüelleri, gerek halk, gerekse de sultanlar tarafından İslâmiyette pek uygun görülme de devam ettirilmiştir.

Yas insanların, en çaresiz anlarında, sevdiklerini kaybetmenin üzüntüsüyle, onu bir daha görememenin verdiği ayrılık acısının hissettirdiği kaygıyla, ağlama ve dövünmelerin yanında, ortaya konan bir takım ritüeller ve bu durum karşısında söylenen sözlerdir. Tarih boyunca dünyanın her yerinde aşağıda anlatacağımız Türk boylarında görülen yas ritüelleri gibi uygulamaları bütün toplumlarda yas törenleri ve âdetlerinin var olduğu görülmektedir.

Cenaze törenleri eski Türklerde önemli bir toplantıdır. Yoğ töreni ölünün defnedilmesinden sonra düzenlenmektedir. Yoğ töreni, “ölü aş” olarak da değerlendirilmektedir.

Defin gelenekleri ile ilgili törenler ise oldukça dikkat çekicidir. Ölülerini belirli toplantı ve törenler düzenleyerek defneden Türklerde ölümlere saygı duyulduğu görülmektedir. Defin törenlerinin ardından gerçekleştirilen yoğ töreni de dini diğer bir törendir. Burada hem ölü gömme ile ilgili törenler yapılmakta, hem de ölü aş denilen yemek tertip edilmektedir. İslamiyet’ten sonra Anadolu’da ölen kimsenin ardından yemek verilmesi veya helvasının dağıtılması bu geleneğin devam ettiğini göstermektedir. Taziye toplantılarını da yoğ törenlerinin devamı olarak kabul etmek mümkün olabilir. İslamiyet’ten önce Türkler oldukça geniş bozkır coğrafyasına yayılmışlardır. Bu denli geniş bir coğrafyada Türklerin birbirleriyle yardımlaşma, dayanışma, birlik ve beraberlik içerisinde yaşadıkları görülmektedir. Bu dayanışma örneği Türklerde toplumsal alanda toplantıların ve törenlerin düzenlenmesine neden olmuştur⁶².

⁶² Bu çalışmalar için bakınız : Ünver Günay-Harun Güngör, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Rağbet Yayınları, 2003. Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, Ötügen

Tüm bu gelenekler içerisinde, defin merasimleri sonrasında yapılan Balbal dikme geleneği, islamiyet öncesi Türk dini ve sosyal hayatı içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir.

Yayınları,2003. J. Paul Roux **Türklerin Moğolların Eski Dini**, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yay.1998. J. Paul Roux, **Altay Türklerinde Ölüm**, çev. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yay.1998. Sebahattin Buluç, **Şaman Maddesi**, İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Yay.1987. Abdulkadir İnan , **Manas Destanı**, M.E.B Yay.1992. Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizim, Materyaller ve Araştırmalar**.TKY.,Yay.1995. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay.2000. Ali Öztürk, **Çağlar İçinde Türk Destanları**, Alioğlu Yay.2000. Jean-Paul Roux, **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, Kabalcı Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul, 2006. O Şaik Gökyay, **Dedem Korkudun Kitabı**, M.E.B. Yay.2000. Jean-Paul Roux, **Türklerin Moğolların Eski Dini**, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yay.1998. Bilge Seydioğlu, **İnci Enginün'e Armağan**, Hayat Ağacı Dergah Yay.1997.

3.KATALOG

Katalog No: 1

Fotoğraf No:1-2

Çizim No: 1

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 97 cm, gövde genişliği : 51 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek figürlü balbal, baş ve gövde kısmından meydana gelmektedir. Kabartma biçiminde yapılan balbal, malzeme olarak taştan yapılmıştır. Gövde kısmına göre yüz hatları daha belirgindir. Yüz hatları orantılı olup, vucüt hatlarında ise orantısızlık hakimdir. Gövdeye göre iri bir şekilde yapılan baş kısmı, yumurta formundadır. Baştaki saçını yoksa başlığını olduğu tahribattan dolayı belli değildir. Geniş alınlı ve kulak ayrıntıları işlenmiştir. Balbal, badem gözlü, birleşik kalın kaşları burun uzantısı ile birleşir. Alta doğru genişleyerek uzanan burnun altında bıyık yok ve ağız kapalıdır. Çene kısmı oval olarak işlenmiştir. Gövde omuzlardan aşağı hafif bir şekilde daralmaktadır. Omuzdan aşağı göğüs kısmına uzanan elbise yakaları hafif bir şekilde belirtilmiştir. Balbal iki eliyle göğüs hizasında kase tutmaktadır⁶³. Balbal'ın belden aşağısı toprak altındadır (Foto.1,2).

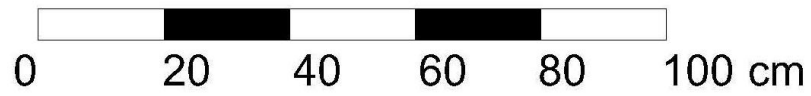
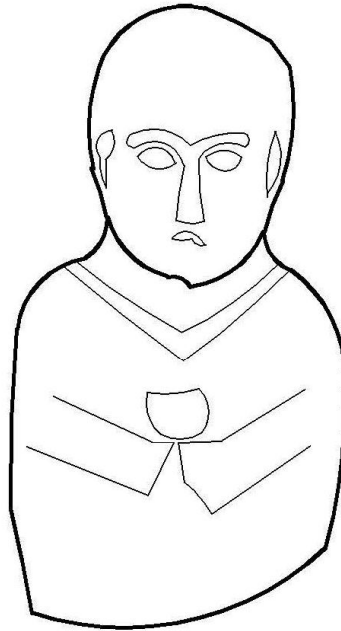
⁶³ Oktay Belli, **Kırgızistan'da Taş Balbal Ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.s.64.

Foto:1 Önden görünüş

Foto:2 Arkadan görünüş

Çizim:1 Önden Görünüş

Katalog No: 2

Fotoğraf No:3-4

Çizim No: 2

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balagasun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 103.5 cm, gövde genişliği : 43.2 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

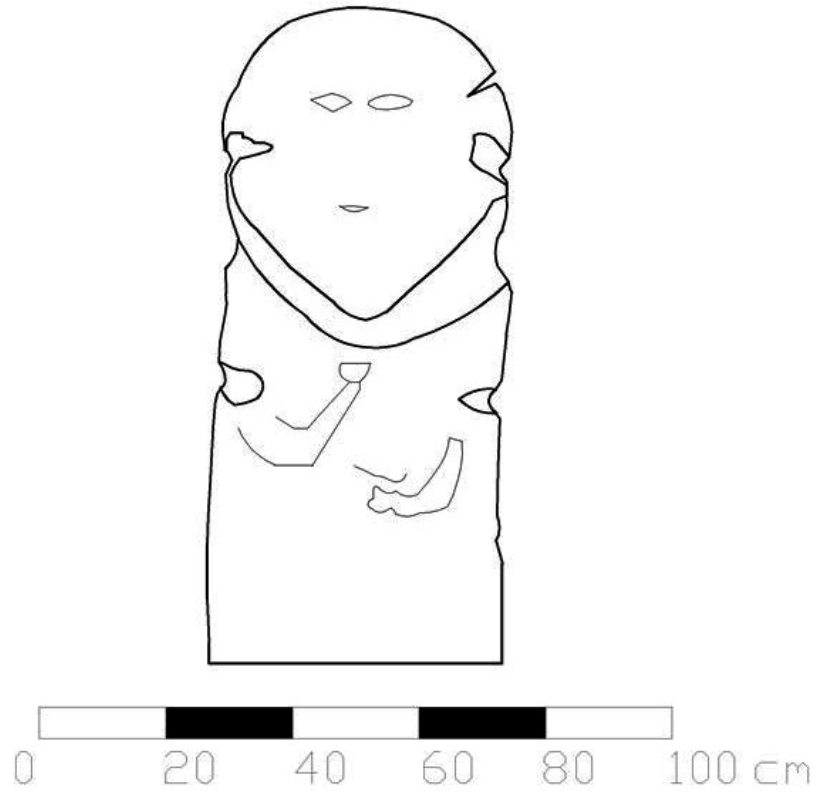
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda dikdörtgen olarak uzanan taşın dış konturları düzeltilerek yapılmıştır. Balbalın başı geniş ve basık biçimlidir. Baş kısmında saç ayrıntısı yoktur. Baş kısmı oval formda işlenmiş, dar alınlı ve çekik gözlü olan balbalın, kaşları ince formda, kulak ayrıntıları bir oyuk şeklinde belirtilmiştir. Bıyıkları ve burnu işlenmemiş ağzı ise kapalı bir şekildedir. Çene kısmı oldukça sivri bir şekilde belirtilmiş, boyun bölgesinden aşağı doğru elbise yakası işlenmiştir. Balbal, omuzlardan gövdeye dikdörtgen düz bir biçimde uzanmaktadır.Sağ eli,dirsekten bükülerek göğsün hizasında kadeh tutmaktadır. Sol eli ise,tam belli olmasada kılıcını tutmaktadır. Balbalın alt kısmı toprak içerisinde (Foto.3,4).

Foto:3 Önden görünüş

Foto:4 Arkadan görünüş

Çizim:2 Önden Görünüş

Katalog No: 3

Fotoğraf No:5-6

Çizim No: 3

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balagasun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 145 cm, gövde genişliği : 46 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

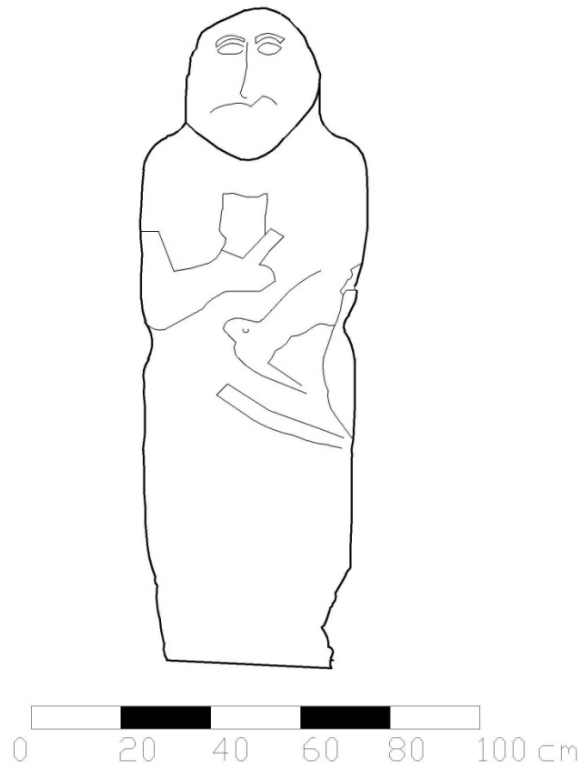
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Balbalın baş kısmı basık olarak yapılmış, saçlar işlenmemiştir. Dar alınlı,ince kaşlı, kaşlardan bitişik olarak, uzun ve kalın işlenen burun,yüz hatlarının en belirgin ögesidir. İnce kaşlarının altında badem gözler vardır. Burnun altında hafif bir şekilde bıyık ayrıntısı ve kapalı ağzı vardır. Kulak ayrıntıları hafif bir şekilde işlenmiş, çenesi sivri formdadır. Boynundan aşağı hafif bir şekilde işlenen elbise yakası vardır. Gövde omuzlardan aşağı silindirik bir şekilde daralmaktadır. Sağ kolu, dirsekten bükülerek göğüs hizasında elinde kadeh tutmaktadır. İnce bir işçilik parmak ayrıntılarında yoktur, sanki bir törende elinde kadeh kaldırıyor edası vardır. Kadehi parmakları tam olarak kavramıyor, kadeh parmaklarının ucunda olarak stilize edilmiştir. Sol kolu ise, aşağı uzanarak hançer tutmaktadır. Balbalda kemer figürü işlenmemiştir. Hançerin altında ise kılıcı mevcuttur. Erkek taş balbalın belden aşağı bacak uzuvları betimlenmemiştir (Foto.5,6).

Foto:5 Önden görünüş

Foto:6 Önden detay görünüş

Çizim:3 Önden Görünüş

Katalog No: 4

Fotoğraf No:7-8-9

Çizim No: 4

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 90 cm, gövde genişliği : 53 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal, diğer örneklerden daha gerçekçi olarak işlenip, yüz ve vücut hatları kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Malzemesi ise taştır. Erkek balbal oturur vaziyette yapılmıştır. Balbalın başında başlık olup ve yüzü yumurta formunda şişkin olarak tasvir edilmiştir. İnce uzun olarak işlenen kaşlar birleşerek uzun burnu oluşturmaktadır. Kaşların hemen altında iri badem gözler oluşturulmuştur. Yaşlı savaşçı erkek balbalının, bıyıkları ve sakalları betimlenmiş olup çenesi sakaldan dolayı sivri formda yapılmıştır. Ağzı ise kapalıdır. Kulak ayrıntıları gerçekçi bir şekilde yapılmıştır. Kulak hatlarında kabartma tekniğiyle yapılan küpe ya da kulak memesi görülmektedir. Boyun kısmı stilize edilmemiş ve omuzlardan aşağı inen gövde vardır. Omuzlar gerçekçi olarak işlenmiş kollar gövdeden yanlara doğru çıkıntı yapar. Sağ eli dirsekten bükülerek göğsünde kase tutmaktadır. Sol eli sağ elinin hemen altındadır. Sol eliyle hançer veya kama tutmaktadır, sol elin altında ise altında ise kılıç betimlemesi vardır. Parmak ayrıntıları oldukça gerçekçi olarak işlenmiş sağ eliyle kaseyi ve sol eliyle silahını tutmaktadır. Silah kavrayışından da parmakların ne kadar gerçekçi stilize edildiği gözlemlenebilir. Yaşlı erkek balbalında elbise formları işlenmemiştir. Balbalın belden aşağısı toprak altında olmasından dolayı belden aşağısını tahmin edemiyoruz (Foto.7,8,9).

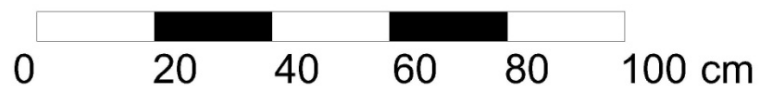
Foto:7 Önden görünüş

Foto:8 Baş Kısımından Görünüş

Foto:9 Arkadan Görünüş

Çizim:4 Önden Görünüş

Katalog No:5

Fotoğraf No:10

Çizim No:5

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :83 cm, gövde genişliği :46 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Umay Ana balbalı daha önce karşılaşmadığımız kazıma tekniği ile yapılmış ve malzemesi taştır. Taşın kenar konturları iyi ve temiz işlenmiştir. Balbalın baş kısmı dar işlenmiş, gövdeye doğru şişkin olarak form edilmiştir. Umay Ananın sembolü olan başlık mevcuttur. Balbalın saçları belirtilmemiştir. İnce kaşlı, badem gözlüdür. Uzun burunlu ve ağız kapalı formdadır. Kulaklar belirgin bir şekilde işlenmiş ve kulaklarında küpeler bulunur. Yanakları dolgun bir şekilde stilize edilmiştir. Boyundan aşağı, omuzlar genişleyerek gövdeye iner ve gövdeden dışarı taşmamıştır. Umay Ana balbalı oldukça yumuşak formudur. Elbise yakaları belirtilmiş, ve iç bükey üçgen olarak işlenmiştir. Balbal iki eliyle kase tutmaktadır. Parmaklar oldukça gerçekçi işlenmiş kadehi muhtemelen bir törende birisine sunmaktadır. Belden aşağısı işlenmemiştir (Foto.10).

Foto:10 Önden Görünüş

Çizim:5 Önden Görünüş

Katalog No: 6

Fotoğraf No:11-12

Çizim No: 6

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :105 cm, gövde genişliği :54 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

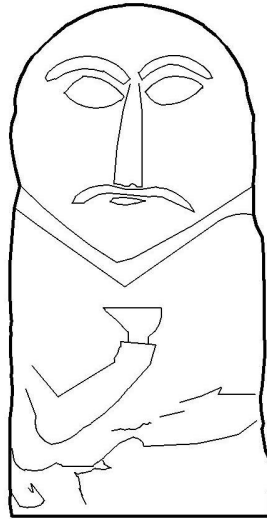
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Erkek balbalının, baş kısmı oval olarak stilize edilmiş, dar ve basık alnı mevcuttur. İnce yay şeklinde kaşları ve oldukça iri badem gözleri vardır. İnce uzun burnu, burnun altında ise pala bıyıkları işlenmiştir. Ağız kapalı olarak betimlenmiştir. Kulak ayrıntısı işlenmemiş çenesi sivri formdadır. Omuzlar gerçekçi olarak işlenmiş, omuzlardan aşağı dikdörtgen olarak uzanan gövdesi vardır. Boyun ve yaka kısmı stilize edilmiştir. Sağ elinde kase tutmakta ve balbalın parmakları işlenmemiştir. Sol eli ise taşın tahrip olmasından dolayı belirsizdir. Muhtemelen silah yada kemerini tutmaktadır. Balbalın belden aşağısı toprağa gömülüdür(Foto.11,12).

Foto:11 Önden görünüş

Foto:12 Yandan görünüş

Çizim:6 Önden Görünüş

Katalog No: 7

Fotoğraf No:13

Çizim No: 7

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :62 cm, gövde genişliği :37 cm

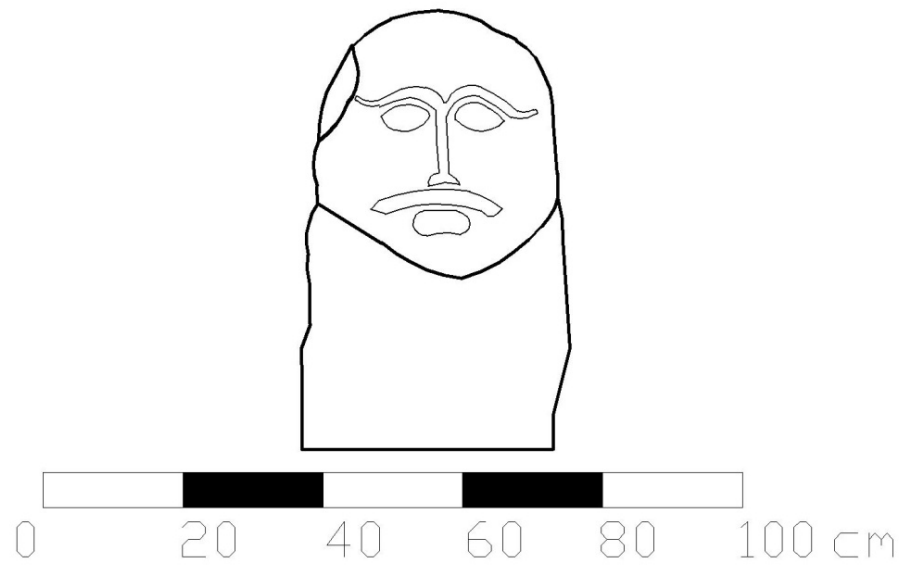
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Erkek balbal, baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Baş kısmı yumurta biçiminde stilize edilip, saç kısmı ise yoktur. Geniş alınlı ince uzun kaşları vardır. Büyük badem gözlü, ince ve uzun burunlu, dolgun yanaklı, pala bıyıklı ve kapalı ağızlı olarak stilize edilmiştir. Yumurta biçimli kafada kulak ayrıntıları işlenmiştir. Omuzlar belli değildir. Erkek balbalın, boyun kısmı belirtilmiş vücut kısmında kolları betimlenmemiştir. Balbalın alt kısmı toprak altındadır (Foto.13).

Foto:13 Önden görünüş

Çizim:7 Önden Görünüş

Katalog No: 8

Fotoğraf No: 14

Çizim No: 8

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :98 cm, gövde genişliği :34 cm

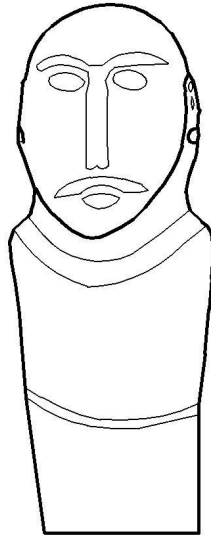
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal, baş ve gövde kısmından oluşmakta malzemesi ise taştır. Baş kısmı, gövde kısmına göre daha büyük yapılmıştır. Balbalın saç kısmı işlenmemiş, kulak ayrıntıları ise kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Alın kısmı geniş değil, kalın kaşları, iri badem gözleri ve uzun burnu mevcuttur. Ağız hafif şekilde işlenmiş balbalın, bıyıkları vardır. Omuz kısmından, aşağı dikey olarak uzanan gövdede kol uzuvları işlenmemiştir. Balbalın boynu işlenmiş ve yaka formu stilize edilmiştir. Balbalın belindeki şerit, kemer olarak işlenmiş olabilir. Balbal sert, sinirli ve ciddi görünümlü olarak yapılmıştır (Foto.14).

Foto:14 Önden görünüş

Çizim:8 Önden Görünüş

Katalog No: 9

Fotoğraf No: 15-16

Çizim No: 9

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :105 cm, gövde genişliği :37 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma tekniği

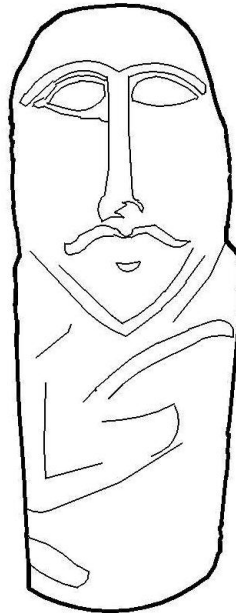
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Baş ve gövde kısmından oluşan Balbal'ın, dikey ve oval biçimli başı gövdeye oranla çok büyük yapılmıştır. Balbalın baş kısmında hafif bir şekilde başın arka kısmında saç işlenmiştir. Boynuza benzeyen kaşlar birleşerek, bitişik olarak uzun burnu oluşturmuştur. İri badem gözler ve göz kapakları stilize edilmiştir. Uçları incelmış, hafifçe yukarı kıvrılmış bıyık ince olarak işlenmiştir. Sağ el, dirsekten bükülerek göğüs hizasında kadeh tutmaktadır. Sol kol ise dikey olarak uzanmış hareketsizdir (Foto.15,16).

Foto:15 Önden görünüş

Foto:16 Yandan görünüş

Çizim:9 Önden Görünüş

Katalog No:10

Fotoğraf No: 17

Çizim No: 10

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :58 cm, gövde genişliği :42 cm

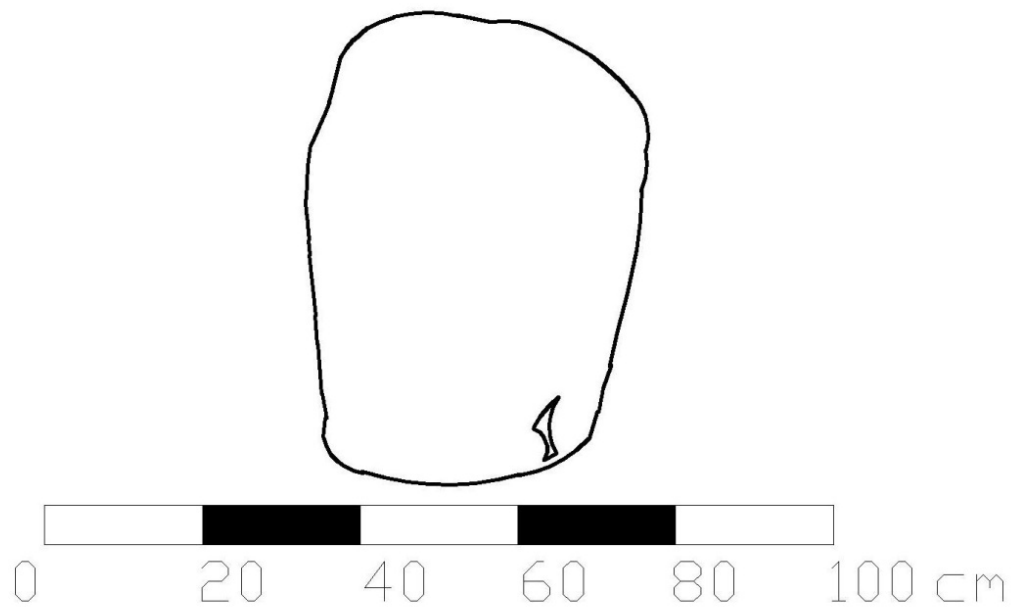
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal, dikdörtgen kesitli, üstten alta doğru daralan, dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir (Foto.17).

Foto:17 Önden görünüş

Çizim:10 Önden Görünüş

Katalog No: 11

Fotoğraf No: 18-19

Çizim No: 11

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :48 cm, gövde genişliği :36 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taş olan Umay Ana balbalı, oval bir biçimde kesilen taşın alttan üste doğru daralarak ve üst noktada yuvarlak biçimde birleşip oluşturulmuştur. Taşın dış konturları düzeltilmiştir. Yüz kısmı ve yüz hatları hafif kazıma tekniğiyle yapılmıştır. Umay Ana balbalının sembolü olan üç boynuzlu tacı vardır⁶⁴. Taç, ince bir çizgiyle alnında sınırlandırılmış ve kenar konturlarında boncuk işlemleri görülür. Balbalda saçlar belli değildir, muhtemelen saç kısmını üç boynuzlu taç kapatmıştır. Umay Ana balbalının kulakları ve kulaktaki küpeleri stilize olarak gösterilmiş, oldukça gerçekçidir. Balbalda kaşlar işlenmemiştir. Badem gözler iri ve geniş formdadır. Diğer balballara göre burnu küçük yapılmıştır. İnce bir çizgiyle ağzı kapalı olarak tasvir edilmiş ve balbalın çenesi sivri şekilde işlenmiştir. Boynunda, yuvarlak boncuklarla oluşan gerdanlık mevcuttur. Gerdanlığı dört köşeli olarak tasvir edilmiştir. Omuzları, gövdesi ve kolları stilize olarak işlenmemiş, sadece sağ elinin parmakları işlenmiştir. Sağ elinde kadeh tutmaktadır. Eski türk erkeklerinde olduğu gibi bir eliyle veya iki eliyle bengi su (ölümsüzlük suyu) kadehini veya kabını tutar şekilde betimlendikleri dikkati çekmektedir.⁶⁵ Umay Ana balbalının arka yüzü işlenmemiştir. Göğsünden aşağısı toprakta olduğu için bel ve bacak uzuvlarının işlendiği bilinmemektedir (Foto.18,19).

⁶⁴ Oktay Belli, **Kırgızistan'da Taş Balbal Ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.s.97

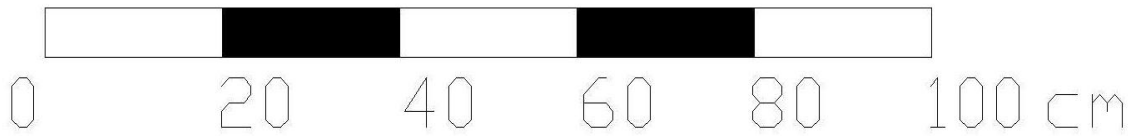
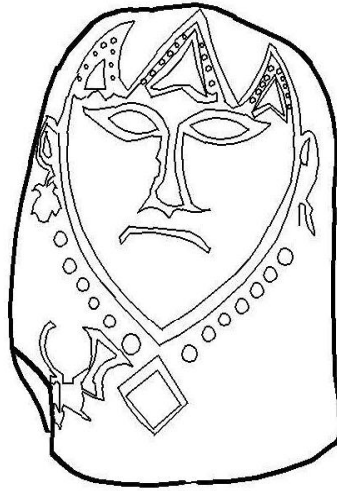
⁶⁵ Semra Ayyılmaz,Cengiz Alyılmaz, **Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri**,Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/4 2014 s. 13

Foto:18 Önden görünüş

Foto:19 Arkadan görünüş

Çizim:11 Önden Görünüş

Katalog No:12

Fotoğraf No: 20

Çizim No: 12

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :41 cm, gövde genişliği : 38 cm

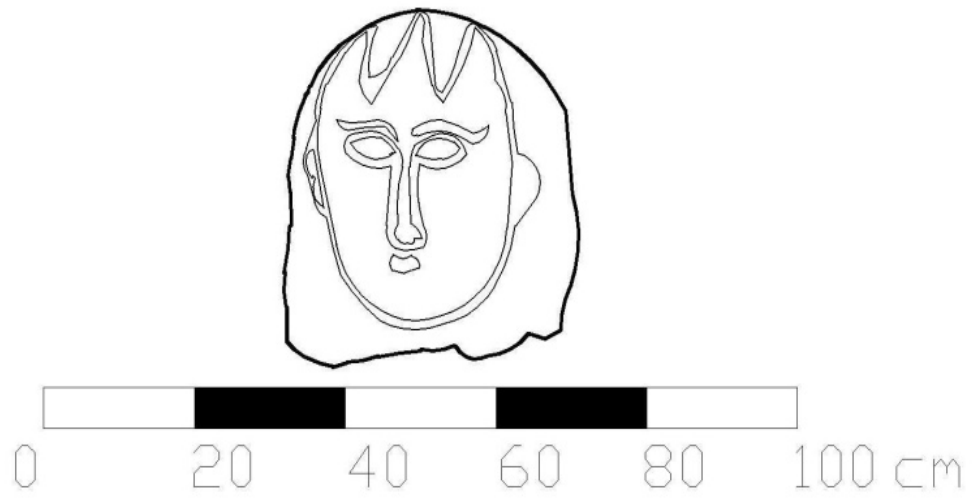
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Oval olarak yapılan taşın kenar konturları düzeltilmiş ve pürüzsüz hale getirilmiştir. Umay Ana Balbalının malzemesi taştır. Balbal kazıma tekniğiyle yapılmıştır.Yukarıdan aşağı doğru genişleyen Balbal, sadece baş kısmından oluşmaktadır. Geniş alınlı ve kulak ayrıntıları işlenmiştir. Saçları belli olmayan muhtelemeden üç boynuzlu tacı vardır ama kadın balbalın tahribatından dolayı sadece iki boynuzlu tacı görebiliyoruz. Umay ana balbalının ince kaşları ve badem gözleri belirtilmiştir. Balbal uzun burunlu, küçük ağızlı olarak stilize edilip çenesi oval formdadır. Boyundan aşağısı toprak altındadır (Foto.20).

Foto:20 Önden görünüş

Çizim:12 Önden Görünüş

Katalog No: 13

Fotoğraf No:21

Çizim No: 13

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :70 cm, gövde genişliği :33 cm

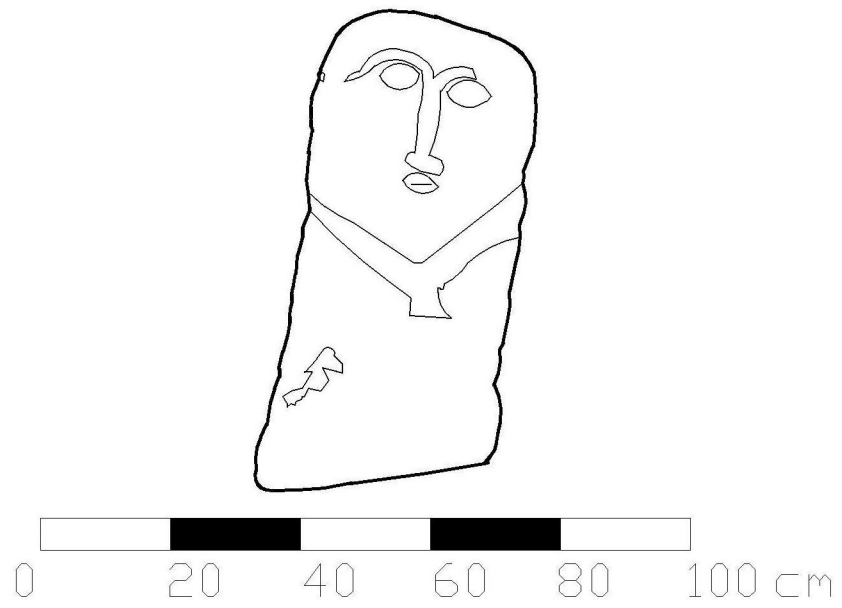
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Dikdörtgen biçimli erkek balbalı alçak kabartma tekniğiyle yapılmış olup, malzemesi taştır. Balbal, yan olarak dikilmiştir. Balbalın başı gövdeye oranla büyük işlenmiş ve orantısızdır. Gövde kısmında omuz ve kol uzuvları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmında saç yoktur. Birleşik kaşlı, ince uzun burunlu, iri ve badem gözlüdür.Göz kapakları iyi derece betimlenmiş olup, kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmı hafif bir çizgiyle gövdeden ayrılır.Taşın tahribatından dolayı gövdede kadeh ya da silahın olup olmadığı anlaşılamıyor. Balbalın bir kısmı toprak içindedir (Foto.21).

Foto:21 Önden görünüş

Çizim:13 Önden Görünüş

Katalog No: 14

Fotoğraf No:22

Çizim No: 14

Bulunduğu Yer:Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :71 cm, gövde genişliği : 34 cm

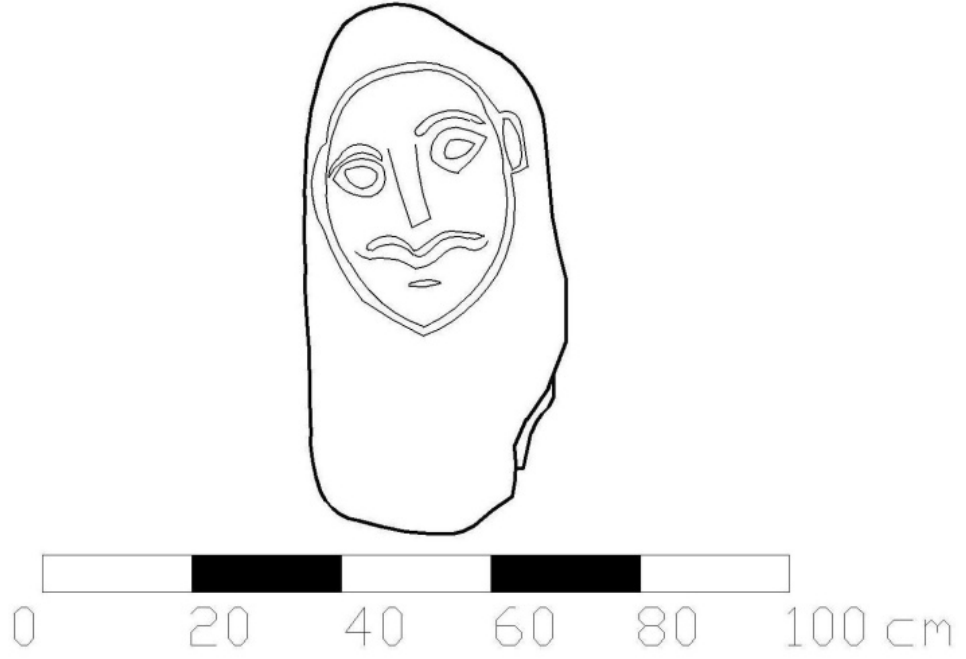
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbalın malzemesi taştır. Yatayda oval kesitli taşın ön yüzü ve kenarları düzeltilerek pürüzsüz bir görünüm kazandırılmıştır. Taş aşağıdan yukarıya doğru daralarak sivri bir şekilde yapılmıştır. Kazıma tekniğiyle yüz hatları ince olarak işlenmiştir. Diğer balballar gibi baş kısmında saç yoktur. Geniş alınlı ve kulak ayrıntıları işlenmiş kazıma tekniğiyle yapılmıştır.Yuvarlak yüzü yay biçiminde kaşları,oval badem gözleri işlenmiştir. Pala bıyıklı, küçük ağızlı olarak betimlenmiştir. Gövde ve boyun kısmı betimlenmemiş, balbalın bir kısmı toprak altında bulunur (Foto.22).

Foto:22 Önden görünüş

Çizim:14 Önden Görünüş

Katalog No: 15

Fotoğraf No: 23

Çizim No: 15

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :49 cm, gövde genişliği :28 cm

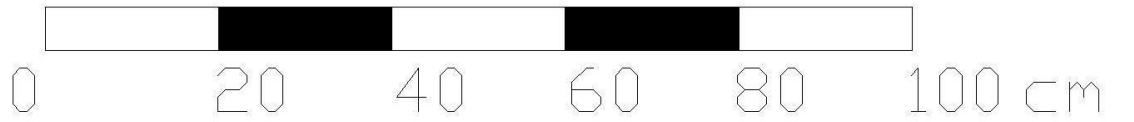
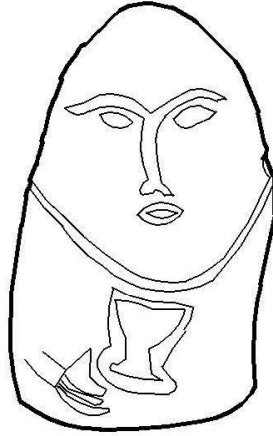
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal, baş ve gövde olmak üzere iki bölümden oluşur. Başı yumurta formunda olup tepesi sivri bir şekilde yapılmıştır. Balbalın ince hilal kaşları mevcuttur. Kaşların altında badem gözleri belirtilmiştir. Balbal uzun burunlu ve kapalı ağızlı olarak işlenmiştir. Burnun altında bıyık işlenmemiştir. Baş kısmında saç ve kulak ayrıntıları işlenmemiştir. İnce kabartmayla baş kısmı gövdeden ayrılmıştır. Sağ eliyle göğüs hizasında kadeh tutmaktadır, sol eli stilize edilmemiştir. Erkek balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.23).

Foto:23 Önden görünüş

Çizim:15 Önden Görünüş

Katalog No: 16

Fotoğraf No: 24

Çizim No: 16

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :69 cm, gövde genişliği :58 cm

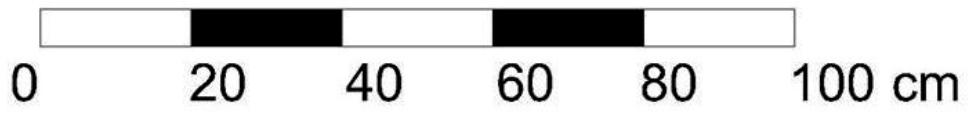
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal kabartma tekniğiyle yapılmış, malzemesi ise taştır. Daha önce gördüğümüz balbal formlarından farklı bir şekilde yapılmış olan erkek Balbalın tamamı yumurta formunda işlenmiştir. Baş kısmında saçları işlenmemiş, geniş alınlı olarak yapılmıştır . Erkek balbalın ince ve hilal kaşları vardır. Kaşların altında büyük badem gözler stilize olarak işlenmiştir. Göz kapakları ve göz bebeği iyi derece, kabartma tekniğiyle işlenmiş ve kulakları ayrıntılı olarak betimlenmiştir. İnce uzun burnu ve altında pala bıyığı ile ağzı kapalı olarak dudakları stilize edilmiştir. Balbalın çenesi oval formdadır. Daha önce karşılaşmadığımız yüz ayrıntılarında, gözlerin altında elmacık kemikleri ayrıntılı olarak işlenip yuvarlak stilize edilmiştir. Erkek balbalın, omuzları işlenmemiştir. Boynundan aşağı elbise yakası iç bükey şeklinde işlenmiştir. Önünde bir kase vardır ve sağ eliyle kaseyi tutmaktadır. Erkek balbalın gövdeden aşağısı toprak içindedir (Foto.24).

Foto:24 Önden görünüş

Çizim:16 Önden Görünüş

Katalog No: 17

Fotoğraf No: 25

Çizim No: 17

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :72 cm, gövde genişliği :44cm

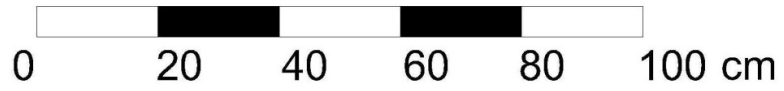
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal kabartma tekniğiyle yapılmış ve balbalın malzemesi ise taştır. Erkek balbalın baş ve gövde kısmında orantısızlık mevcuttur. Baş kısmı gövdeye oranla daha büyük yapılmış ve yüzü yumurta formundadır. Balbalın yüz kısmı ayrıntılı olarak stilize edilmiştir. Başı sivri olarak gösterilmiş ve başında saç işlenmemiştir. Alın geniş olarak betimlenmiş, kaşları kalın ve kısa formda olup, birleşerek uzun burnu oluşturmaktadır. Burnun altında bıyık ve küçük kapalı ağız mevcuttur. Balballın kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Yüz kısmından sonra boyun, gövde ve kol formları yoktur. Erkek balbalın bir kısmı toprak içerisinde (Foto.25).

Foto:25 Önden görünüş

Çizim:17 Önden Görünüş

Katalog No: 18

Fotoğraf No: 26-27

Çizim No: 18

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :62 cm, gövde genişliği :41 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

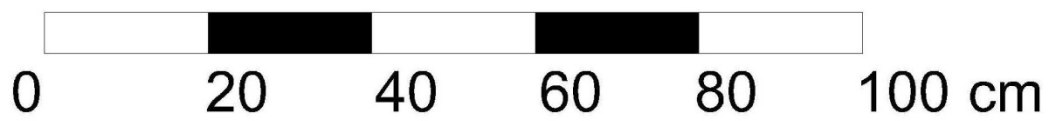
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal, baş ve gövde kısmından meydana gelmektedir. Başı gövdeden dışa çıkıntı olarak işlenmiştir. Kabartma biçiminde yapılan balbalın, malzemesi ise taştır. Gövde kısmına göre yüz hatları daha belirgindir. Yüz hatları orantılı olup, vucüt hatlarında ise orantısızlık hakimdir. Gövdeye göre iri bir şekilde yapılan baş kısmı, yumurta formundadır. Baş kısmında saç mevcut olup kafasının tepesinde topuz olarak işlenmiştir. Balbal dar alınlı, kulak ayrıntıları büyük olarak işlenmiştir. Badem gözleri küçük olarak tasvir edilmiştir. Birleşik kalın kaşları burun uzantısı ile birleşir. Aşağı doğru genişleyerek uzanan burnun altında bıyık yok ve ağız kapalıdır. Çene kısmı sivri olarak işlenmiştir. Göğüs kısmında elbise formları işlenmemiştir. Gövde omuzlardan aşağı hafif bir şekilde daralmaktadır. Omuzdan aşağı kolları gövdeden dışa çıkıntı yaparak işlenmiştir. Gövdesinde bulunan kol uzuvları gerçekçi biçimde oluşturulmuştur. Sol kolu hareketsiz olarak uzatılmış olup sağ kolu ise dirsekten bükülerek kadehi tutmaktadır. Parmak ayrıntıları çok iyi stilize edilmiştir. Resimden anlaşıldığı üzere muhtemelen kadeh ikram edilmiştir. Balbal'ın belden aşağısı toprak altındadır (Foto.26,27).

Foto:26 Önden görünüş

Foto:27 Yan taraftan görünüş

Çizim:18 Önden Görünüş

Katalog No: 19

Fotoğraf No: 28

Çizim No: 19

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :78 cm, gövde genişliği :42 cm

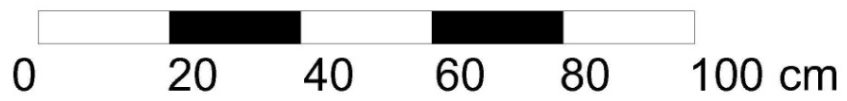
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Kabartma tekniğiyle yapılmış olan balbalın malzemesi taştır. Erkek balbal, baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Baş oldukça sivri ve üstte konik biçiminde stilize edilmiştir. Kaş kısmından itibaren genişleyen yüz hatları gövdeye doğru düz şekilde iner. Balbalın saç kısmı yoktur. Geniş alınlı, yay kaşlı olarak yapılmıştır. Kaşların birleşimi ince uzun burnu oluşturur ve “T” şeklini alır. Balbal, büyük badem gözlü, dolgun yanaklı, pala bıyıklı ve kapalı ağızlı olarak betimlenmiştir. Çenesi sivri formlu olup ve alt dudağın aşağısı ile çenenin üst kısmındaki, dudak altı çukuru “V” biçimde stilize edilmiştir. Yumurta biçimli yüzünde kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Omuzlar belli değildir. Erkek balbalın, boyun kısmı belirtilmiş vücut kısmında kolları betimlenmemiştir. Balbalın alt kısmı toprak altındadır (Foto.28).

Foto:28 Önden görünüş

Çizim:19 Önden Görünüş

Katalog No: 20

Fotoğraf No: 29

Çizim No: 20

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :60 cm, gövde genişliği :30 cm

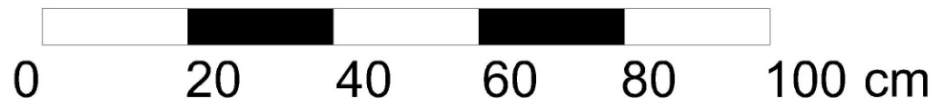
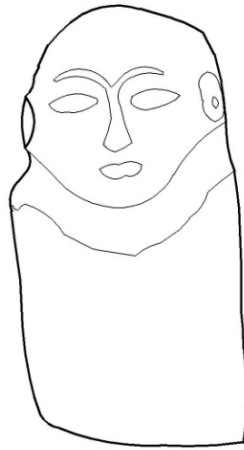
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal, baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Malzemesi taştır. Dikdörtgen biçimde uzanan balbalın yüz hatlarında kabartma tekniği görülüyor. Gövde ise kenar çizgileri düzeltilmiş ayrıntı işlenmemiştir. Baş oval biçiminde stilize edilip, saç kısmı yoktur. Geniş alınlı, kalın kaşlı, büyük badem gözlü, ince ve uzun burunlu olarak yapılmıştır. Balbal dolgun yanaklı ve kapalı ağızlı olarak betimlenmiştir. Çenesi hafif yuvarlak ve kulak ayrıntıları işlenmiştir. Balbalın, boyun kısmı ve omuzları belirtilmiş olup vücut kısmında kolları betimlenmemiştir. Erkek balbalın alt kısmı toprak altındadır (Foto.29).

Foto:29 Önden görünüş

Çizim:20 Önden Görünüş

Katalog No: 21

Fotoğraf No: 30

Çizim No: 21

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :70 cm, gövde genişliği :46 cm

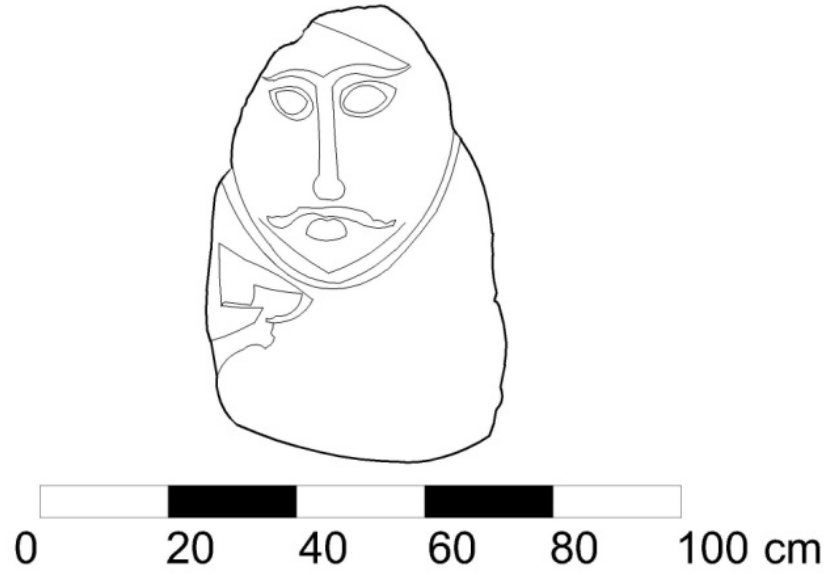
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı:Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek taş balbal kabartma tekniğiyle yapılmış malzemesi ise taştır. Balbalın baş kısmının birazı kırılmıştır. Bu tahribatın ne zaman olduğunu bilmemekteyiz. Balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Baş ıri olarak yumurta formunda işlenmiştir. Baş kısmında saç tam belli olmamakla beraber üçgen başlık vardır. Alnı geniş olarak yapılmış, kalın kaşlarının uçları kıvrılmış şekilde stilize edilmiştir. Kaşları birleşerek aşağı doğru uzanan uzun burnu oluşturmaktadır. İri badem gözlü ve şişkin yüzlü olarak yapılmış, kulak ayrıntıları yoktur. Burnun altında uçları kıvrımlı pala bıyıkları mevcuttur. Dudak ayrıntıları işlenmiş, ağzı kapalı biçimdedir. Erkek balbalın çenesi sivri olarak işlenmiştir. Baş kısmından aşağı omuz hatları hafif bir şekilde belirtilmiş ve boyun kıvrımları oldukça gerçekçi stilize edilmiştir. Göğsünde iç bükey formunda elbise yakası mevcuttur. Sağ kolu dirsekten bükülerek göğüs hizasında kadeh tutmaktadır. Sol kolu ise belirtilmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.30).

Foto:30 Önden görünüş

Çizim:21 Önden Görünüş

Katalog No: 22

Fotoğraf No: 31-32

Çizim No: 22

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :64 cm, gövde genişliği :31 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

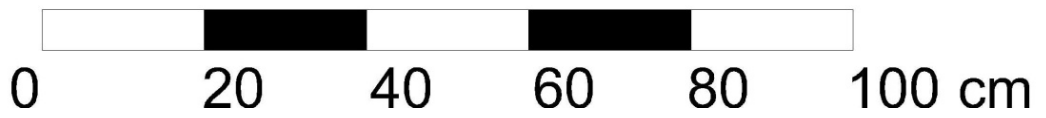
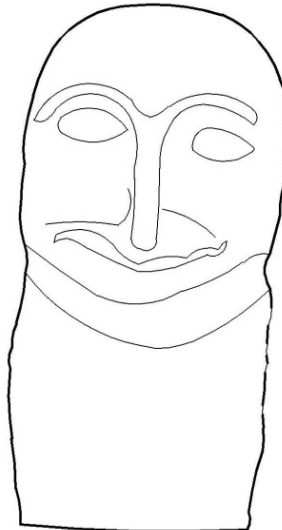
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Dikdörtgen biçimli erkek balbalı kabartma tekniğiyle yapılmış olup, malzemesi taştır. Balbal, yan olarak dikilmiştir. Balbalın başı gövdeye oranla büyük işlenmiş ve orantısızdır. Gövde kısmında omuz ve kol uzuvları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmında saç yoktur. Birleşik kaşlı,ince uzun burunlu,iri ve badem gözlüdür.Göz kapakları iyi derece betimlenmiş olup, kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmı hafif bir çizgiyle gövdeden ayrılır. Erkek balbal omuz ayrıntıları ve kol uzuvları işlenmemiş göğüs hatları da stilize edilmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak içindedir (Foto.31,32).

Foto:31 Önden görünüş

Foto:32 Arkadan görünüş

Çizim:22 Önden Görünüş

Katalog No: 23

Fotoğraf No: 33-34

Çizim No: 23

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :58 cm, gövde genişliği :30 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

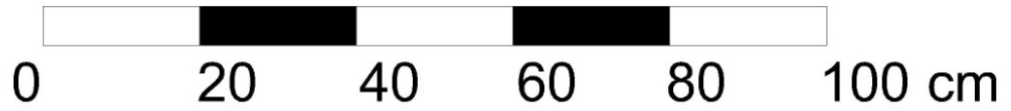
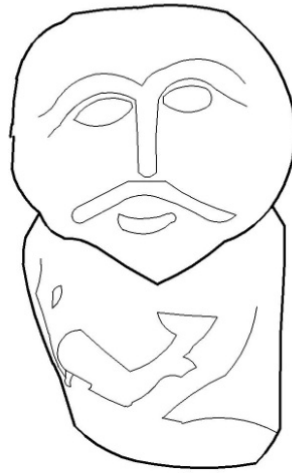
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal, kabartma tekniğiyle yapılmış malzemesi taştır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın, başı gövdeden daha iri yapılmıştır. Alttan üste doğru genişleyen erkek balbalın başı, basık bir şekilde yapılmış ve saçı yoktur. Geniş alınlı ve kalın kaşlı olarak stilize edilmiştir. Yüz kısmında kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Badem gözlü ve kısa burunludur. Birleşik kaşlar burun ile birleşerek “ T“ harfini oluşturmuştur. Burnun altında uzun pala bıyık ve kapalı ağız yer alır. Erkek balbalın çenesi sivri formda yapılmıştır. Çenesinin altında sakal işlenmediği anlaşılmaktadır. Omuz ve boyun kısmı hafif bir şekilde işlenmiştir. Omuzlardan dışarı taşmayan kolları gerçekçi bir şekilde stilize edilmiştir. Sağ kol göğüs hizasında dirsekten bükülerek üçgen biçimli kadeh tutmaktadır. Sol kol ise bel hizasında uzalmış ve elinde hiç bir şey yoktur. Balbalın parmakları ayrıntılı olarak işlenmemiştir. Erkek balbalın belden aşağısı toprak altındadır (Foto.33,34).

Foto:33 Önden Görünüş

Foto:34 Yan taraftan görünüş

Çizim:23 Önden Görünüş

Katalog No: 24

Fotoğraf No: 35

Çizim No: 24

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :64 cm, gövde genişliği :40 cm

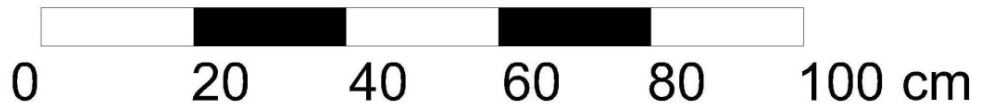
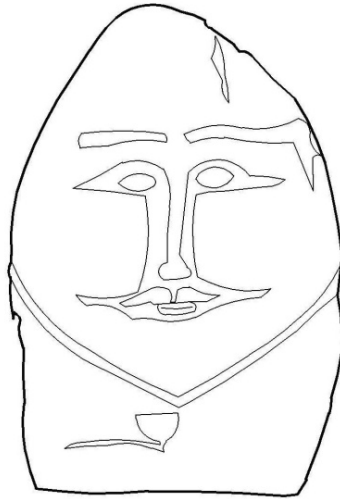
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek taş balbal kazıma tekniğiyle yapılmış malzemesi ise taştır. Balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Yüz kısmı kulak hizasında şişkin baş kısmına doğru hafifçe daralan ve başı üst kısmında sivri form alarak bitirilmiştir. Başı iri olarak sivri yapılmıştır. Baş kısmında saç yoktur. Alın geniş olarak yapılmış, kalın kaşları diğer balbalardan farklı olarak gözlerinden biraz yukarıda düz bir şekilde stilize edilmiştir. İri badem gözlü ve şişkin yüzlü olarak yapılmış, kulak ayrıntıları yoktur. Burnun altında uçları kıvrımlı pala bıyıkları mevcuttur. Dudak ayrıntıları işlenmiş, ağzı kapalı biçimdedir. Erkek balbalın çenesi sivri olarak işlenmiştir. Baş kısmından aşağı omuz hatları belirtilmemiştir. Boynu ince bir çizgiyle stilize edilmiştir. Sağ kolu dirsekten bükülerek göğüs hizasında kase tutmaktadır. Sol kolu ise belirtilmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.35).

Foto:35 Önden görünüş

Çizim:24 Önden Görünüş

Katalog No: 25

Fotoğraf No: 36

Çizim No: 25

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :49 cm, gövde genişliği :38 cm

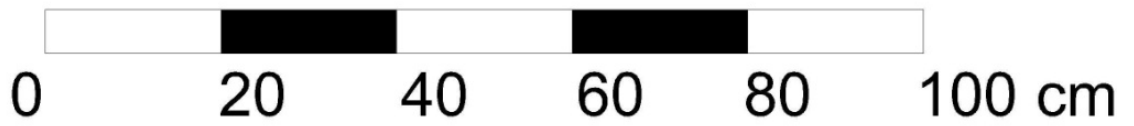
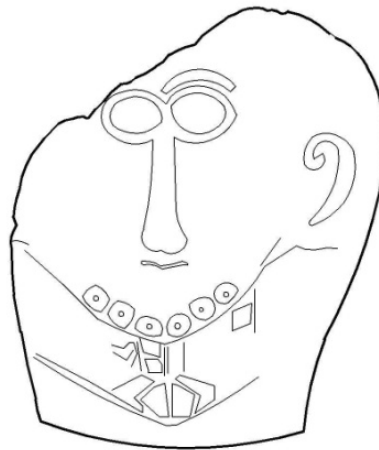
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: :Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Kadın taş balbal kabartma tekniğiyle yapılmış, malzemesi ise taştır. Yüzeyi ve kenar konturları düzeltilen taşın, alttan yukarı genişleyerek oval formda baş kısmı yapılmıştır. Balbalın baş kısmının birazı kırılmıştır. Bu tahribattan dolayı sağ gözü ve sağ kulağı görülmemektedir. Balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Başı iri olarak yumurta formunda işlenmiştir. Baş kısmında saç yoktur. Alnı geniş olarak yapılmış, ince kaşlarının uçları kıvrılmış şekilde stilize edilmiştir. Kaşları birleşerek aşağı doğru uzanan uzun burnu oluşturmaktadır. İri badem gözlü ve şişkin yüzlü olarak yapılmış, sol kulak kıvrımlarına kadar ayrıntılı olarak işlenmiştir. Burnun altında, ince dudaklar mevcut ağız kapalı biçimdedir. Kadın balbalın çenesi oval olarak işlenmiştir. Baş kısmından aşağı omuz hatları ve göğsü belirtilmemiştir. Boynunda süs eşyası olan boncuklu takı mevcuttur. Boyun ve omuz hatları işlenmeyen kadın balbalın hafif bir şekilde kazıma tekniğiyle belirlenmiştir. Kadın balbalın vucüt hatları işlenmemiş sadece baş kısmı stlize edilmiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.36).

Foto:36 Önden görünüş

Çizim:25 Önden Görünüş

Katalog No: 26

Fotoğraf No: 37

Çizim No: 26

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :61 cm, gövde genişliği :37 cm

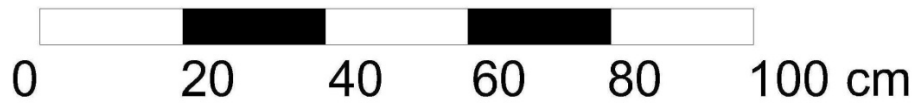
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal kabartma tekniğiyle yapılmış olup, malzemesi taştır. Balbalın başı gövdeye oranla büyük işlenmiş, baş ve gövde orantısızdır. Balbalın baş kısmında saç yoktur.Birleşik kaşlı,ince uzun burunlu,iri ve badem gözlüdür.Göz kapakları iyi derece betimlenmemiş, kulak hatlarında sadece sağ kulak ayrıntısı işlenmiştir. Balbalın baş kısmı hafif bir çizgiyle gövdeden ayrılır. Balbalın omuz ayrıntıları ve kol uzuvları işlenmemiş, göğüs hatları da stilize edilmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak içindedir (Foto.37).

Foto:37 Önden görünüş

Çizim:26 Önden Görünüş

Katalog No: 27

Fotoğraf No: 38

Çizim No: 27

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :40 cm, gövde genişliği :30 cm

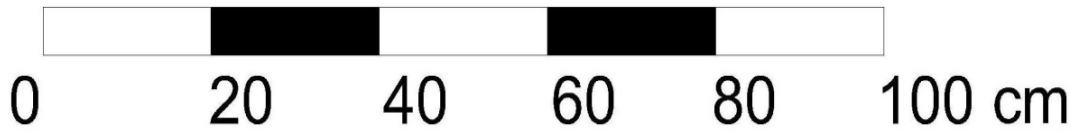
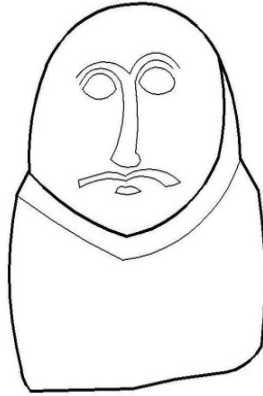
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal alçak kabartma tekniğiyle yapılmış olup, malzemesi taştır. Balbalın başı yuvarlak formda işlenmiştir. Gövde kısmında omuz hafif olarak tasvir edilmiş ve kol uzuvları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmında saç yoktur.Birleşik kaşları belirsiz olarak verilmiştir. İnce uzun burunlu ve badem gözlüdür.Göz kapakları iyi derecede stilize edilmemiştir. Kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmı hafif bir çizgiyle gövdeden ayrılır. Balbalın bir kısmı toprak içindedir (Foto.38).

Foto:38 Önden görünüş

Çizim:27 Önden Görünüş

Katalog No: 28

Fotoğraf No: 39

Çizim No: 28

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :102 cm, gövde genişliği :37 cm

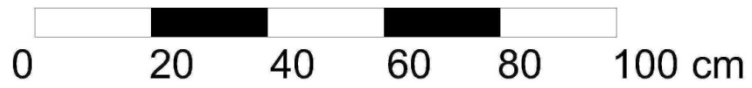
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma ve Oyma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. İşleniş niteliği kabartma, kullanılan malzeme ise taştır. Dikdörtgen formlu taş üzerine baş ve gövde olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Balbal ince uzun yumuşak tiptemeyi stilize eder. Baş kısmı üstten kare formundadır ve saçı yoktur. Geniş alınlı yüzünde kaş formu işlenmemiştir. Gözler açılan oyuklarla betimlenmiştir. Küçük ve kapalı ağzı vardır. Yine kulak ayrıntıları da her iki yana açılan çukurlarla belirtilmiştir. Çenesi sivri olarak yapılmıştır. Yüz kısmındaki bu değişikliklerle diğer balbalardan farklıdır. Omuzları dar olarak işlenmiş ve gövdenin her iki yanında birbirine paralel uzanan kollar göbek hizasında dirsek içe bükülerek birleşmektedir. İki eliyle kadeh tutmaktadır. Balbalda fazla ayrıntı işlenmemiştir (Foto.39).

Foto:39 Önden görünüş

Çizim:28 Önden Görünüş

Katalog No: 29

Fotoğraf No: 40

Çizim No: 29

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :66 cm, gövde genişliği :34 cm

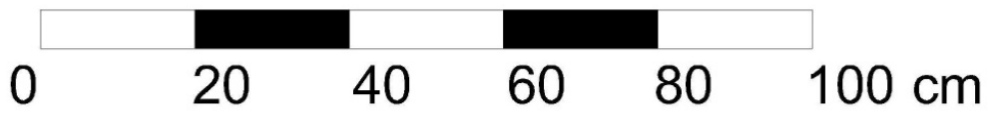
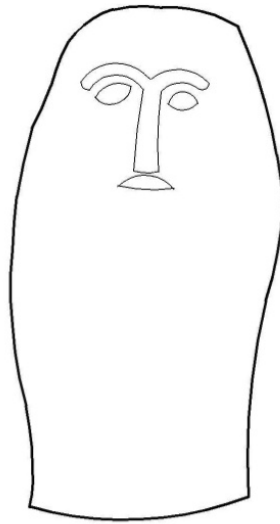
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Dikey olarak uzanan taşın, baş ve gövdeden alt tarafı dar olarak yapılmış gövde ise şişkin olarak belirlenmiştir. Erkek balbalın dış konturları ve yüzeyi pürüzsüz bir şekilde düzeltilmiştir. Balbalın başı basık olarak yapılmış ve baş kısmında saç işlenmemiştir. Alnı dar ve basık formadadır. Balbalın hilal kaşları kısa tutulmuş ve kaşlar birleşerek uzun burnu oluşturmuştur. Burnun altında küçük kapalı ağız mevcuttur. Badem gözler hafif kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Yüz hatlarında kulak ayrıntılarına yer verilmemiştir. Aynı zamanda çene çizgisi de belli değildir. Basit formda yapılan balbalın boyun, omuz, kol hatları işlenmemiştir. (Foto.40).

Foto:40 Önden görünüş

Çizim:29 Önden Görünüş

Katalog No: 30

Fotoğraf No: 41-42

Çizim No: 30

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :74 cm, gövde genişliği :43 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

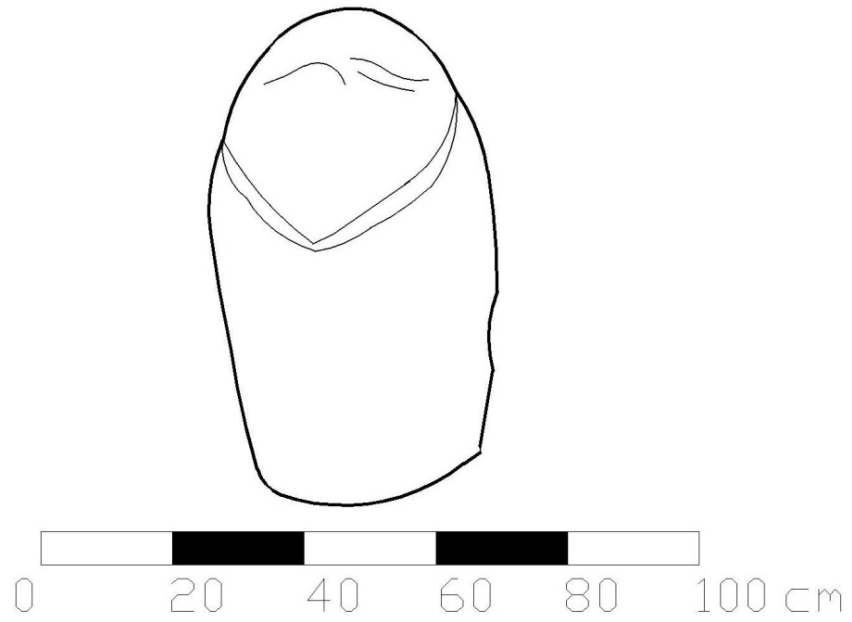
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal oval ve silindirik bir şekilde yapılmıştır. Malzemesi taştır. Başı sivri olarak yapılan taşın gövdeye doğru geniş hacimli olarak belirtilmiştir. Erkek balbalın dış konturları ve yüzeyi pürüzsüz bir şekilde düzeltilmiştir. Kabaca yontulmuş balbalın yüz ve vücut hatları işlenmemiştir. Sadece kaşları ve bıyıkları belli belirsiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzü yuvarlak olarak yapılmış ve boyun çukuru bir oyuk çizgiyle stilize edilmiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.41,42).

Foto:41 Önden görünüş

Foto:42 Arkadan görünüş

Çizim:30 Önden Görünüş

Katalog No: 31

Fotoğraf No: 43

Çizim No: 31

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :57 cm, gövde genişliği :28 cm

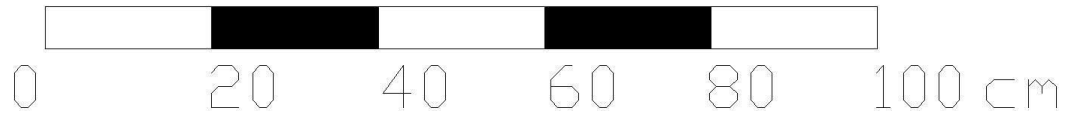
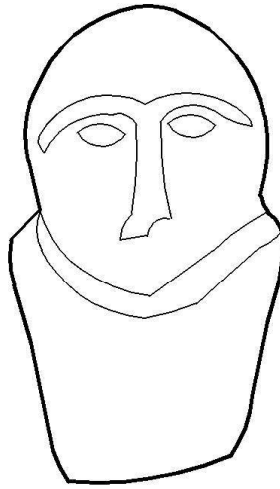
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Alçak kabartma tekniğiyle yapılmış olan balbal malzemesi taştır. Baş kısmı oval bir biçimde belirtilmiş gövdeye göre iri tutulmuştur. Yuvarlak baştan sonra omuzlar çıkıntı olarak belirlenmiş ve omuzlardan aşağı gövde daralarak belirlenmiştir. Erkek balbalın baş kısmında saç yoktur. Geniş alınlı olarak yapılan balbalın hilal şeklinde uzun kaşları vardır. Kaşların altında ise küçük badem gözleri mevcuttur. Kaşlardan birleşerek aşağı uzanan uzun ve kalın burnu stilize edilmiştir. Burnun sağ alt tarafında bıyık belirtisi mevcuttur. Balbalın ağzı tahribattan dolayı günümüzde belli olmuyor. Çene kısmı oval biçimde stilize edilmiştir. Balbalın kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Gövde yuvarlak ince bir çizgiyle boyundan ayrılır. Gövde omuzlardan dışa çıkıntılı formdadır. Balbalın gövde kısmında herhangi süsleme, figür yada vucüt hatlarına rastlamıyoruz. Erkek balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.43).

Foto:43 Önden görünüş

Çizim:31 Önden Görünüş

Katalog No: 32

Fotoğraf No: 44

Çizim No: 32

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :86 cm, gövde genişliği :31 cm

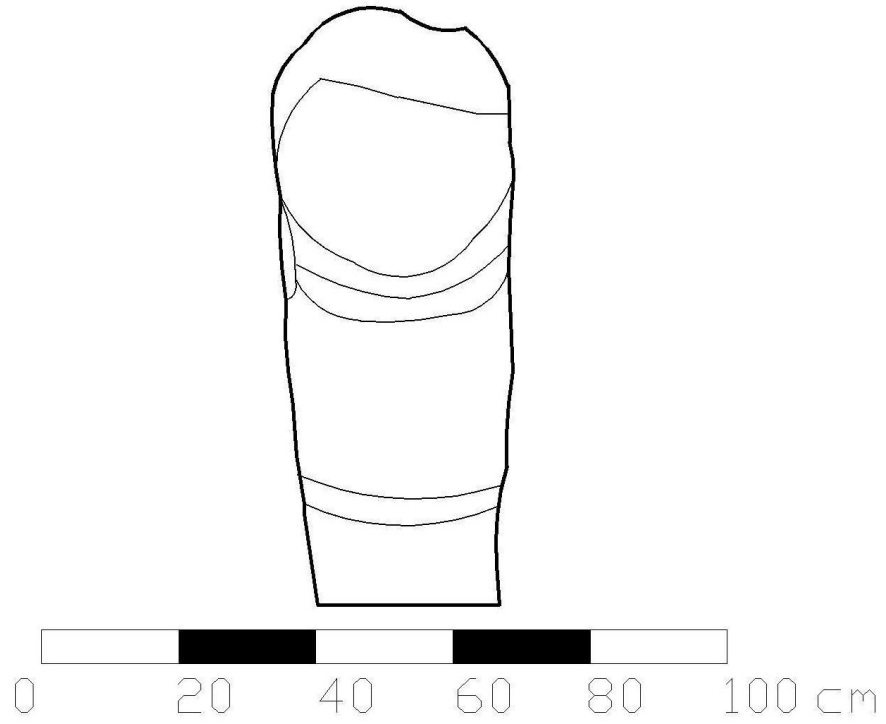
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Taş balbal yatayda dikey olarak yapılmıştır. Malzemesi taştır. balbal aşağıdan yukarıya doğru hafif şekilde genişlemektedir. Taşın alın kısmı çatlamıştır. Balbal kaba formda işlenmiş ince işçilik yapılmamıştır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın saç kısmı işlenmemiştir. Yüz ve vucüt ayrıntıları belirtilmemiştir. Balbalın boyun kısmı ve omuzlar kaba formda stilize edilmiştir. Balbalın belinde olukla çizgi belirtilmiştir. Bu oyukun kemer olup olmadığı bilinmemektedir. Balbal erkek ya da kadın olduğu anlaşılamamaktadır. Taşın bir kısmı toprak içindedir (Foto.44).

Foto:44 Önden görünüş

Çizim:32 Önden Görünüş

Katalog No: 33

Fotoğraf No: 45

Çizim No: 33

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :79 cm, gövde genişliği :43 cm

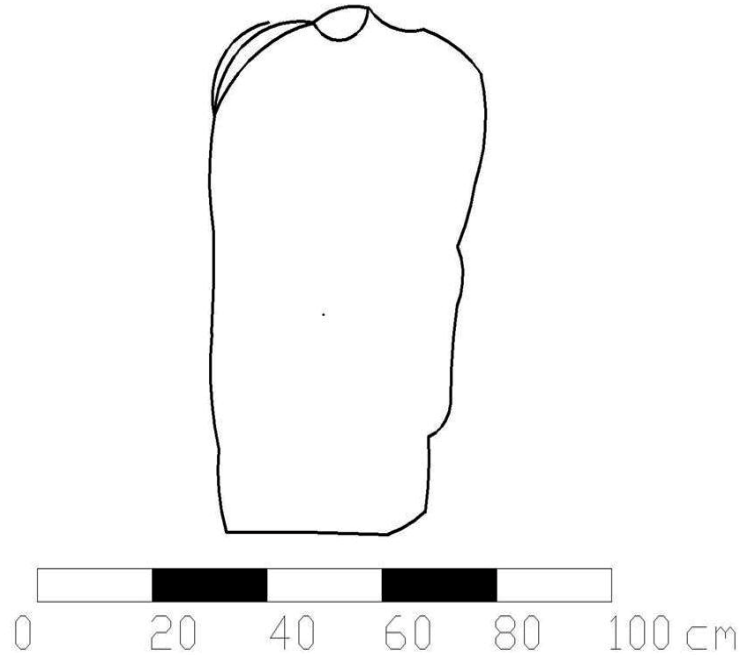
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal yatayda dikdörtgen kesitli aşağıdan yukarıya genişleyerek yapılmıştır. Balbalın sadece dış konturları düzeltilmiş kaba formludur. Baş ve gövde uzuvları işlenmemiştir (Foto.45).

Foto:45 Önden görünüş

Çizim:33 Önden Görünüş

Katalog No: 34

Fotoğraf No: 46-47-48

Çizim No: 34

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :69 cm, gövde genişliği :30 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Malzemesi taştır. Balbal kaba formlu olarak stilize edilmiştir. Baş kısmı üstte basık şekilde yapılmıştır. Balbalın baş kısmının üstünde saç mevcut değil ama başının arka tarafında saç stilize edilmiştir. Baş kısmı gövdeden ileriye çıkıntı yaparak form belirtilmiştir. Balbalın kulak ayrıntıları işlenmiştir. Alnı dar olan balbalın kısa kaşlı ve badem gözlü olarak tasvir edilmiştir. Kısa burnu ve kapalı ağzı mevcuttur. Çenesi olarak işlenmiştir. Balbalın omuzları gerçekçi olarak belirtilmiştir. Balbal oturur vaziyette yapılmış olup diğer balballardan farklı olarak kolları arkasına yaslanmıştır. Günümüzde sağ kolu kırılmış sol kolu ise dirsekten bükülerek arkasına belirtilmiştir. Yan olarak yapılan balbalın gövde kısmında herhangi bir figür ya da işleme görülmemektedir. Balbalın bir kısmı toprak içerisinde (Foto.46,47,48).

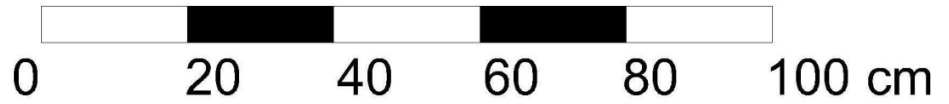
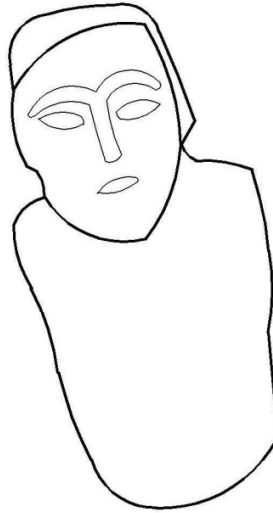
Foto:46 Önden görünüş

Foto:47 Arkadan görünüş

Foto:48 Yandan görünüş

Çizim:34 Önden Görünüş

Katalog No: 35

Fotoğraf No: 49

Çizim No: 35

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :53 cm, gövde genişliği :27 cm

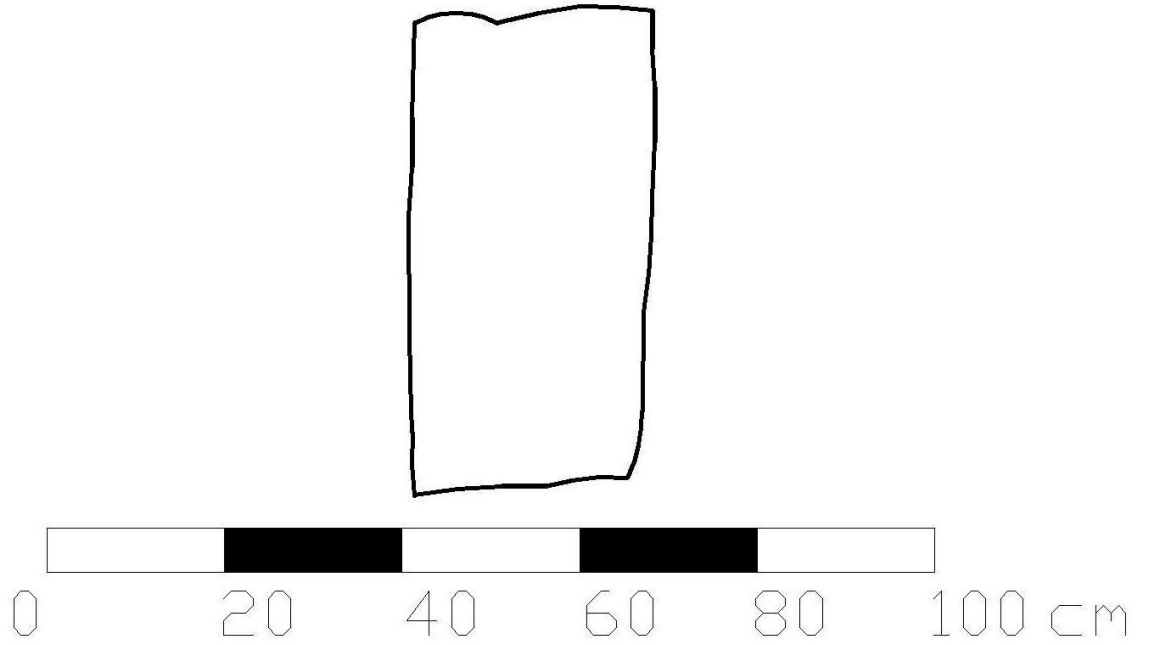
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal,dikdörtgen kesitli,üstten alta doğru daralan,dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Taşın, ön yüzünün pürüzleri yontularak düzeltilmiştir.Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir. Balbalın alt kısmı toprak altındadır (Foto.49).

Foto: 49 Önden görünüş

Çizim:35 Önden Görünüş

Katalog No: 36

Fotoğraf No: 50-51

Çizim No: 36

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :77 cm, gövde genişliği :35 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma-Kazıma Tekniği

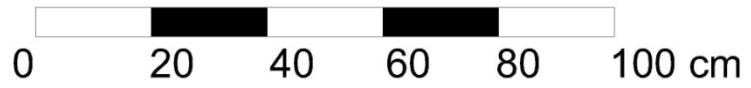
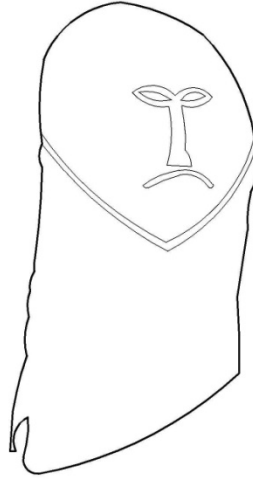
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek taş balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Malzemesi taştır. Balbalın baş kısmı yuvarlak oval formda yapılmış gövde dikdörtgen şekilde aşağı uzanmaktadır. Taşın yüzeyi pürüzsüz kenar konturları düzeltilmiştir. Erkek taş balbal kazıma ve kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Baş kısmını ince derin olmayan yiv belirler. İnce yivin çevrelediği baş kısmı gövdeden dışarı hafif şekilde kabartılmıştır. Erkek balbalın yüksek ve geniş alnı vardır. Kaşları stilize edilmemiştir. Küçük badem gözleri ve uzun burnu mevcuttur. Burnun altında ince bıyık işlenmiştir. Balbalın ağız kısmının yapılıp yapılmadığını bilmiyoruz çünkü günümüzde mevcut değildir. Çenesi hafif sivri olarak belirtilmiştir. İnce bir çizgiyle belirlenen boynu mevcuttur. Erkek balbalın omuz ve gövde kısmı işlenmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak içerisinde (Foto.50,51).

Foto:50 Önden görünüş

Foto:51 Arkadan görünüş

Çizim:36 Önden Görünüş

Katalog No: 37

Fotoğraf No: 52-53

Çizim No: 37

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :47 cm, gövde genişliği :34 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

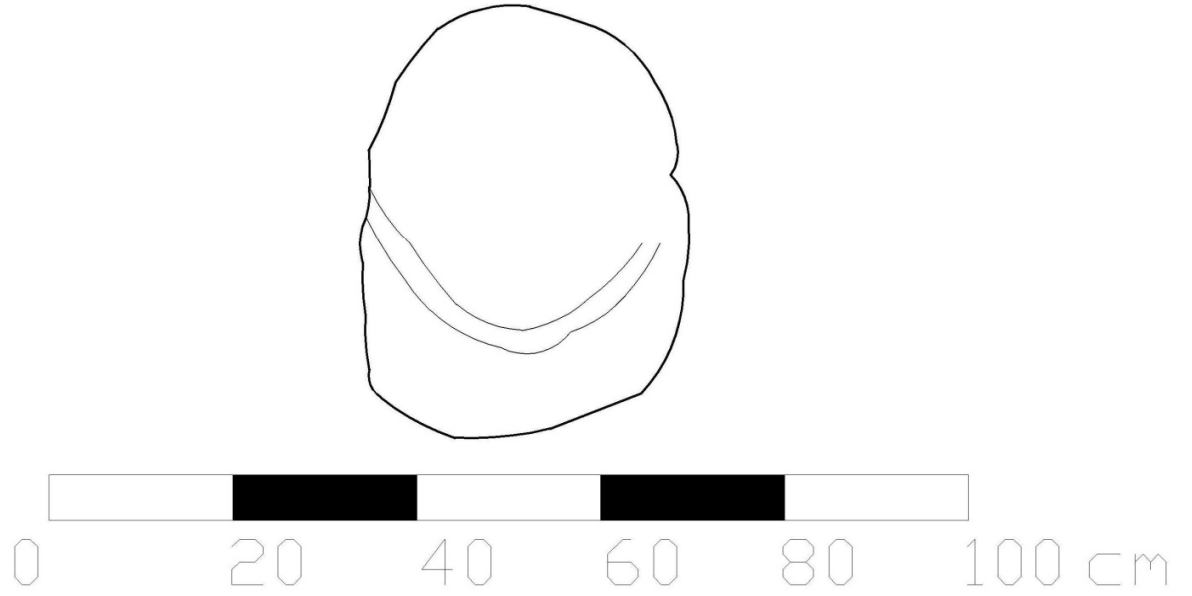
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Taş balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Malzemesi taştır. Taşın yüzeyi ve dış konturları kabaca düzeltilmiştir. Balbalın baş kısmı yuvarlak formda işlenmiştir. Yüzü yumurta formunda ve gövdeye oranla büyük olarak yapılmıştır. Çenesi yuvarlak oval stilize edilmiştir. Baş ve gövde kısmı boynundaki ince olukla ayrılmıştır. Yüz ve vücut hatları işlenmeyen balbalın cinsiyetini tahmin edemiyoruz. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.52,53).

Foto:52 Önden görünüş

Foto:53 Arkadan görünüş

Çizim:37 Önden Görünüş

Katalog No: 38

Fotoğraf No: 54-55

Çizim No: 38

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :34 cm, gövde genişliği :30 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal sadece baş kısmından oluşmakta malzemesi ise taştır. Baş kısmı yuvarlak oval biçimde çıkıntılı olarak oluşturulmuştur. Dış konturları düzeltilen balbalın geniş alnı vardır. Kısa yay şeklinde kaşları işlenmiştir. Yuvarlak badem gözlüdür. Burnu kısa stilize edilmiştir. Burnun altında küçük kapalı ağzı vardır. Balbalın sol kulak ayrıntısı işlenmiştir. Çene kısmı işlenmemiştir (Foto.54,55).

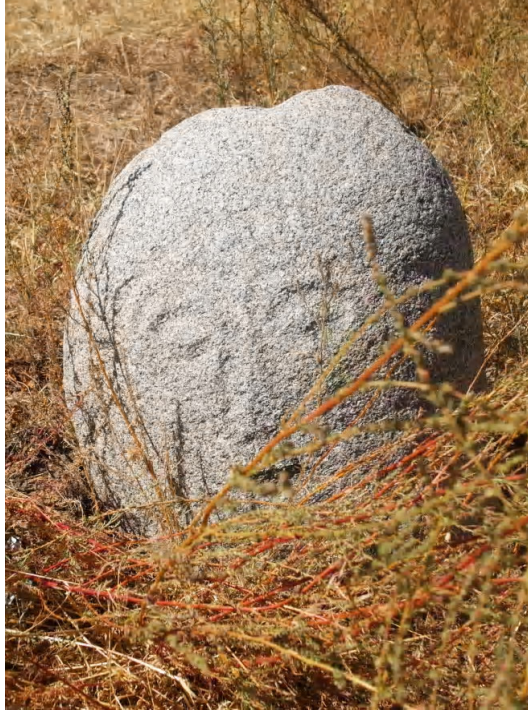
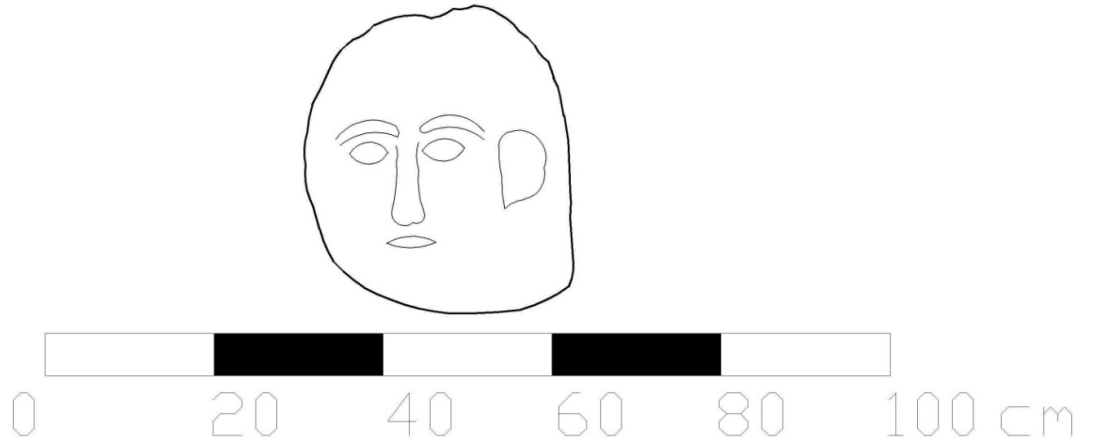

Foto:54 Önden görünüş

Foto:55 Arkadan görünüş

Çizim:38 Önden Görünüş

Katalog No: 39

Fotoğraf No: 56-57

Çizim No: 39

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 54 cm, gövde genişliği :33 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

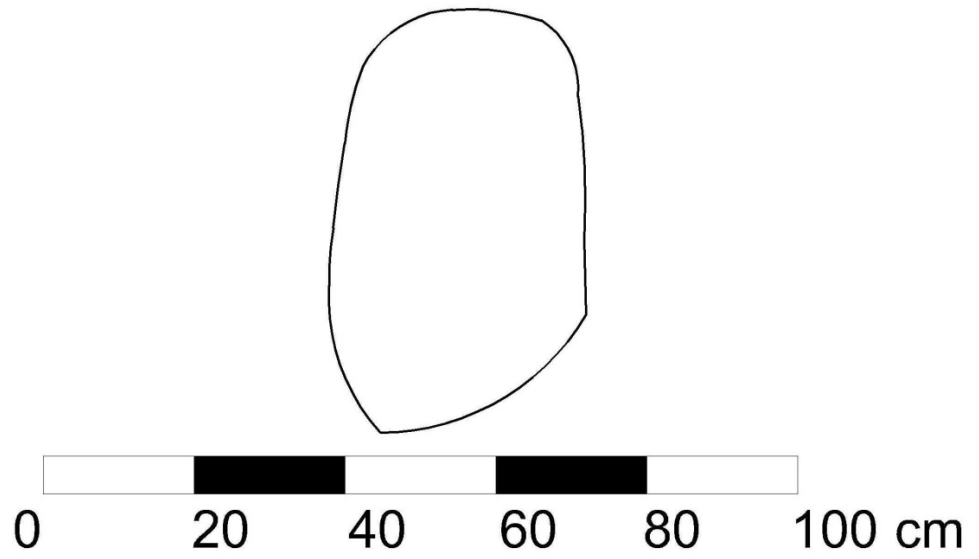
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal, dikdörtgen görünümlü alttan üstte doğru daralan oval dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir (Foto.56,57).

Foto:56 Önden görünüş

Foto:57 Arkadan görünüş

Çizim:39 Önden Görünüş

Katalog No: 40

Fotoğraf No: 58-59

Çizim No: 40

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :65 cm, gövde genişliği :40 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

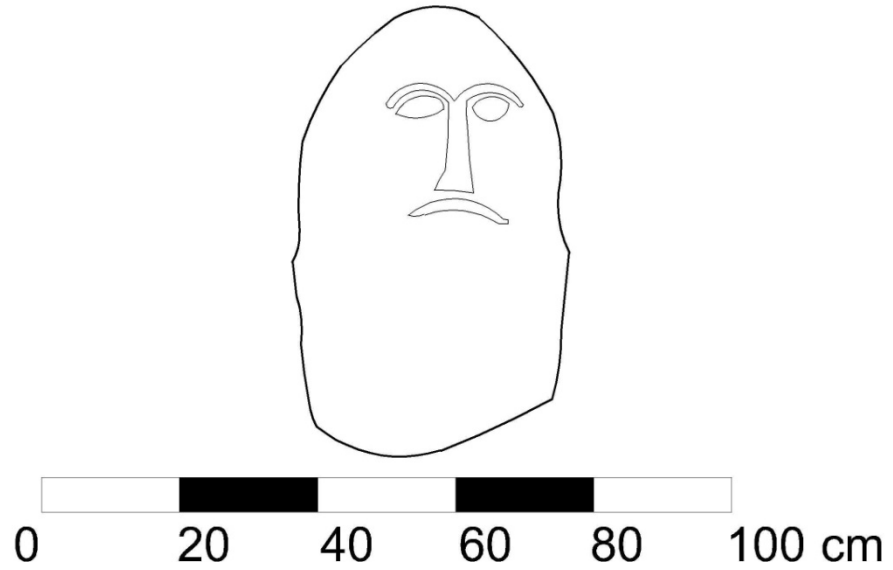
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal kabartma tekniğiyle yapılmış olup, malzemesi taştır. Balbalın başı gövdeye oranla büyük işlenmiş, baş ve gövde orantısızdır. Balbalın baş kısmında saç yoktur. Birleşik kaşlı, ince uzun burunlu olarak belirtilmiştir. Taş iri ve badem gözlüdür. Göz kapakları iyi derece betimlenmemiş, kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Balbal bıyıklı olarak betimlenmiş olup bıyıkları ince ve kısadır. Ağız küçük ve kapalı stilize edilmiştir. Balbal tahrip olduğundan baş kısmının gövdeden ayrılıp ayrılmadığı belli değildir. Erkek balbal omuz ayrıntıları ve kol uzuvları işlenmemiş göğüs hatları da stilize edilmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak içindedir (Foto.58,59).

Foto:58 Önden görünüş

Foto:59 Arkadan görünüş

Çizim:40 Önden Görünüş

Katalog No: 41

Fotoğraf No: 60-61

Çizim No: 41

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :55 cm, gövde genişliği :32 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

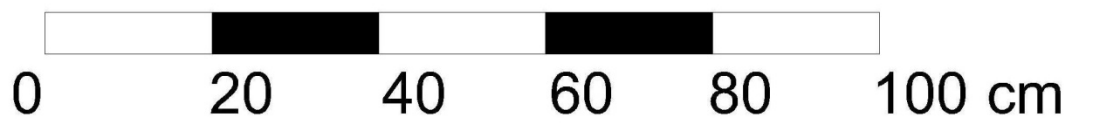
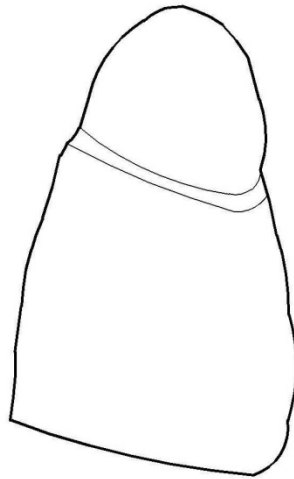
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek taş balbal yatayda dikey olarak yapılmıştır. Malzemesi taştır. Balbal aşağıdan yukarıya doğru üç boyutlu olarak genişlemektedir. Balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Taş kaba formda işlenmiş ince işçilik yapılmamıştır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın saç kısmı işlenmemiştir. Yüz ve vucüt ayrıntıları belirtilmemiştir. Taşın baş kısmı gövdeye oranla küçük yapılmıştır. Balbalın boyun kısmı ve omuzlar kaba formda stilize edilmiştir. Gövde kısmı kaba ve şişkin olarak belirlenmiştir. Balbal erkek ya da kadın olduğu anlaşılamamaktadır. Taşın bir kısmı toprak içindedir (Foto.60,61).

Foto: 60 Önden görünüş

Foto:61 Yandan görünüş

Çizim:41 Önden Görünüş

Katalog No: 42

Fotoğraf No: 62-63

Çizim No: 42

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :56 cm, gövde genişliği :42 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

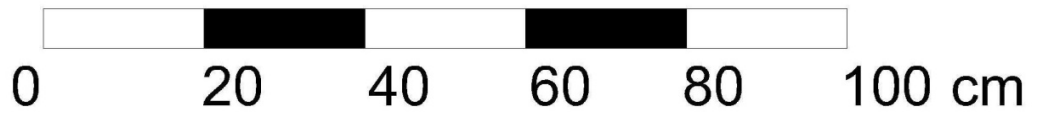
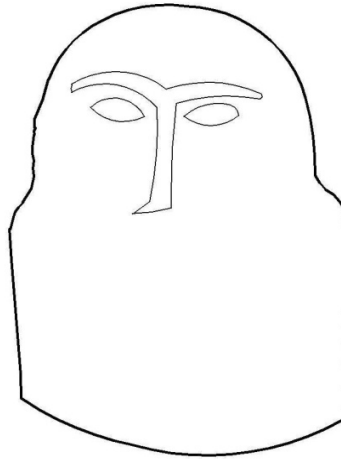
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Kaba formda yapılan balbal baş ve gövde kısmından oluşur. Malzemesi taştır. Dikdörtgen şeklinde gövdesi olan balbalın baş kısmı oval yuvarlak biçimde yapılmıştır. Tahribattan dolayı yüz hatları tam olarak anlaşılmamaktadır. Baş kısmında saç işlenmiştir. Erkek balbalın alnı geniş olarak belirlenmiştir. Uzun kaşları mevcuttur. Kaşlar birleşerek burnu oluşturur, kaşlar ve burun “T” şeklini alır. Balbalın badem gözleri mevcuttur. Taşın ağız ve çenesi belli olmuyor. Omuzları dışa çıkıntı olarak işlenmiştir. Gövdesinde hiçbir vücut uzvuna rastlanmıyor. Belden aşağısı toprağa gömülüdür (Foto.62,63).

Foto:62 Önden görünüş

Foto:63 Arkadan görünüş

Çizim:42 Önden Görünüş

Katalog No: 43

Fotoğraf No: 64

Çizim No: 43

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :35 cm, gövde genişliği :42 cm

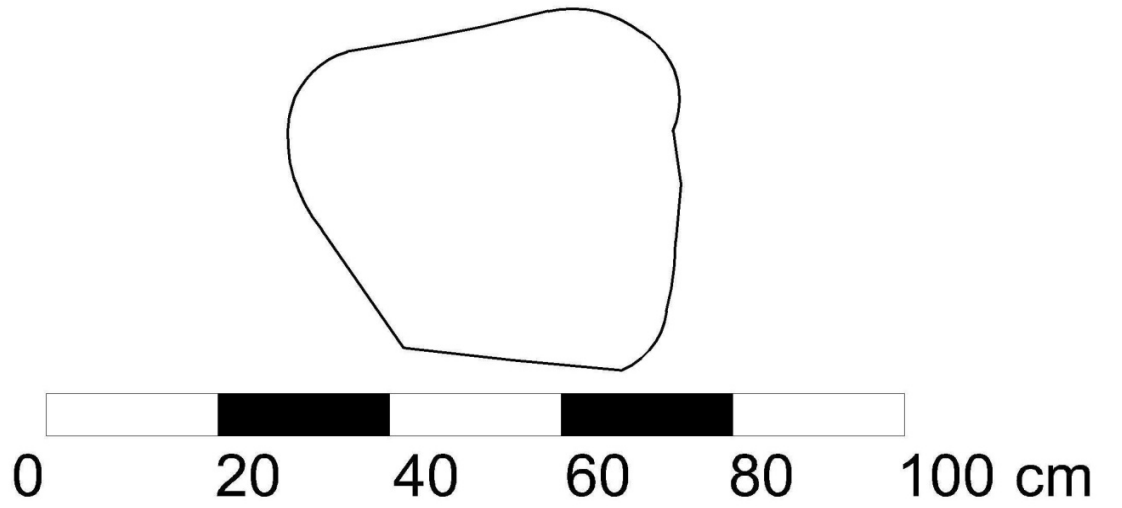
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Yatayda kare görünümlü üstten aşağı daralarak yapılmıştır. Balbalın kenar konturları ve yüzeyi pürüzsüz olarak işlenmiştir. Baş ve vücut hatları belirtilmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.64).

Foto:64 Önden görünüş

Çizim:43 Önden Görünüş

Katalog No: 44

Fotoğraf No: 65-66

Çizim No: 44

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik :104 cm, gövde genişliği :27 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

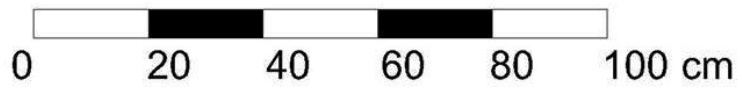
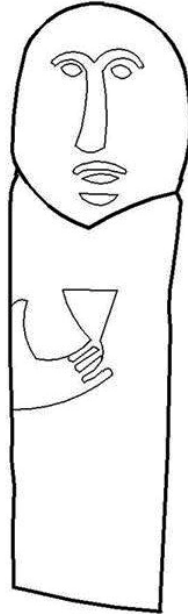
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal baş ve gövde kısmından oluşur. Malzemesi taştır. Aşağıdan yukarıya dikdörtgen olarak uzanan balbal baş kısmı hafif geniş tutulmuştur. Baş kısmı oval ve yuvarlak olarak yapılmıştır. İnce ve uzun olarak yapılan balbalın günümüzde yüz ve vücut hatlarını ayrıntılı olarak göremiyoruz. Başında saçı olmayan balbalın geniş alnı vardır. Kısa kaşları vardır ve kaşların altında gözleri mevcuttur. Uzun formda stilize edilmiş burnu vardır. Balbalın belli olmamakla birlikte işlenen ağız ya da dudak altı çukuru belirtilmiştir. Çenesi hafif sivri olarak yapılmıştır. Balbalın başı ince oyukla gövdeden ayrılır. Sağ eli dirsekten bükülerek göğüs hizasında kadeh tutmaktadır. Sol kolu ise tahribattan dolayı belli olmamaktadır. Omuzları dar olarak oluşturulan balbalın alt kısmı toprak altındadır (Foto.65,66).

Foto:65 Önden görünüş

Foto:66 Arkadan görünüş

Çizim:44 Önden Görünüş

Katalog No: 45

Fotoğraf No: 67-68

Çizim No: 45

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 76 cm, gövde genişliği :44 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

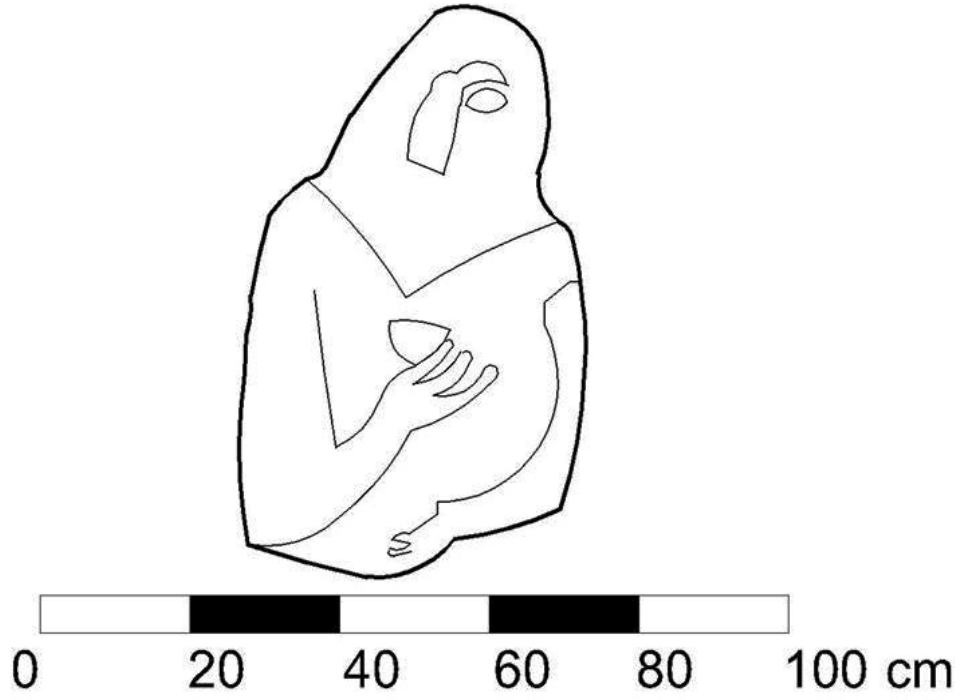
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek taş balbal yatayda dikey olarak yapılmıştır. Malzemesi taştır. Balbal aşağıdan yukarıya doğru üç boyutlu olarak daralmaktadır. Balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Taş kaba formda işlenmiş ince işçilik yapılmamıştır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın baş kısmı yamuk olarak işlenmiştir. Tahribattan dolayı yüz hatları anlaşılamamaktadır. Balbalın saç kısmı yoktur, alını geniş olarak belirtilmiştir. Günümüzde sadece sol gözü mevcuttur.Yüz ve vucüt ayrıntıları hafif işlenmiştir. Taşın baş kısmı gövdeye oranla küçük yapılmıştır. Balbalın boyun kısmı ve omuzlar kaba formda stilize edilmiştir. Hafif şekilde üçgen elbise yaka formu işlenmiştir. Gövde kısmı kaba ve şişkin olarak belirlenmiştir. Balbalın sağ kolu dirsekten bükülerek göğüz hizasında kadeh tutmaktadır. Balbalın parmak ayrıntıları işlenmiştir. Sol kol ise bel hizasında göbeğinin üstünde işlenmiştir. Parmak ayrıntıları belirtilmiştir. Taşın bir kısmı toprak içindedir (Foto.67,68).

Foto:67 Önden görünüş

Foto:68 Arkadan görünüş

Çizim: 45 Önden Görünüş

Katalog No: 46

Fotoğraf No: 69-70

Çizim No: 46

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 76 cm, gövde genişliği :41 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma-Kazıma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Kadın taş balbal yatayda dikey olarak yapılmıştır. Malzemesi taştır. Balbal baş kısmından aşağıya doğru üç boyutlu olarak genişlemektedir. Balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Taş kaba formda işlenmiş ve ince işçilik yapılmamıştır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın saç kısmı işlenmemiştir. Yüz ve vucüt ayrıntıları yapılan balbalın, günümüzde bir kısım ayrıntıları yok olmuştur. Eski fotoğraflardan ettiğimiz bilgiye göre bu kadın balbalıdır ve boynunda gerdanlığı sağ elinde bengi su kadehi tutar şeklinde tasvir olunmuştur.⁶⁶ Baş kısmında saç işlenmemiştir. Yüz hatlarında sağ kulağı günümüze ulaşmıştır. Bitişik hilal kaşları mevcuttur. Balbalın kaşları birleşerek aşağı doğru uzun ince burnu oluşturur. Burnun altında hafif çizgi belirtisi bulunur muhtemelen bu ağzıdır. Taş balbal badem gözlü olarak yapılmıştır.Taşın baş kısmı gövdeye oranla küçük yapılmıştır. Balbalın boyun kısmı ve omuzlar stilize edilmemiştir. Gövde kısmı kaba ve şişkin olarak belirlenmiştir. Taşın bir kısmı toprak içindedir (Foto.69,70).

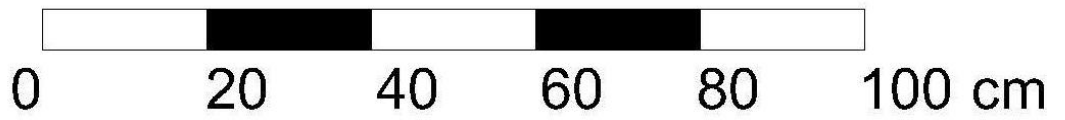
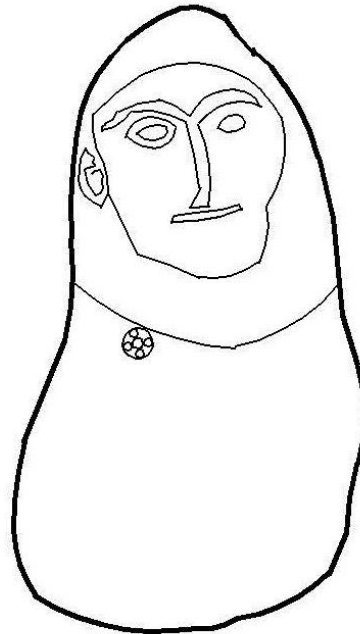
⁶⁶ Semra Ayyılmaz,Cengiz Alyılmaz, **Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri**,Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/4 2014 s. 14

Foto:69 Önden görünüş

Foto:70 Arkadan görünüş

Çizim:46 Önden Görünüş

Katalog No: 47

Fotoğraf No: 71-72

Çizim No: 47

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 62cm, gövde genişliği :31 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma-Kazıma Tekniği

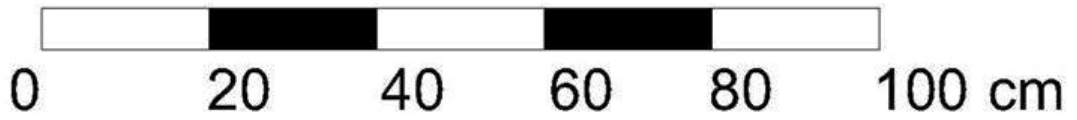
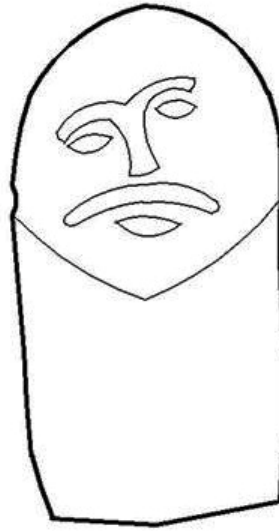
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek taş balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Malzemesi taştır. Balbalın baş kısmı yuvarlak oval formda yapılmış gövde dikdörtgen şekilde aşağı uzanmaktadır. Taşın kenar konturları düzeltilmiştir.. Erkek balbalın yüksek ve geniş alnı vardır. Kaşları stilize edilmiştir. Küçük badem gözleri ve uzun burnu mevcuttur. Balbalın ağzı küçük olarak belirtilmiştir. Burnun altında kalın bıyık işlenmiştir. Balbalın kulak kısmının yapılıp yapılmadığını bilmiyoruz çünkü günümüzde mevcut değildir. Çenesi oval olarak belirtilmiştir. İnce bir çizgiyle belirlenen boynu mevcuttur. Erkek balbalın omuz ve gövde kısmı işlenmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak içerisinde (Foto.71,72).

Foto:71 Önden görünüş

Foto:72 Yandan görünüş

Çizim:47 Önden Görünüş

Katalog No: 48

Fotoğraf No: 73-74

Çizim No: 48

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 79 cm, gövde genişliği :47 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

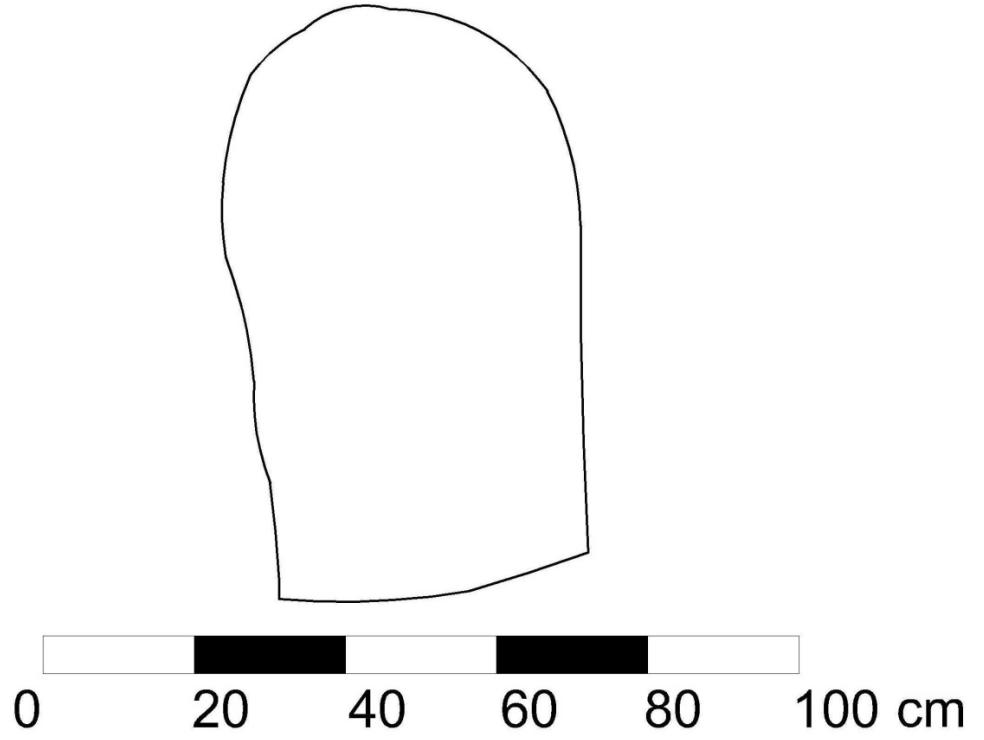
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal, dikdörtgen görünümlü alttan üstte doğru genişleyen oval dikdörtgen biçimde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.73,74).

Foto:73 Önden görünüş

Foto:74 Arkadan görünüş

Çizim: 48 Önden Görünüş

Katalog No: 49

Fotoğraf No: 75-76

Çizim No: 49

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 86 cm, gövde genişliği :43 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma-Kazıma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal dikdörtgen görünümlü olarak yapılmıştır. Malzemesi taştır. Balbal baş ve gövde kısmından oluşur. Kadın balbalın baş kısmı oval yuvarlak olarak bitirilmiştir. İnce birleşik kaşları mevcuttur. Kaşların altında badem gözler bulunmaktadır. Kadın balbalın ince uzun burnu belirtilmiş ve ağzı kapalı olarak işlenmiştir. Çenesi hafif sivri olarak yapılmıştır. Boyun kısmı hafif oyukla belirtilmiştir. Boyunda süs eşyası bulunur. Kadın balbalın gövdesinde vücut ayrıntılarına yer verilmemiştir. Diğer balbalardan değişik olarak baş kısmının ön tarafında saç görülmemekle birlikte, başın arka kısmında beline kadar inen saçlar betimlenmiştir. Muhtemelen başında başlık vardır. Balbaların ilginç yönü şapka altından bele kadar uzanan 2-3 saç örgüsünün bulunmasıdır. Bu saç örgüleri arkadan beldeki kemerin altına sokulmaktadır⁶⁷. Kadın balbal toprağa gömülü olarak dikilmiştir (Foto.75,76).

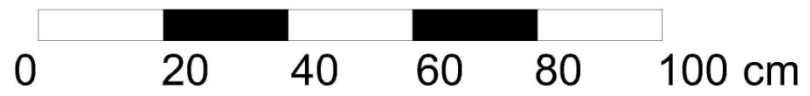
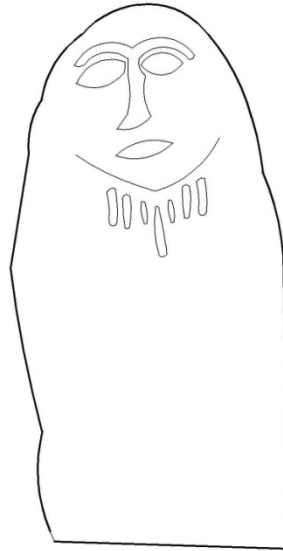
⁶⁷ Erdoğan Altınkaynak, **Deşt-i Kıpçak Balbalları** Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer 2008, s. 11

Foto:75 Önden görünüş

Foto:76 Arkadan görünüş

Çizim:49 Önden Görünüş

Katalog No: 50

Fotoğraf No: 77

Çizim No: 50

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 70 cm, gövde genişliği :35 cm

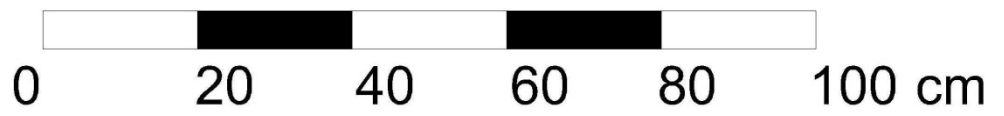
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal, silindirik görünümlü alttan üstte doğru daralan oval dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir (Foto.77).

Foto:77 Önden görünüş

Çizim:50 Önden Görünüş

Katalog No: 51

Fotoğraf No: 78-79

Çizim No: 51

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 65 cm, gövde genişliği :36 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma-Kazıma Tekniği

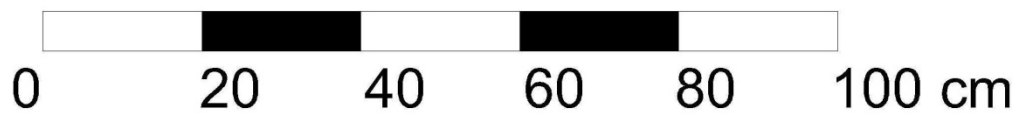
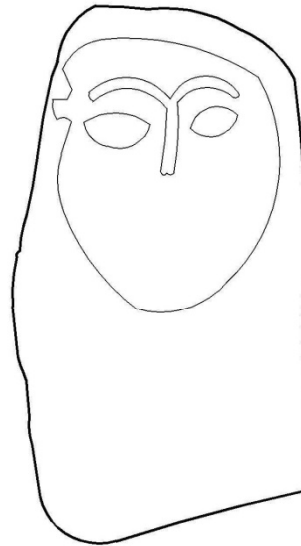
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Dikey olarak uzanan taş, baş ve gövde kısmından oluşur. Malzemesi taştır. Erkek taş balbalın üst ve alt tarafı dar olarak yapılmış gövde ise şişkin olarak belirlenmiştir. Balbalın dış konturları ve yüzeyi pürüzsüz bir şekilde düzeltilmiştir. Balbalın başı basık olarak yapılmış ve baş kısmında saç işlenmemiştir. Alnı dar ve basık formadadır. Balbalın hilal kaşları kısa tutulmuş ve kaşlar birleşerek uzun burnu oluşturmuştur. Burnun altında küçük kapalı ağız mevcuttur. Badem gözler hafif kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Yüz hatlarında kulak ayrıntılarına yer verilmemiştir. Aynı zamanda çene çizgisi de belli değildir. Basit formda yapılan balbalın boyun, omuz ve kol hatları işlenmemiştir (Foto.78,79).

Foto:78 Önden görünüş

Foto:79 Arkadan görünüş

Çizim:51 Önden Görünüş

Katalog No: 52

Fotoğraf No: 80-81

Çizim No: 52

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 52 cm, gövde genişliği :33 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

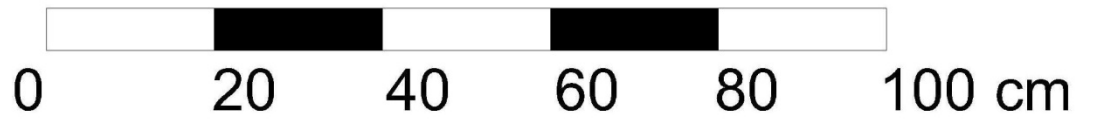
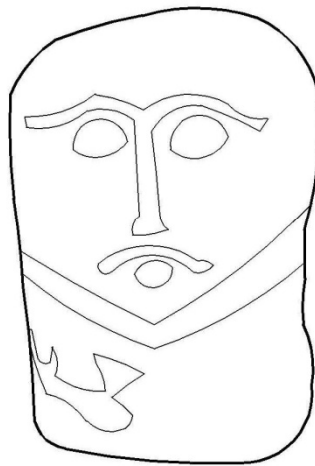
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal, kabartma tekniğiyle yapılmış malzemesi taştır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın, başı gövdeden daha iri yapılmıştır. Alttan üste doğru genişleyen erkek balbalın başı, basık bir şekilde yapılmış ve saçı yoktur. Geniş alınlı ve kalın kaşlı olarak stilize edilmiştir. Yüz kısmında kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Badem gözlü ve uzun burunludur. Birleşik kaşlar burun ile birleşerek “ T“ harfini oluşturmuştur. Burnun altında uzun pala bıyık ve kapalı ağız yer alır. Erkek balbalın çenesi sivri formda yapılmıştır. Çenesinin altında sakal işlenmediği anlaşılmaktadır. Balbalın boyun kısmı hafif bir olukla işlenmiştir. Baş kısmı gövdeden ince bir olukla ayrılır. Sağ kol göğüs hizasında kadeh tutmaktadır. Sol kol ise belirtilmemiştir. Balbalın parmakları işlenmemiştir. Erkek balbalın belden aşağısı toprak altındadır (Foto.80,81).

Foto:80 Önden görünüş

Foto:81 Arkadan görünüş

Çizim:52 Önden Görünüş

Katalog No: 53

Fotoğraf No: 82-83

Çizim No: 53

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 58 cm, gövde genişliği :34 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

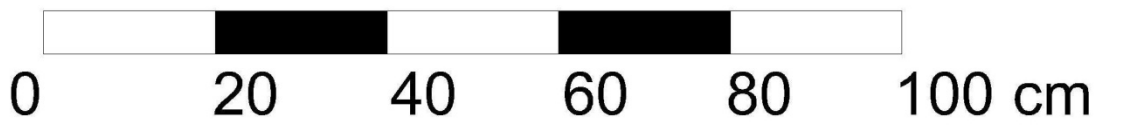
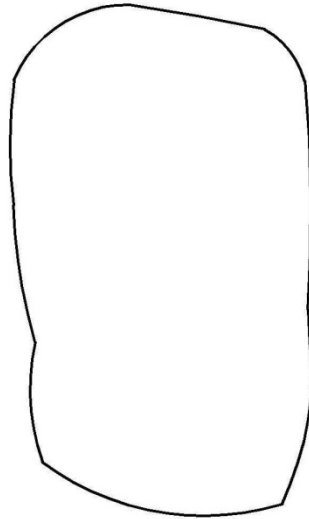
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal, dikdörtgen görünümlü alttan üstte doğru daralan oval dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir (Foto.82,83).

Foto:82 Önden görünüş

Foto:83 Arkadan görünüş

Çizim:53 Önden Görünüş

Katalog No: 54

Fotoğraf No: 84-85

Çizim No: 54

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 60 cm, gövde genişliği :38 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

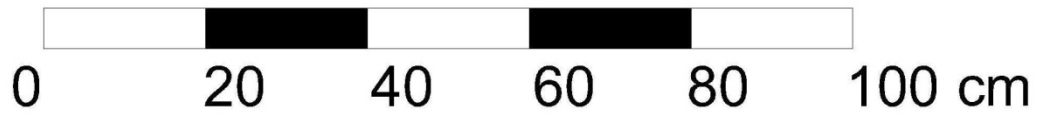
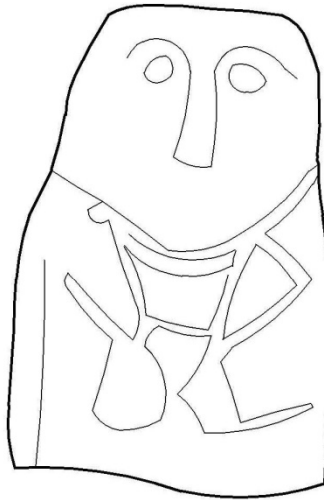
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Erkek balbal, taşın üzerine kazıma tekniğiyle işlenmiştir. Baş ve gövde kısmından oluşur. Balbalın başı basık olarak yapılmıştır. Dar alınlı yuvarlak badem gözlüdür. Birleşik ince kaşlar burunla birleşerek “T” şeklini oluşturur. Balbalın ağzı işlenmiş olup, fakat günümüzde tespit edemiyoruz. İnce bir çizgiyle baş gövdeden ayrılır. İç bükey üçgen şeklinde elbise yakaları stilize edilmiştir. Balbal iki eliyle göğüs hizasında kadeh tutmaktadır. Kemer ve parmak ayrıntıları verilmemiştir (Foto.84,85).

Foto:84 Önden görünüş

Foto:85 Arkadan görünüş

Çizim:54 Önden Görünüş

Katalog No: 55

Fotoğraf No: 86

Çizim No: 55

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 58 cm, gövde genişliği :40 cm

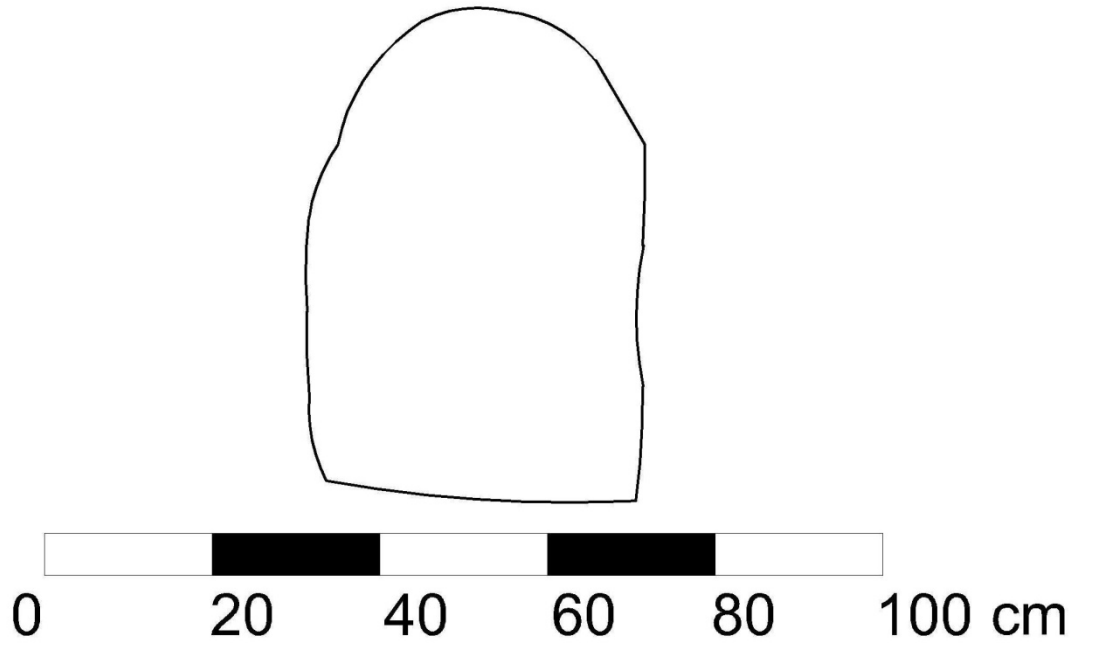
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği: Yontma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal, dikdörtgen görünümlü alttan üstte doğru daralarak oval dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.86).

Foto:86 Önden görünüş

Çizim:55 Önden Görünüş

Katalog No: 56

Fotoğraf No: 87-88

Çizim No: 56

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 69 cm, gövde genişliği :32 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

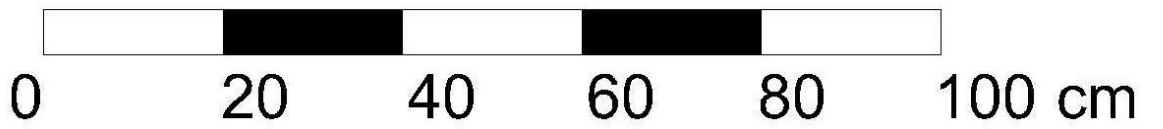
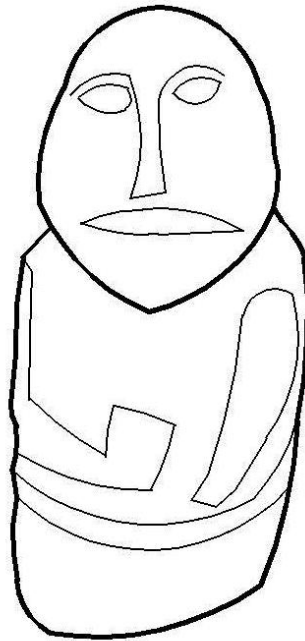
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Erkek balbalının, baş kısmı oval olarak stilize edilmiş, geniş ve uzun alnı mevcuttur. İnce yay şeklinde kaşları ve oldukça iri badem gözleri vardır. İnce uzun burnu, burnun altında ise pala bıyıkları işlenmiştir. Ağzı günümüzde yoktur. Kulak ayrıntısı işlenmemiş çenesi sivri formdadır. Omuzlar gerçekçi olarak işlenmiş, omuzlardan aşağı dikdörtgen olarak uzanan gövdesi vardır. Baş kısmı gövdeden ince bir oyukla ayrılmıştır. Sağ eliyle göbek hizasında kase tutmaktadır. Balbalın parmakları işlenmemiştir. Sol eli ise taşın tahrip olmasından dolayı belirsizdir. Erkek balbalın belindeki ya kuşak ya da kemer olarak işlenmiştir. Balbalın belden aşağısı toprağa gömülüdür (Foto.87,88).

Foto:87 Önden görünüş

Foto:88 Arkadan görünüş

Çizim:56 Önden Görünüş

Katalog No: 57

Fotoğraf No: 89-90

Çizim No: 57

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 61 cm, gövde genişliği :30 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

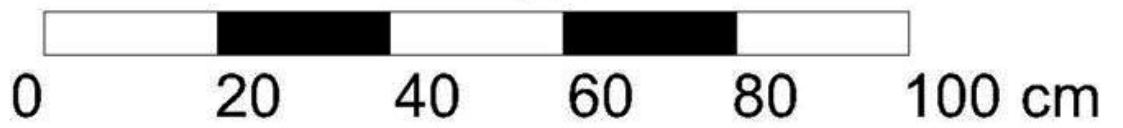
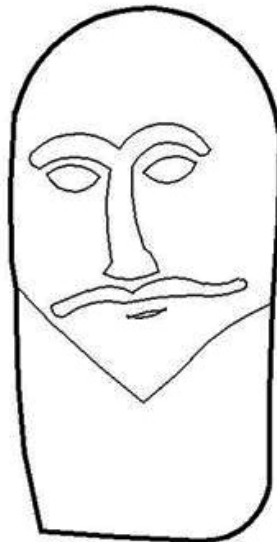
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Kabartma tekniğiyle yapılmış olan balbalın malzemesi taştır. Erkek balbal, baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Baş oval ve yuvarlak biçiminde stilize edilmiş gövdesi dikdörtgen olarak belirtilmiştir. Balbalın saç kısmı yoktur. Geniş alınlı, yay kaşlı olarak yapılmıştır. Kaşların birleşimi ince uzun burnu oluşturur ve “T” şeklini alır. Balbal büyük badem gözlü, dolgun yanaklı, pala bıyıklı ve kapalı ağızlı olarak betimlenmiştir. Çenesi sivri formludur ve “V” biçimde stilize edilmiştir. Yumurta biçimli yüzünde kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Omuzlar belli değildir. Erkek balbalın, boyun kısmı belirtilmiş vücut kısmında kolları işlenlenmemiştir. Balbalın alt kısmı toprak altındadır (Foto.89,90).

Foto:89 Önden görünüş

Foto:90 Arkadan görünüş

Çizim:57 Önden Görünüş

Katalog No: 58

Fotoğraf No: 91-92

Çizim No: 58

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 54 cm, gövde genişliği :32 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Yontma Tekniği

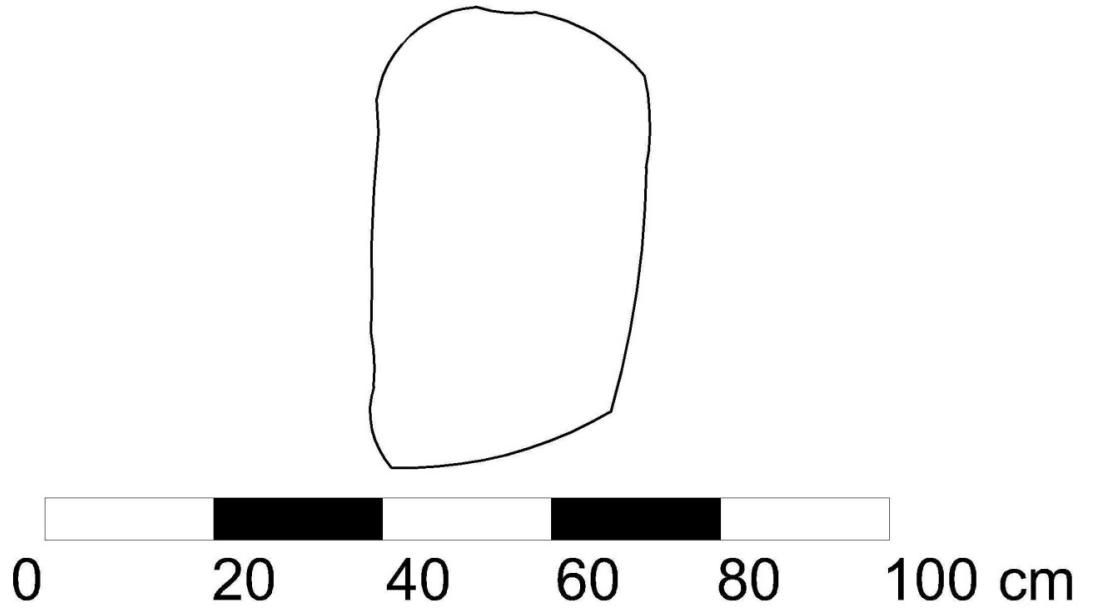
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Yatayda uzanan balbal, dikdörtgen görünümlü üstten alta doğru daralan oval dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir (Foto.91,92).

Foto:91 Önden görünüş

Foto:92 Arkadan görünüş

Çizim:58 Önden Görünüş

Katalog No: 59

Fotoğraf No: 93-94

Çizim No: 59

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 61 cm, gövde genişliği :33 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

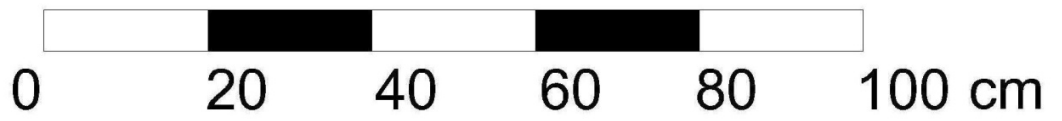
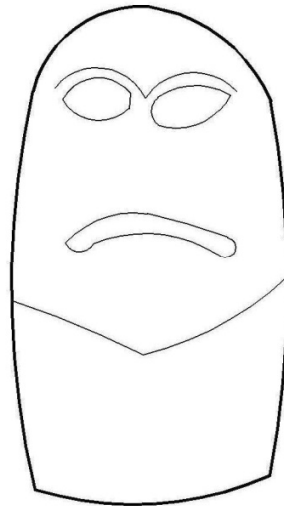
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın malzemesi taştır. Balbalın baş kısmı yuvarlak olarak işlenmiştir gövde kısmı ise dikdörtgendir. Erkek balbalın büyük ve yumurta yüzü mevcuttur. İnce yay şeklinde kaşları stilize edilmiş ve altında yuvarlak iri badem gözleri betimlenmiştir. Balbalın tahribattan dolayı burnunu belirleyemiyoruz. Uzun pala bıyıkları işlenmiştir. Balbalın yüz kısmında kulak ayrıntılarına yer verilmemiştir. Çenesi sivri olarak bitirilmiştir. Balbalın gövde kısmında vücut ayrıntılarına rastlayamıyoruz. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.93,94).

Foto:93 Önden görünüş

Foto:94 Arkadan görünüş

Çizim:59 Önden Görünüş

Katalog No: 60

Fotoğraf No: 95-96

Çizim No: 60

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 57 cm, gövde genişliği :40 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

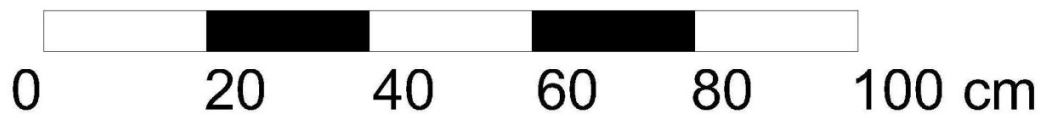
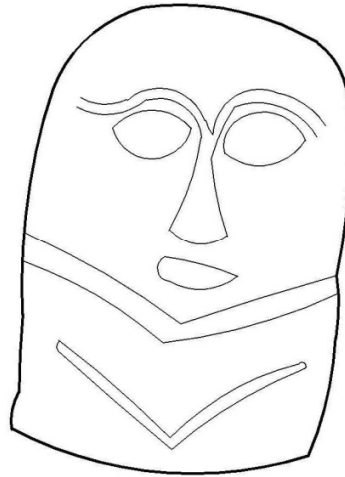
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Dikdörtgen biçimli erkek balbalı kabartma tekniğiyle yapılmış olup, malzemesi taştır. Balbal, yan olarak dikilmiştir. Balbalın başı gövdeye oranla büyük işlenmiş ve gövdeyele baş arasında orantısızlık mevcuttur. Gövde kısmında omuz ve kol uzuvları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmında saç yoktur. Balbal birleşik kaşlı, ince uzun burunlu, iri ve badem gözlüdür. Göz kapakları iyi derece betimlenmiş olup, kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Balbalın baş kısmı hafif bir çizgiyle gövdeden ayrılır. Balbalın omuz ayrıntıları ve kol uzuvları işlenmemiş göğüs hatları da stilize edilmemiştir. Gövde kısmında “V” şeklinde stilize edilen muhtemelen elbise formudur. Balbalın bir kısmı toprak içindedir (Foto.95,96).

Foto:95 Önden görünüş

Foto:96 Arkadan görünüş

Çizim:60 Önden Görünüş

Katalog No: 61

Fotoğraf No: 97-98

Çizim No: 61

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 71 cm, gövde genişliği :34 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

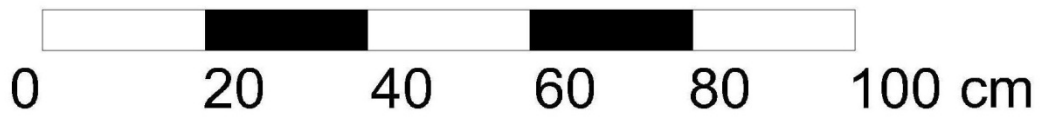
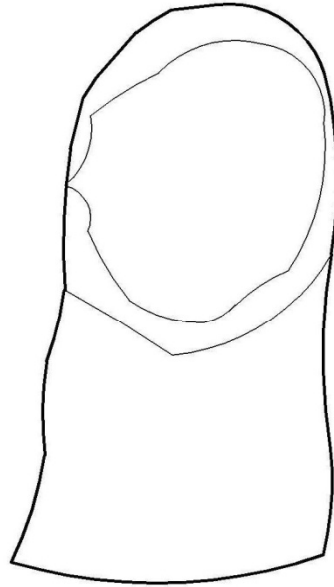
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Erkek balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Balbalın baş kısmı yuvarlak gövde kısmı ise dikdörtgen olarak bitirilmiştir. Tahribattan dolayı balbalın yüz ve vücut ayrıntılarını seçemiyoruz. Balbalın boyun kısmı ince bir oyukla gövdeden ayrılır (Foto.97,98).

Foto:97 Önden görünüş

Foto:98 Arkadan görünüş

Çizim:61 Önden Görünüş

Katalog No: 62

Fotoğraf No: 99-100

Çizim No: 62

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 66 cm, gövde genişliği :33 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Yontma Tekniği

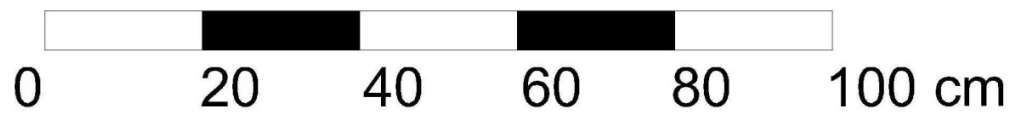
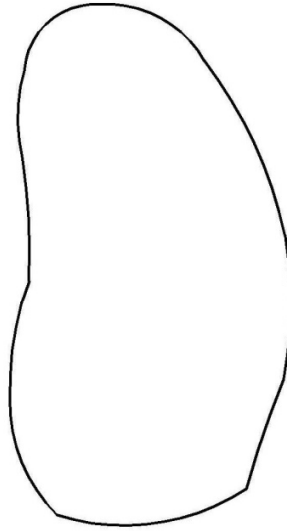
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Yatayda uzanan balbal, yamuk görünümlü alttan üstte doğru daralan oval biçiminde yapılmıştır. Taşın, dış konturları ve yüzeyi yontularak düzeltilmiştir. Yüz hatları ve gövde işlenmemiştir (Foto.99,100).

Foto:99 Önden görünüş

Foto:100 Arkadan görünüş

Çizim:62 Önden Görünüş

Katalog No: 63

Fotoğraf No: 101-102

Çizim No: 63

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 38 cm, gövde genişliği :30 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

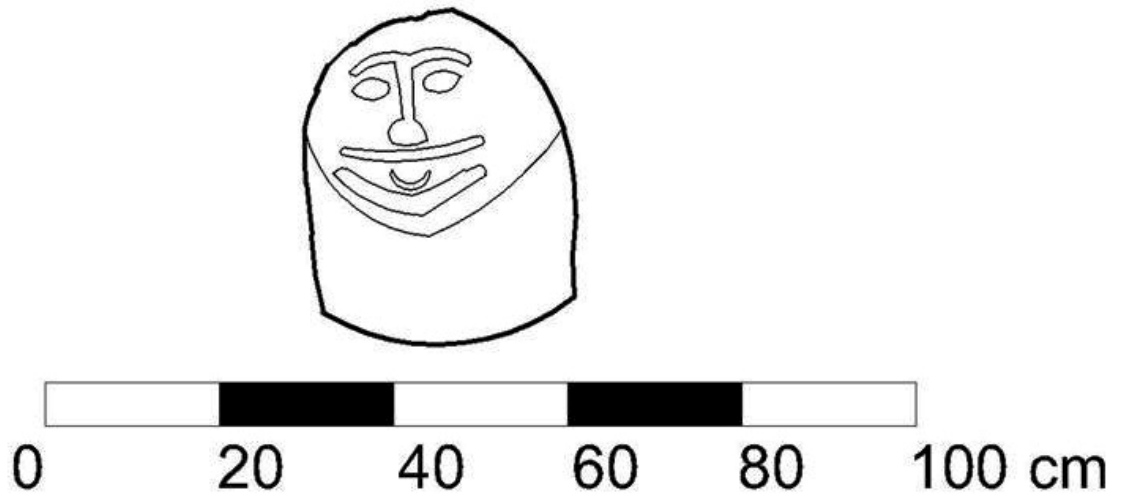
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal sadece baş kısmından oluşmakta malzemesi ise taştır. Baş kısmı yuvarlak oval biçimde çıkıntılı olarak oluşturulmuş ve arka kısmı kırılmıştır. Dış konturları düzeltilen balbalın geniş alnı vardır. Kısa yay şeklinde kaşları işlenmiştir. Yuvarlak badem gözlüdür. Burnu kısa stilize edilmiştir. Burnun altında küçük kapalı ağzı vardır. Balbalın kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Çenesi oval olarak oluşturulmuştur. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.101,102).

Foto:101 Önden görünüş

Foto:102 Arkadan görünüş

Çizim:63 Önden Görünüş

Katalog No: 64

Fotoğraf No: 103-104

Çizim No: 64

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 76 cm, gövde genişliği :46 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

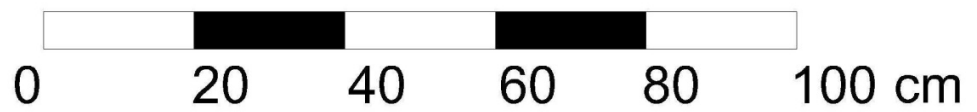
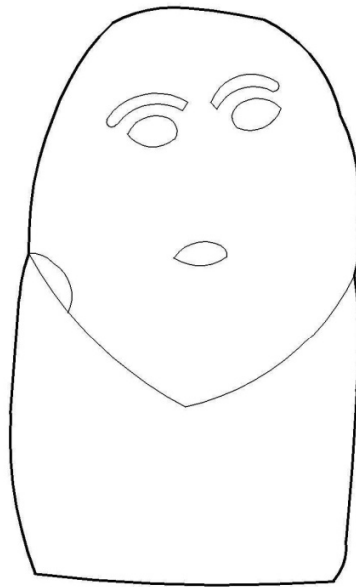
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal dikdörtgen olarak uzanmaktadır. Baş kısmı basık olarak bitirilmiştir. Balbalın yüz ayrıntılarını hafif şekilde seçebiliyoruz. Dar alnı ve kısa yay biçiminde kaşları mevcuttur. Badem gözleri ve kapalı ağızı vardır. Balbalın arkasındaki saçlar beline kadar inmektedir. Tahminimize göre küçük yüz ayrıntıları ve arkasındaki saçlar nedeniyle kadın balbalı diyebiliriz. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.103,104).

Foto:103 Önden görünüş

Foto:104 Arkadan görünüş

Çizim:64 Önden Görünüş

Katalog No: 65

Fotoğraf No: 105-106

Çizim No: 65

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 80 cm, gövde genişliği :28 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

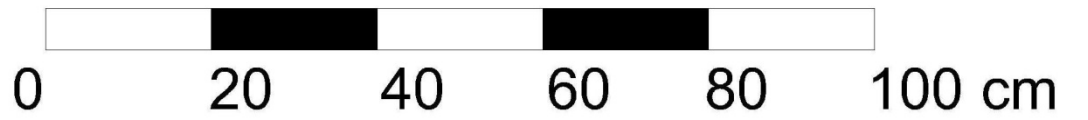
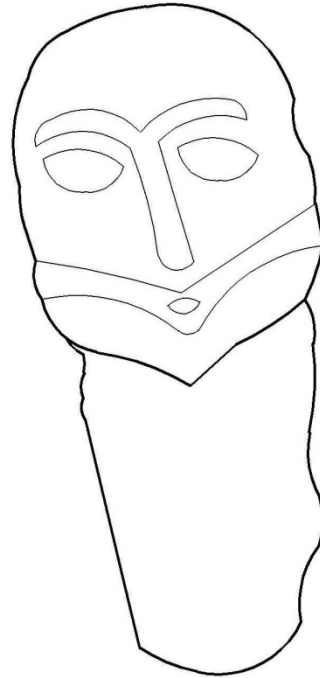
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal, kabartma tekniğiyle yapılmış malzemesi taştır. Baş ve gövde kısmından oluşan balbalın, başı gövdeden daha iri yapılmıştır. Alttan üste doğru genişleyen erkek balbalın başı, basık bir şekilde yapılmış ve saçı yoktur. Geniş alınlı ve kalın kaşlı olarak stilize edilmiştir. Yüz kısmında kulak ayrıntıları işlenmemiştir. Badem gözlü ve kısa burunludur. Birleşik kaşlar burun ile birleşerek “ T“ harfini oluşturmuştur. Burnun altında uzun pala bıyık ve kapalı ağız yer alır. Erkek balbalın çenesi sivri formda yapılmıştır. Çenesinin altında sakal işlenmediği anlaşılmaktadır. Boyun kısmı hafif bir şekilde işlenmiştir.Erkek balbalın belden aşağısı toprak altındadır (Foto.105,106).

Foto:105 Önden görünüş

Foto:106 Arkadan görünüş

Çizim:65 Önden Görünüş

Katalog No: 66

Fotoğraf No: 107-108

Çizim No: 66

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 100 cm, gövde genişliği :46 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

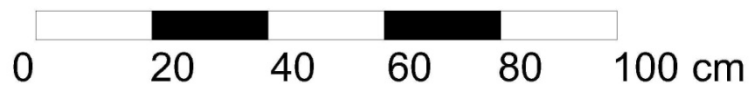
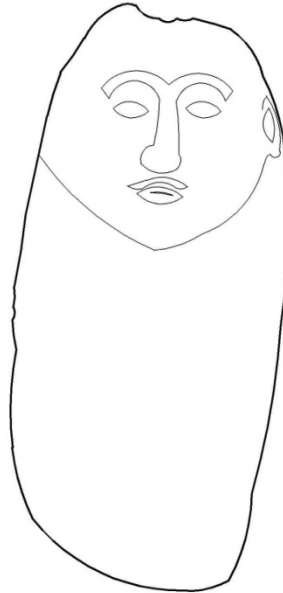
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Dikey olarak uzanan taş, baş ve gövde kısmından oluşur. Malzemesi taştır. Erkek taş balbalın üst ve alt tarafı dar olarak yapılmış gövdeden altı ise şişkin olarak belirlenmiştir. Günümüzde taşın baş kısmı kırıktır. Balbalın dış konturları ve yüzeyi pürüzsüz bir şekilde düzeltilmiştir. Balbalın başı basık olarak yapılmış ve baş kısmında saç işlenmemiştir. Alın dar ve basık formadadır. Balbalın hilal kaşları kısa tutulmuş ve kaşlar birleşerek uzun burnu oluşturmuştur. Burnun altında küçük kapalı ağız mevcuttur. Badem gözler hafif kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Yüz hatlarında sol kulak ayrıntısına yer verilmiştir. Aynı zamanda çenesi yuvarlak stilize edilmiştir. Basit formda yapılan balbalın boyun, omuz, kol hatları işlenmemiştir (Foto.107,108).

Foto:107 Önden görünüş

Foto:108 Arkadan görünüş

Çizim:66 Önden Görünüş

Katalog No: 67

Fotoğraf No: 109-110

Çizim No: 67

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 74 cm, gövde genişliği :41 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

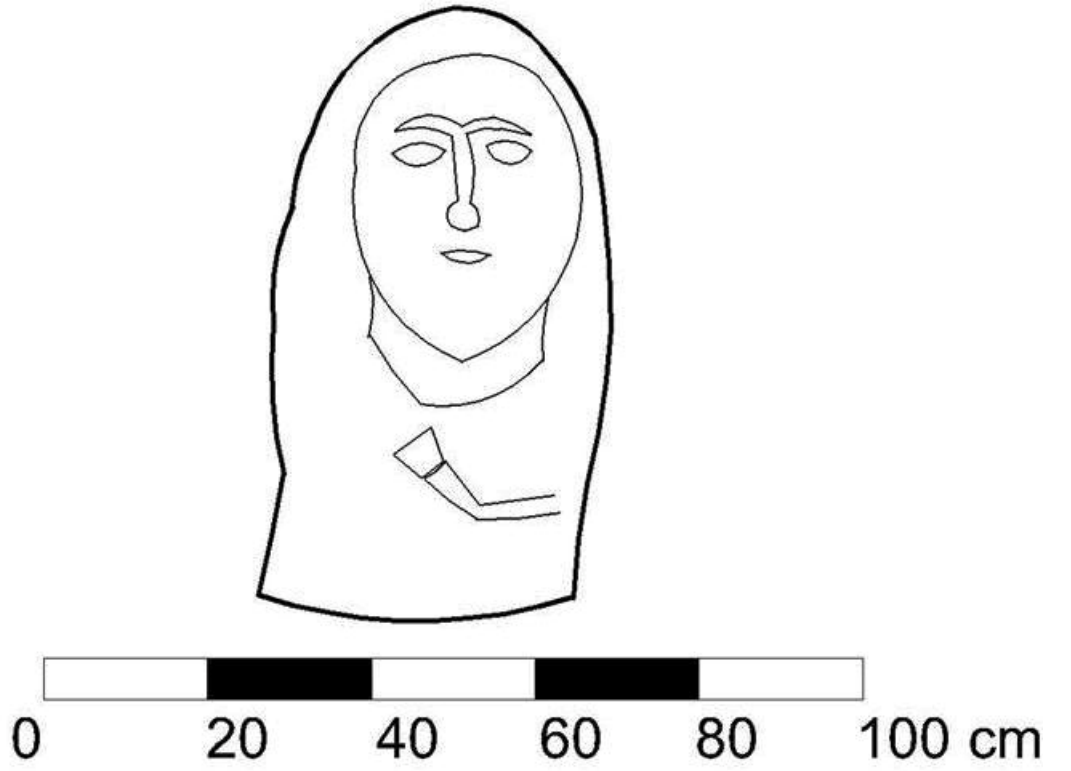
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Dikey olarak uzanan taşın, baş ve gövdeden alt tarafı dar olarak yapılmış gövde ise şişkin olarak belirlenmiştir. Kadın balbalın dış konturları ve yüzeyi pürüzsüz bir şekilde düzeltilmiştir. Balbalın başı sivri olarak yapılmış ve baş kısmında saç işlenmemiştir. Alnı dar ve basık formadadır. Balbalın hilal kaşları kısa tutulmuş ve kaşlar birleşerek uzun burnu oluşturmuştur. Burnun altında küçük kapalı ağız mevcuttur. Badem gözler hafif kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Yüz hatlarında kulak ayrıntılarına yer verilmemiştir. Çene çizgisi hafif sivri olarak belirtilmiştir. Kadın balbalın elbise yakaları stilize edilmiştir. Balbal sol eliyle kase tutmaktadır. Basit formda yapılan balbalın boyun ve omuz hatları işlenmemiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.109,110).

Foto:109 Önden görünüş

Foto:110 Arkadan görünüş

Çizim:67 Önden Görünüş

Katalog No: 68

Fotoğraf No: 111-112

Çizim No: 68

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 102 cm, gövde genişliği :48 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma-Kazıma Tekniği

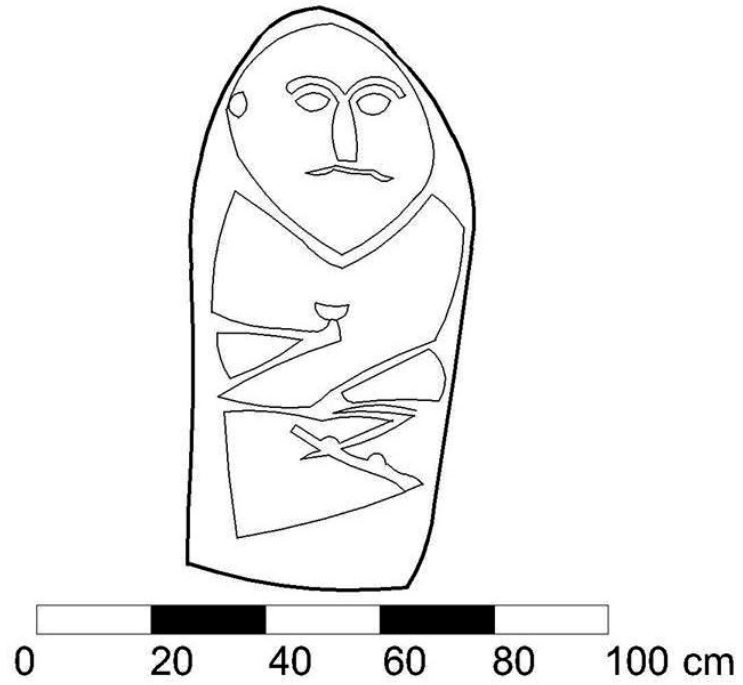
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Balbal baş ve gövde kısmından oluşur. Malzemesi taştır. Erkek balbalın baş kısmı üste sivri olarak birleşir. Geniş alnı ve ince hilal kaşları mevcuttur. Erkek balbalın kaşlarının altında badem gözleri belirtilmiştir. Kaşların birleşimiyle burun oluşturulmuştur. Bıyıkları ince olarak işlenmiştir. Yüz ayrıntılarında sağ kulağı belirtilmiş ve çenesi sivri formdadır. Yüz kısmı gövdeden ince çizgiyle ayrılır. Erkek balbalın omuzları belirtilmemiş ve iki kolu mevcuttur. Sağ kolu dirsekten bükülerek göğüs hizasında kase tutmaktadır. Sol kolu ise kemer üzerindedir. Erkek balbalın kemeri ince olarak stilize edilmiş ve kılıcı işlenmiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.111,112).

Foto:111 Önden görünüş

Foto:112 Arkadan görünüş

Çizim:68 Önden Görünüş

Katalog No: 69

Fotoğraf No: 113-114

Çizim No: 69

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 97 cm, gövde genişliği :50 cm

Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kazıma Tekniği

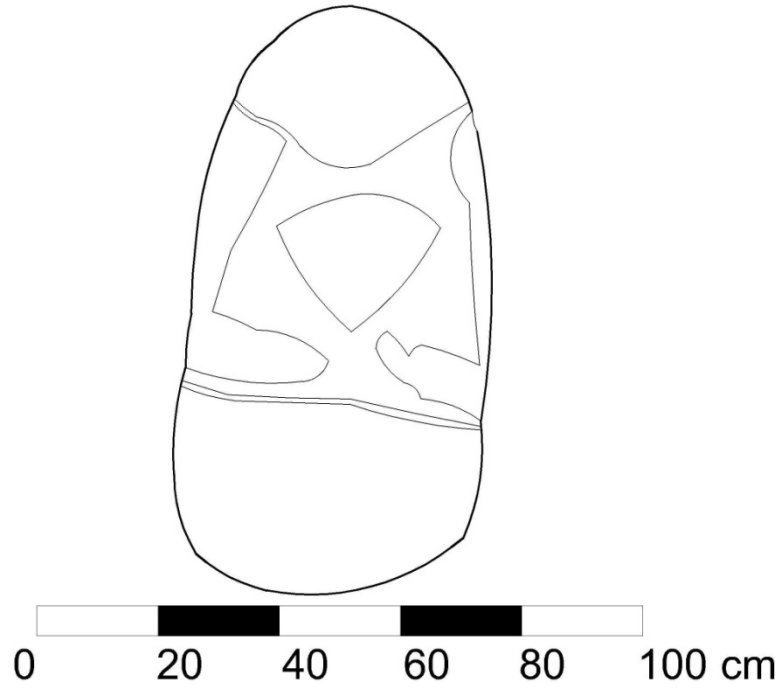
Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunmaktadır. Malzemesi taştır. Balbal baş ve gövde kısmından oluşmaktadır. Erkek balbalın başı yuvarlak formda bitirilmiştir gövdesi ise dikdörtgen oval olarak devam etmektedir. Taşın kenar konturları temizlenerek yüzeyi pürüzsüz hale getirilmiştir. Balbalın yüz ayrıntıları verilmemiştir. Çene kısmı ters üçgen şeklinde form edilmiştir. Balbal iki eliyle göbek hizasında kadeh tutmaktadır. İnce bir çizgiyle kemer betimlenmiştir. Balbalın bir kısmı toprak altındadır (Foto.113,114).

Foto:113 Önden görünüş

Foto:114 Arkadan görünüş

Çizim:69 Önden Görünüş

Katalog No: 70

Fotoğraf No: 115

Çizim No: 70

Bulunduğu Yer: Tokmak –Burana (Balasagun) Açık hava müzesi (Kırgızistan)

Mevcut ölçüleri :Yükseklik : 33 cm, gövde genişliği : 29 cm

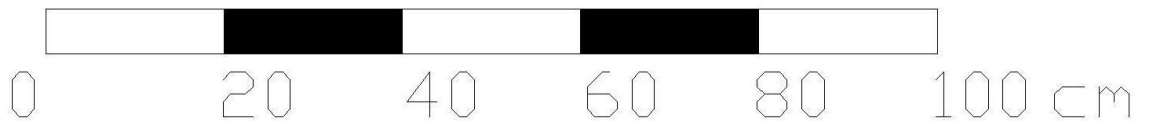
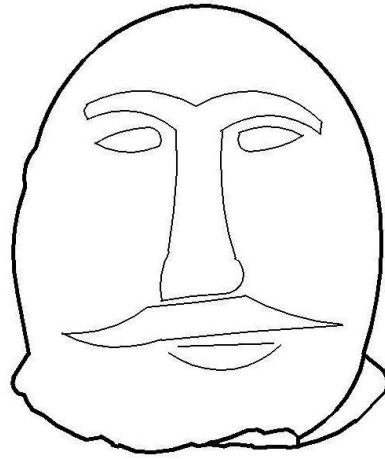
Malzemesi:Taş

İşleniş Niteliği:Kabartma Tekniği

Tanımı: Kırgızistan Tokmak-Burana Kapalı Müzesinde bulunmaktadır. Sadece baş kısmından oluşan balbalın malzemesi taştır. Kabartma tekniğiyle yapılan erkek balbalın saç kısmı yoktur. Yüz kısmı yumurta formunda stilize edilmiştir. Yüz ayrıntılarında orantısızlık mevcut olup belirgin olarak iri burnu öne çıkar. Erkek balbalın yay biçiminde kaşları ve badem gözleri mevcuttur. İri burnun altında kalın pala bıyıkları belirtilmiştir. Erkek balbalın ağzı kapalı olarak işlenmiştir. Balbalda kulak ayrıntıları işlenmemiştir (Foto.115).

Foto:115 Önden görünüş

Çizim:70 Önden Görünüş

4.DEĞERLENDİRME

Kırgızistan'ın Tokmak- Burana bölgesinde bulunan 70 adet balbal, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bölgedeki balballar Issık Göl, Narın, Çulpon Ata, Çuy ve Altaylardan getirilmiştir⁶⁸.

Kökeni kimi kaynaklarda Orta doğu, kimi kaynaklarda Orta Asya avcı-toplayıcı topluluklara, dayandırılan balbal geleneği, Türklerde ahiret hayatının yansıması sonucu oluşmuştur. Balbal geleneği öldürülen düşmanın taşla dönüştürülerek bir yontu halinde mezarın çevresine dikilmesidir. Sümerlerden günümüze bu gelenek çeşitli formlarla mevcudiyetini devam ettirmektedir. Çünkü bu geleneğin ilk örneklerini bu coğrafyada, görüyoruz. Nitekim kimi kaynaklar; balbal geleneğini, geyikli taşların Türkistan coğrafyasında Türk kültürü bağlamında şekil değiştirmesine dayandırmaktadırlar. Bu gelenek Türklerdeki Atalar kültü adı altında değerlendirilmiştir. Barthold ve Vasiliovskiy'e göre, Balbal taşları yaptıran güçlü adamlar ölmeden önce öldürdükleri düşman sayısı kadar taş dikmişlerdir. Düşmanın görünüşünü yaparak onu ölümsüzleştirmiştir. Ayrıca öteki dünyada kendine hizmet etsin ve hizmetçiye ihtiyaç duymasın inancı vardı⁶⁹. Çetin Cumagulova göre; Türkler balballarını genelde ticaret yolları ya da nehir kenarlarına yaptırırdılar. Bunun nedeni ise kendi gücünü göstererek düşmanlarına korku salmak ve onları korkutmaktı⁷⁰. Balbal dikme geleneğinin Türklerde ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte birçok araştırmacı bu geleneğinin ilk örneklerinin menhirler olduğunu belirtmekte ve ilk örneğinin ise Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda olduğunu söylemektedirler⁷¹. Daha sonraki dönemlerde giderek yaygınlaşan bu gelenek, özellikle Göktürk coğrafyasında 7. ve 9. yüzyıllarda yaygın olarak görülmektedir⁷². İslamiyet'in Türk toplulukları arasında

⁶⁸ Çetin Cumaligov, **Kırgızistan'daki Nasturi Türk Yazı Eserleri**, 13-14. Yy., Avrasya yayınları, Bişkek, 2014,s.153.

⁶⁹ Çetin Cumagulov, **Balballar Cönünde Söz**,s.34.

⁷⁰ Çetin cumagulov. **a.g.m.**,s.34.

⁷¹ Mark A. Riddle.**a.g.m.**,s.3.

⁷² Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatının ABC'si**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1998,s.99.

benimsenmesi ve yaygınlaşması sonrasında bu gelenek giderek terk edilmeye başlanmıştır.

Balbalların dikilme nedenleri ve mezar gelenekleri içerisindeki konumları hakkında birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, bu anıtların mimari biçimleri ve gelişimleri hakkında derli toplu bir çalışma maalesef yapılmamıştır. Birçok araştırmacı balballar hakkında genel bilgiler vermekle yetinmiş, bu anıtların bilim dünyası tarafından genel kabul gören bir tasnifi yapılmamıştır.

Kubatbek Tabaldiev, Kırgızistandaki balballar üzerine yapmış olduğu çalışmasında bu balbalların kökenleri üzerinde durarak incelemeler yapmıştır Tabaldiev balbalları; bulundukları bölgelere göre incelenmiştir. Balballar üzerinde yaptığı çalışmada herhangi bir tasnifleme yapmamıştır. Balbalları genel özellikleri ile inceleyerek duruş yönleri, elbise formları, ellerindeki objeler gibi özelliklerine göre tanımlamalar yapmıştır. Tabaldiev balballarda bulunan figürlerin dönemin gelenek ve göreneklerini balballara yansıdığını açıklamış balballara şiir ve destan yazılıyormuş ve destanlar dilden dile dolaşıyordu. Her bir balbal taşı dikilen insana benzetilerek yapılıyormuş ve taşın üzerine adı, yaşı, unvanı, hayattayken yaptığı önemli olayları ve yaşadığı zamanda ulaşamadığı hayallerini yazdıklarını açıklamıştır. Tabaldiev'e göre balbalların çoğunda Moğol tipi antropolojisi mevcuttur. Tabaldiev Orta çağda balbal olarak isim verilen bu taşlara Kırgızların da balbal dediğini açıklamaktadır. Moğolistan, Tuva ve Altay'da yüzleri Doğuya bakarak dikilmiş balbalların Tanrı dağlarında ise yüzleri batıya çevrilmiştir. Erkek ve bayanlara balbal dikildiğini söylemektedir. Ayrıca Tabaldiev Türklerin ve Kırgızların benzer şekilde etek giyindiklerini ve saçlarında ise 7-9 örük olduğu, kulaklarında ise küpeler bulunduğunu açıklamıştır⁷³.

Balballar konusunda çalışan bir diğer araştırmacı ise Ferudun Celilov'dur "*Daşbaba Türkün Daş Yaddaşı*", adlı eserinde balballar üzerinde herhangi bir tasnif yapmamıştır. Balbal kelimesinin kökeni hakkında bilgi vermiş ve balbalların kökenin menhirler olduğunu açıklamıştır. Taş baba, taş nene, bedizlerle karıştırılmaması gerektiğini vurgulamıştır⁷⁴.

⁷³ Bu kaynaklar için bakınız: Kubatbek Tabaldiev, **Balbal Taşlarının Açıklaması**, Zamandaş no 6, sayı:7, eylül 2009. Bişkek, Kubatbek Tabaldiev, **Burana Balbal Taşları.**, Kubatbek Tabaldiev, **Drevnie Pamyatniki Tyan-Şanya**, Bişkek, 2011., Kubatbek Tabaldiev, **Kurganı Srednevekovih Koçevih Plemen Tyan-Şanya**, Bişkek,1996.

⁷⁴ Feridun Celilov, **a.g.e.**, s.55.

Balbalları konu alan diğer bir araştırmacı ise Çetin Cumagulov'dur. Cumagulov balbalların kökeni hakkında bilgiler vermiş ve Orta Asya'da ilk kimlerin balballar üzerine çalışmalar yaptığını açıklamıştır. Balbalların üzerinde işlenen figürlerin Türk kültürünü yansıttığını beyan etmiştir. Cumagulov, Orta Asya halklarının değişik bölgelerinde balbalları farklı olarak isimlendirdiklerini açıklamıştır⁷⁵.

Balballar üzerinde çalışan ve tipolojileri hakkında bilgiler veren diğer bir araştırmacı ise Erdoğan Altınkaynak'tır. Balbalları 6 tipe ayırmaktadır.

- 1.Tip: Düz, dikdörtgen hacimli şeklinde olanlar,
- 2.Tip: Direk şeklinde bele kadar olanlar,
- 3.Tip: Kadın ve erkek tipli yuvarlak hacimli olup ayakta oturanlar,
- 4.Tip: Yuvarlak hacimli ve çömelmiş tip,
5. Tip: Oturmuş kadın ve erkek şeklinde yuvarlak heykel tipi,
- 6.Tip: Tip yuvarlak direk şeklinde insan biçimini andıranlar.

Ayrıca bu araştırmacı balbalların elinde tuttukları nesneleri ve giyim kuşamlarına ait açıklamalarda bulunmuştur. Balbalların ellerinde bulunan objelerin genellikle kase olduğunu vurgulamıştır. Balbalların yaygın olarak tuttukları obje kasedir. Kase bel seviyesinde tutulmaktadır ve muhtemelen sembolik manası vardır. Pletnov, kaseleri silindirik, yuvarlak, silindirik olup yanları merdaneli olanlar, koni şeklinde olanlar ve bardak biçimli olanlar olmak üzere beş gruba ayırmaktadır. Kaselere bazen kadeh ya da saksı denmektedir⁷⁶. A.N. Bernştam balbalların göbekleri üzerindeki bükülü olan kollarının iteatı simgelediğini, ellerinde tuttukları kapların ise sunulan içecekleri temsil ettiğini belirtmektedir⁷⁷. Bir başka araştırmacı olan Cengiz- Sema Alyılmaz ise bir veya iki elle tutulan kadehin bengi suyu (ölümsüzlük suyu) temsil ettiğini ileri sürmektedir⁷⁸. Ayrıca balballar üzerindeki figürlerde görülen ok , hançer ve kılıç gibi

⁷⁵ Bu çalışmalar için bakınız: Çetin Cumaligov, **Balballar Cönünde Söz**, Çaş Leniñil, No:2 ,1973., Çetin Cumaligov, **Kırgız Eski Yazıları 1**, Kırgız Bilim Akademisi, Fruze, 1963., Çetin Cumaligov, **Taş Babalar Emne Deşet?**, Alo-Too, No:4, Aprel, 1967., Çetin Cumaligov, **Kırgızistan'daki Nasturi Türk Yazı Eserleri**, 13-14. Yy., Avrasya yayınları, Bişkek, 2014.,

⁷⁶ Erdoğan Altınkaynak, **Deşt-i Kıpçak Balbalları**, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer 2008, s. 105.

⁷⁷ Erdoğan Altınkaynak, **Ukraynadaki Kıpçak Balbalarında Bulunan Eşya ve Motifler**, Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, sayı 1/3 Nisan 2008, s.78.

⁷⁸ Semra Ayyılmaz, Cengiz Alyılmaz, **Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri**, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/4 2014, s.13.

araçların sadece süsleme amacı olmadığı herbirinin sembolik manalar içerdiği kabul edilmektedir⁷⁹.

Kadın balballarının çeşitli şekilli başlıkları bulunmaktadır. Altınkaynak bu başlıkları altı tipe ayırmış fakat tiplemeleden bahsetmemiştir. Ayrıca kadın balbalarında altı çeşit gerdanlığın kullanıldığı da yazar tarafından ifade edilmektedir⁸⁰.

Farklı bölgelerden derlediği balballar üzerinde tipolojileştirme yapan bir diğer araştırmacı ise Oktay Belli'dir⁸¹. Belli, Burana Açık Hava Müzesi'nden toplam 12 adet balbalı tasniflemiştir. Ancak bu balbal örnekleri derli toplu bir tasnif için yeterli değildir. Çünkü Burana Açık Hava Müzesi'nde yaklaşık 76 adet dikili taş vardır (Ek-1).

Belli balbalları, Taş Balballar ve İnsan Biçimli Taş Heykeller olarak 2 tipe ayırmıştır. İnsan biçimli taş heykelleri de iki alt başlıkta değerlendirmiştir.

Bunlar;

A.Erkek Heykeller

- 1.Sağ eliyle kupa, sol eliyle kama tutan erkek heykeller
- 2.İki eliyle kadeh tutan heykeller
- 3.Vücut hatlarının kazıma çizgilerle ve oluklarla işlendiği erkek heykeller
- 4.Sağ eli ile kadeh tutan erkek heykeli

B.Umay Ana Heykelleri

- 1.Kazıma-çizgi tekniğinde işlenmiş, kenarları düz inen Umay Ana heykelleri
- 2.Kazıma ve kabartma tekniklerinin birlikte kullanıldığı Umay Ana heykelleri
- 3.Üç boyutlu, derinliği olan plastik etkisi yüksek kadın heykeli

Görüldüğü gibi balbal konusu hakkında araştırma yapan bilim adamları tek bir görüş etrafında birleşememişlerdir. Taş heykeller ve balbalların birbirinden farkları ve ayrımları konusu üzerinde bir görüş birlikteliği yoktur. Yapılan çalışmalar balbal kavramının tanımından öte gitmemiş sadece kökeni hakkında bilgiler verilmiş ve belirli bir tasnifleme yapılamamıştır.

⁷⁹ Erdoğan Altınkaynak , **Ukraynadaki Kıpçak Balbalarında Bulunan Eşya ve Motifler**, s.78.

⁸⁰ Erdoğan Altınkaynak , **Ukraynadaki Kıpçak Balbalarında Bulunan Eşya ve Motifler**, s.77.

⁸¹Oktay Belli, **a.g.e.**, İstanbul, 2003.

Çalışmamız boyunca balballar üzerinde çalışan ve farklı bölgelerden örnekleri inceleyen Oktay Belli'nin ve Erdoğan Altınkaynak'ın balballar üzerine yapmış olduğu tipolojileştirme örnek alınacaktır⁸².

4.1.Tipoloji

Kırgızistan Tokmak-Burana Açık Hava Müzesinde bulunan balbalları 2 ana başlık altında figürlü ve figürsüz olarak değerlendireceğiz. Figürlü balbalların alt başlıkları ise; erkek figürlü, kadın figürlü balballar olarak 2 alt başlık içerisinde değerlendireceğiz.

4.1.1.Figürlü Balballar

Çalışmamız boyunca incelediğimiz toplam 70 adet balbaldan 56 tanesi üzerinde figür ya da süsleme mevcuttur. Bu balballar; 1,2,3,4,5,6,7,8,9,11,12, 13,14,15,16,17,18,19,20,21, 22,23,24,25,26,27,28,29,30,31,34,36,38,40,41,42,44,45,46,47,,49,51,52,54,56,57,59,60, 63,64,65,66,67,68,69,70,katalog numaralı balballardır. Bunların dışında 14 adet figürsüz balbal mevcuttur.

4.1.1.1.Erkek Figürlü Balballar

Çalışmamız boyunca toplam 48 adet erkek figürlü balbal tespit edilmiştir. Erkek figürlü olan balbalların katalog numarası aşağıda verilmiştir:

1,2,3,4,6,7,8,9,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,26,27,28,29,30,31,34,36,38,40,41, 42, 44,45,47,51,52,54,56,57,59,60,63,65,66,68,69,70 bu numaralı balballar erkek figürlü olarak tasnif edilmiştir.

4.1.1.1.1.Baş ve Gövde Kısımından Oluşan Erkek Figürlü Balballar

Bu grup içerisinde bulunan balbalların sadece baş ve gövde kısımları mevcuttur. Gövde üzerinde herhangi bir süsleme ya da figür yer almaz. Katalog numarası; 7,8,9,13,14,17,20,26,27,29,30,31,36,41,47,51,57,59,60,63,65,66 olan balballar bu tasnif içerisinde yer almaktadır.

4.1.1.1.2.Sadece Baş Kısımından Oluşan Erkek Figürlü Balballar

Bu grup içerisinde bulunan erkek figürlü balbalların baş kısımları verilmiştir. Sadece yüz hatları işlenmiştir. Katalog numarası; 38,19,40,70 olan balballar bu kategori içerisinde bulunmaktadır.

⁸² Oktay Belli, **a.g.e.**, İstanbul, 2003.

4.1.1.1.3.Sağ Elinde Kase Tutan Erkek Figürlü Balballar

Bu grup içerisinde baş ve gövde kısmından oluşan balballar verilmiştir. Sadece sağ elinde göğüs hizasında kâse tutmaktadır. Katalog numarası; 2,6,9,15,16,18,21,22, 23,24,44,45,52,56, olanlar sağ elinde göğüs hizasında kase tutmuş şekilde belirtilmiştir.

4.1.1.1.4.Sağ Elinde Kadeh Sol Elinde Kılıç Tutan Erkek Figürlü Balballar

Bu grup içerisinde bulunan erkek figürlü balbalların baş ve gövde kısımları verilmiştir. Ayrıca sağ elleri göğüs seviyesinde bulunmakta ve ellerinde bir ant kadehi tutmaktadırlar. Sol elleri ise bellerindeki kemere bağlı olan kılıcın başını tutmaktadır. Katalog numarası; 3,4,68 olanlar bu kategoride yer verilmiştir.

4.1.1.1.5. İki Eliyle Kase Tutan Erkek Figürlü Balballar

Bu grup içerisinde iki eliyle göğüs hizasında kase tutan balballar katalog numarası; 1,28,54,69 olarak verilmiştir.

4.1.1.1.6. Oturmuş Olarak Yapılmış Erkek Figürlü Balballar

Bu grup içerisinde baş ve gövde olup sağ elinde kase, sol eliyle ise kılıcını tutar şekilde işlenmiştir. Bu erkek figürlü taş balbalın katalog numarası ; 4, olarak belirtilmiştir.

4.1.1.1.7. Oturmuş Olarak Yapılmış Elleri arkada Olan Erkek Figürlü Balballar

Bu grub içerisinde bulunan balbal oturmuş vaziyette belirtilmiş ve ve kolları arkasında olarak betimlenmiştir. Bu erkek figürlü taş balbalın katolog numarası 34 olan balbal bu kategori içerisinde yer almaktadır.

4.1.2.Kadın Figürlü Balballar

Çalışmamız boyunca toplam 8 adet kadın figürlü balbal tespit edilmiştir. Kadın figürlü olan balbalların katalog numarası; 5,11,12,25,46,49,64,67 olan kadın balballardır. Katalog numarası 49 olan kadın figürlü balbal kabartma tekniğinde yapılmış olup bunun dışında kalan diğer balbalların tamamı kazıma tekniğinde yapılmıştır.

4.1.2.1.Umay Ana Balbalları

İnsan biçimli balballar arasında yer alan genellikle başlarında yan yana üçgen biçiminde tek, iki ya da üç çıkıntılı olarak yapılan ve taca benzeyen başlıkları bulunan yuvarlak yüz hatlarına sahip balballar, Umay Ana balbalı olarak değerlendirilmektedir. Katalog numarası 5,11,12 olan balballar Umay Ana olarak değerlendirilmiştir.

4.1.2.1.2. Başında Üç Boynuzlu Tacı Bulunan Umay Ana Balbalları

Bu tür balballar baş kısmı geniş ve alta doğru daralarak inen taş yüzeylerine kazıma tekniğinde yapılmış olup yüz hatları ince çizgilerle belirtilmiştir. Bu tür balbalların başında Umay Ana'nın simgesi olan üç boynuzlu tacı bulunmaktadır. İncelemiş olduğumuz balballar arasında katalog numarası 5,11,12 olan balballar bu kategori içerisine girmektedir.

4.1.2.1.3. Sağ Elinde Kadeh Tutan Umay Ana Balbalları

Yukarıdan aşağıya doğru daralan bir biçimdeki taş yüzeyine kazıma tekniğinde ince çizgilerle yapılmış olan balballardır. Bu balbalların sağ elleri göğüs seviyesi altında yer almakta ve sağ ellerinde kadeh tutmaktadırlar. Katalog numarası 67, 46 olan Umay Ana balbalları bu kategori içerisine girmektedir.

4.1.2.1.4. İki Eliyle Kadeh Tutan Umay Ana Balbalları

Bu grup içerisinde yer alan Umay Ana balbalı kazıma tekniğiyle yapılmış iki eliyle göbek hizasında kadeh tutmaktadır. Bu balbalın katalog numarası 5 olarak belirlenmiştir.

4.1.2.1.5. Baş ve Gövde Kısımından Oluşan Umay Ana Balbalları

Bu grup içerisinde yer alan balballar bir taş yüzeyine ince çizgilerle yapılmış yuvarlak yüz hatlarına sahip Umay Ana balballarıdır. Baş ve gövde kısmından oluşan bu gruptaki balbalların yüz hatları ve gövde kısmı belirtilmiştir. Çalışmış olduğumuz balballar içerisinde; 5,11,67 katalog numaralı balballar bu gruba girmektedir.

4.1.2.1.6. Sadece Baş Kısımından Oluşan Umay Ana Balbalları

Bu grup içerisine giren balbal sadece baş kısmı kısmından oluşmaktadır. Gövde kısmı yapılmayan balbal 12 katalog numarası ile görülmektedir.

4.1.2.1.7. Gerdanlı Bulunan Umay Ana Balbalları

İncelediğimiz balballar içerisinde süsleme ögesi Umay Ana Balballarının boyun kısmında gerdanlık görülmektedir. Bu kategoride içerisinde olanlar 11,25,46, numaralı olarak katalog numarasıyla verilmiştir.

4.1.2.1.8. Arkadan Saçı Olan Umay Ana Balbalı

Baş ve gövde kısmından oluşan Umay Ana Balbalı uzun saçlı olarak verilmiş beline kadar saçları uzanmaktadır. Ayrıca boyun kısmında süsleme ögesi olarak boyunluk ya da gerdanlık mevcuttur. Bu çalışmamızda 49,64, katalog numarası ile Umay Ana Balbalı görülmektedir.

4.2.Figürsüz Balballar

Çalışmamızda yer alan balballar içerisinde 14 adet figürsüz balbal bulunmaktadır. Yontma tekniğinde yapılmış olan bu balbalların üzerinde herhangi bir figür ya da süslemeye rastlanmaz. 37 katalog numarası olan figürsüz balbal kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Genellikle uzun dikdörtgen formlu veya yumurta formunda oval bir taşın hafif bir şekilde yontulup düzeltilmesiyle oluşturulan balballardır. Katalog numarası 10,32,33,35,37,39,43,48,50,53,55,58,61,62 olan balballar bu kategori içerisinde yer almaktadır.

5.SONUÇ

Balbal, ölen kişinin hayattayken öldürdüğü düşmanlarını taşa yansıtarak mezar kültü çevresine diktirdiği yontudur. Bu bir nevi güç ve kahramanlığın simgesidir. Örnek olarak Kül Tegin mezar anıtının doğu tarafında yaklaşık 3 km uzunluğunda 170 balbal taşı vardır. Ölen kişinin hayattayken isteyip de ulaşamadığı istek ve arzularını yine balballara kazımışlardır. Ayrıca balballara şiir ve destanlar yazılarak dilden dile dolaşarak söylenmiştir. Balbalların kökenini menhirlere dayandırabiliriz. Bu dikili taşların ne zaman dikildiği hakkında araştırmacılar ortak bir tarih verememiştir. Bazı araştırmacılar M.Ö.1200-1000 yıllarını kökenini dayandırmaktadır. Kimi araştırmacılar 6-9. y.y.'lar arası, 7-9. y.y arası ve 9-12. Y.y arasına tarihlendirmektedirler. Türkler arasında islamiyetin kabulüyle balbal dikme geleneği yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Kısım de olsa 12. Y.y kadar devam etmiştir. Genel itibariyle balballar Orta Asya coğrafyasında kut inancından dolayı yüzleri doğuya dönük olarak yapılmıştır. Farklı olarak Kırgızistan bölgesindeki balballar yüzleri batıya çevrili olarak dikilmiştir. Bu gelenek bize göre ölüm ve doğumu sembolize eder. Balballar üzerinde işlenen motifler ve figürler o dönemin kültürü, inancı, gelenek ve göreneklerinin aynası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamız boyunca Kırgızistan'ın Tokmak Burana Açık Hava Müzesinde bulunan balballar incelenip değerlendirilmiştir. Şimdiye kadar bu bölgedeki balballar toplu olarak çalışılmamıştır. Bu bölgede bulunan toplam 70 adet balbal tespit edilmiştir. Çalışma konusunu oluşturan balbalların fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınmış, çizimleri yapılmış ve tüm balballar tanımlanarak karşılaştırmaları yapılmıştır. İncelemiş olduğumuz bu yetmiş adet balbal içerisinde 48 adet erkek figürlü, 8 Umay Ana balbalı(kadın figürlü), 14 figürsüz balbal olup tiplere ayrılmıştır.

İncelemiş olduğumuz toplam yetmiş adet balbalın tamamı taş malzemeden yapılmıştır. Bu balballar genellikle dikdörtgen ya da oval dikdörtgen bir taş üzerine kabartma, kazıma ve yontma teknikleri kullanılarak üç farklı biçimde yapılmıştır. Kabartma,

kazıma ve yontma tekniklerinde yapılan bu balbalların yüz hatları, gövde detayları ve tutmuş oldukları objeler ile elbise şekilleri gibi unsurlar balballar üzerine işlenmiştir. Kullanılan bu teknikler içerisinde incelemiş olduğumuz balballar arasında en çok kabartma tekniği görülmektedir.

İncelemiş olduğumuz balballar *Figürlü Balballar* ve *Figürsüz Balballar* olarak iki ana başlık altında tipolojilendirilmiştir. Figürlü balballar ise kendi içerisinde erkek figürlü balballar, kadın figürlü balballar olup iki alt başlık içerisinde değerlendirilmiştir. Balbalların bulundukları yer ve ne durumda oldukları belirtilmiştir. Bütün figürlü ya da figürsüz balbalların tanımlamaları yapılmış ve mevcut özelliklerine göre günümüzde ne halde oldukları açıklanmıştır.

İncelediğimiz balballarda üzerlerine işlenen figürler o dönemki Türklerin gücünün ve kahramanlığının göstergesidir. Gerek erkek gerekse kadın balbalların en yaygın eşyası kâse ya da kadehtir. Bu eşyalar bel ya da göğüs hizasında tutulmaktadır. Tasvir edilen bu kap iki ya da bir eliyle tutulmaktadır. Çalıştığımız balballar üzerinde kâse veya kadeh değişik formlarda verilmiştir. Ters üçgen koni şeklinde, altı oval olarak yukarıya genişleyen, ortası şişkin alt tarafı dar üstü ise lüle olarak işlenmiştir. Bilim dünyası bunun nedenini açıklayamamıştır. Bazı araştırmacılar bu eşyanın ölümsüzlük suyu kabını ya da bu kap içerisinde ölülerin küllerinin bulunduğu sembolik olarak ifade ettiğini söylemektedirler. Balbalların sağ veya sol elinde kâseyi tutması ne anlama geliyor ya da neyi ifade ediyor açıkçası bunun hakkında herhangi bir yorum yapamıyoruz. Arpaçay mezar taşları ile Kırgızistan Tokmak-Burana balbalları arasında benzerlik görülmektedir. Özellikle kadın balbalın saçlarının bele kadar örgülü olarak verilmesi Arpaçay mezar taşlarında da görülmektedir. Farklı olarak Ukrayna'daki Kıpçak balballarında Umay Ana ya da kadın balbalların bıçak ya da kılıçla işlemesine rağmen, Burana bölgesinde kadın balballarında bunu göremiyoruz. Ayrıca Kıpçak kadın balballarında vücut hatlarında göğüsler işlenmişken Burana bölgesindekilerde işlenmemiştir. Kırgızistan Tokmak-Burana'daki kadın balbalları üç taçlı başlığıyla verilmiş olup bazılarının elbise formları betimlenmiştir. Elbise formlarında daha çok yaka stilize edilmiştir. Umay Ana elbise yakası iç bükey üçgen şeklinde kazıma tekniğiyle işlenmiştir. Umay Ana balballarında diğer bir özellik ise süsleme ögesi olarak boynunda gerdanlıkla verilmiştir. Balballar o dönemki Türk kültürünü yansıtır ve balballardaki kıyafetlerle Türklerin kıyafetleri birbirine benzemektedir. Özellikle kemer

kullanma eski Türklerde olduğu gibi kültürü günümüzde de çok önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle erlik kemeri olarak ifade edilir. Bizim incelediğimiz kadın balballarda belinde kemer ve bıçak ya da kılıç işlenmemiştir. Ukrayna'daki kadın balballarda görülmektedir. Yoruma açık olarak Türklerde kağanların eşleri devleti yönetmişler bundan dolayı asker olabileceği gibi, kadınların mutfak kültüründe günlük kullanım eşyaları olan bıçak işlenmiş olabilir. Çalıştığımız balballar içinde saç tam tepede topuz olarak verilmiş saç figürü vardır. Bu saç stili Türklerde görülmektedir. Çalıştığımız balballar üzerinde sadece baş kısmından oluşan, baş ve gövde kısmından oluşup kol uzuvları yapılmayanlar, baş ve gövde kısmından oluşup kol uzuvları işlenenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı olarak çalıştığımız bütün balballar içerisinde hiç birinde ayak figürü verilmemiştir. Sonuç olarak Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan mezar geleneğinin Türk kültürünün bir ortak sentezini oluşturmaktadır.

Bu gizemli taşlar tarihe tanıklık etmesine rağmen yeterince araştırılıp çalışılmamıştır. Kırgızistan Tokmak-Burana bölgesindeki balballar mümkünse bir an önce koruma altına alınmalıdır veya kapalı bir müzeye götürülmelidir. İklim veya özensiz turizm gezileri balbal taşlarını tahrip etmiştir. Bu bölgedeki balballar günden güne eriyerek kültürümüzü ve atalarımızın ruhlarını da eritmektedir. Eğer koruma ve kurtarma girişimleri başarılı olursa atalarımızın ruhlarını rahatlatacağımıza inanıyorum.

KAYNAKLAR

- A.V., Kallaur, **Kamenniye Babı V Aulieatinskom Uyezd'**, Ptkla, Taşkent, 1897,s. 117.
- Alparslan Aşık, “ **Yeni Bir Arkeolojik Buluntu: Tuura Suu Balbalı**”, Gazi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Bahar 2013/12,s.155-165.
- Altınkaynak Erdoğan, **Ukraynadaki Kıpçak Balbalarında Bulunan Eşya ve Motifler**, Uluslararası Soysal Araştırma Dergisi, sayı 1/3 Nisan 2008,s.72-82.
- Altınkaynak Erdoğan,**Deşt-i Kıpçak Balbalları**, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer 2008,s.98-119.
- Ayyılmaz Semra, Ayyılmaz Cengiz, **Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri**,Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/4 2014,s.1-33.
- Belli Oktay, “**Türklerde Taş Heykel ve Balballar**”, **Türkler, C.III**, Ankara 2002,s.910-927.
- Belli Oktay, **Kırgızistan da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeolji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Buluç Sebahattin , **Şaman Maddesi**, İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Yay.1987.
- C. C. Valihanov, **Dinivnik Poyezdki Na Issık-Köl' Sabranie Sacineniy** ,Cilt. I, Almata, 1984.
- Celilov Feridun, **Daşbaba Türkün Daş Yaddaşı**, Bakü, 2013.
- Cıro Lo Muzio, (Çeviren: Bülent Keneş), “**Erken Dönem Türklerinde Defin İşlemleri**”, **Türkler ,C-III**, Ankara, 2002,s.123-128.
- Cumagulov Çetin, **Balballar Cönünde Söz**, Çaş Leninçil, No:2 ,1973,s.33-34.
- Cumagulov Çetin, **Kırgız Eski Yazıları 1**, Kırgız Bilim Akademisi, Fruze, 1963.
- Cumagulov Çetin, **Kırgızistan'daki Nasturi Türk Yazı Eserleri**, 13-14. Yy., Avrasya Yayınları, Bişkek, 2014.
- Cumagulov Çetin, **Taş Babalar Emne Deşet?**, Alo-Too, No:4,Aprel, 1967,s.155-161.
- Çoruhlu Yaşar, “**Göktürk Sanatı**”, **Türkler, C.IV**, Ankara 2002.

- Çoruhlu Yaşar, **Erken Devir Türk Sanatının ABC'si**, Kabalcı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1998.
- Çoruhlu Yaşar, **Türk Mitolojisinin ABC'si**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Çoruhlu Yaşar, **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Kömen Yayınları, İstanbul, 2014.
- Esin Emel, “**Orduğ (Başlangıçtan Selçuklular Kadar Türk Hakan Şehri)**”, Türkler,C.3, (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.),Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,s.135.
- Gökyay O Şaik, **Dedem Korkudun Kitabı**, M.E.B. Yay. 2000.
- Günay Ünver - Güngör Harun ,**Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Rağbet Yayınları, 2003.
- Hökelekli Hayati, “**Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi**”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, Cilt. III., Yıl: 3, 1991,s.151-152.
- Hudakov YU. S., Tabaldiev Kubatbek, **Drevniye Turki na Tyan-Şane**, Hovosibirsk 2009.
- İnan Abdulkadir ,**Tarihte ve Bugün Şamanizim, Materyaller ve Araştırmalar**.TKY.,Yay.1995.
- Kafesoğlu İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay.2000.
- Karamürsel Alim, “**Türklerde Mezar Geleneği**”, Türkler III, Ankara, 2002,s.76-79.
- Lunin, B. V. , **İz İstorii Ruskogo Vostokovedeniya İ Arheologii V Turkistane**, Taşkent, 1958.
- M. A, Fetisov, **Ekskursiya V Za Narınskiye Gori V 1878'**, Turkestanskiye Vedomosti, 1881.
- Orkun Hüseyin Namık, **Eski Türk Yazıtları**, Ankara 1987.
- Ögel Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültür Tarihi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ögel Bahaeddin, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, TTK. İkinci Baskı , Ankara, 1984.

Öztürk Ali, **Çağlar İçinde Türk Destanları**, Alioğlu Yay.2000.

Riddle Mark A., “**Turkic ‘Balbal’ in Japan**” Sino-Platonic Papers, 210, April, 2011,s.3.

Roux J. Paul, **Altay Türklerinde Ölüm**, çev Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yay.1998.

Roux J. Paul, **Türklerin Moğolların Eski Dini**, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yay.1998.

Roux Jean-Paul, **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, Kabalcı Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul, 2006.

Seydioğlu Bilge, **İnci Enginün’e Armağan**, Hayat Ağacı Dergah Yay.1997.

Tabaldiev K.Ş ,**Drevnie pamyatniki Tyan-Şanya**, Bişkek,2011.

Tabaldiev K.Ş ,**Kurganı Srednevekovih Koçevih Plemen Tyan-Şanya**, Bişkek,1996.

Tabaldiev Kubatbek ,Hudyakov Yu C , **Drevnie Tyurki Na Tyan-Şane**, Novosibirsk, 2009.

Tabaldiev Kubatbek, **Balbal Taşlarının Açıklaması**, Zamandaş no 6, sayı:7, eylül 2009,s.36-37.

Tabaldiev Kubatbek, **Burana Balbal Taşları**, Tokmak-Burana Müzesi Tanıtım Kitapçığı, Tarih Yok, Bişkek, s.1-16.

Talas Mustafa, “ **Mehmet Eröz’de Ölüm Âdetleri Üzerine Bir Araştırma**”, Zeitschrift Für Die Welt Der Türken, Zfwf Vol. 1, No. 2 ,2009,s.57-68.

Terekanov Esenkul, **Devlet Arkeoloji Mimarlık Müze Kompleksi Burana Kulesi**, Kırgızistan-Fruze, 1989.

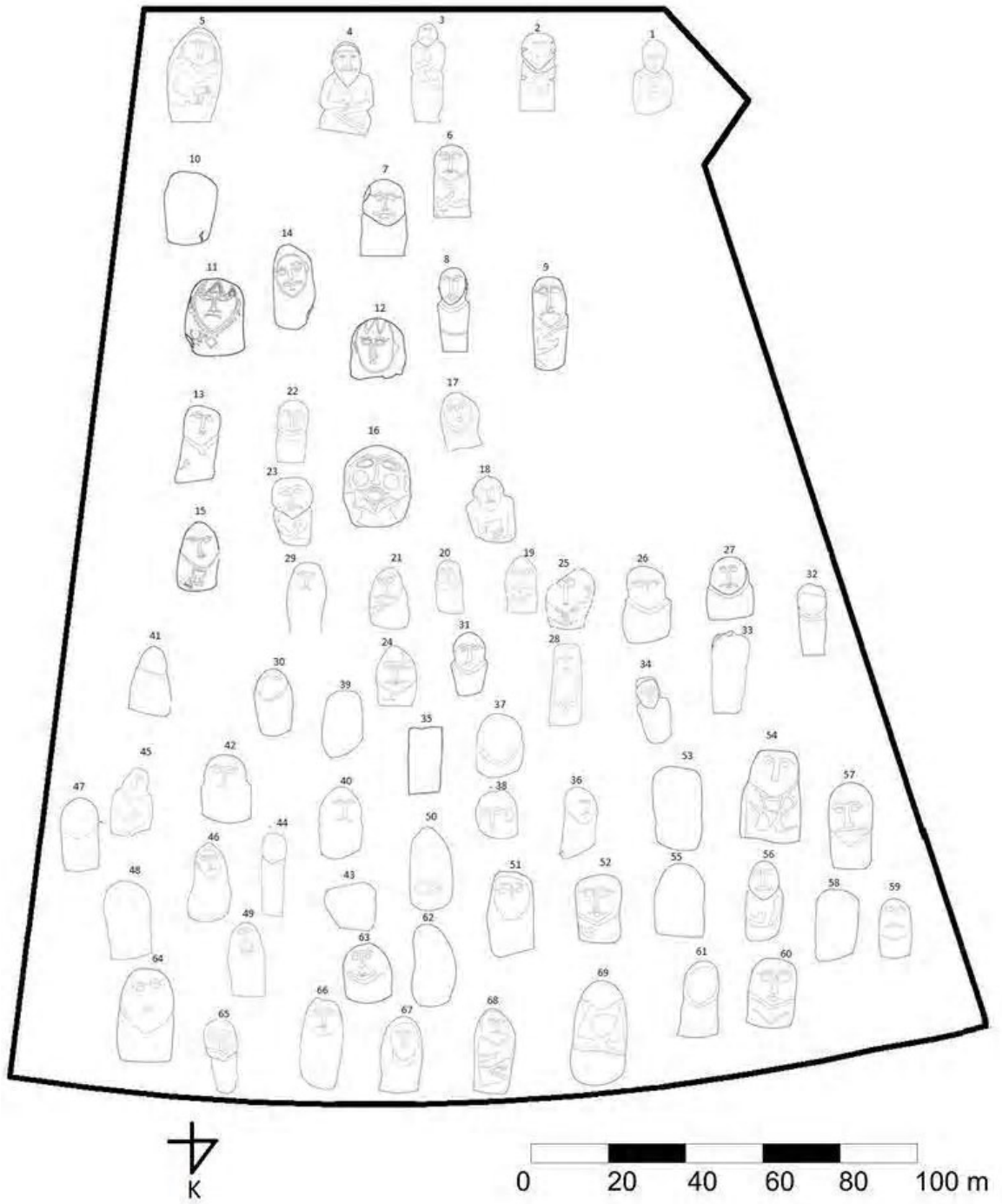
Turan Osman,**Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**,Ötüken Yayınları,2003.

V.V Barthold.,**İlk Müslüman Türkler**,İstanbul,2008.

V.V., Barthold **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, (Haz: Hakkı Dursun Yıldız), T.T.K., Ankara, 1990.

Y.S.,Hudyakov, **Drevnetyurkskiye Pominalniye Pamyatniki Na Territorii Mongolii Drevniye Kulturi Mongolii**, (Ed. R. S. Vasilievkiy), Novosibirsk, 1985.

EKLER

Ek-1.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: İsrail Mutlu
Uyruğu: T.C
Doğum Tarihi ve Yeri: 10 Mart 1986, Kelkit/Gümüşhane
Tel: 0531 494 44 06
Email: israfilmutlu615@hotmail.com
Yazışma Adresi: Kılıçarslan Mah. / Alicafer Sok. / Gençoğlu Apt. / 5/1
Melikgazi / KAYSERİ

EĞİTİM: 2000-2004 Gümüşhane Ali Fuat Kadirbeyoğlu Anadolu Lisesi
2006-2010 Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Lisans)
2011-2015 Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları
Anabilim Dalı (Yüksek Lisans)

TEZLERİ:

Lisans Tezi: Gümüşhane'deki Türk İslam Eserleri
Yüksek Lisans Tezi: Kırgızistan Tokmak-Burana'daki Taş Balballar

Yabancı Dil: Rusça, İngilizce, Kazak ve Kırgız Türkçesi